

TAAKKA VAI VOIMAVARA?

Kokemuksia voimakkaan uskonnollisesta kotikasvatuksesta

Lea Salmelainen

Kasvatustieteen pro gradu –tutkielma

Syksy 2012

Opettajankoulutuslaitos

Jyväskylän yliopisto

Ohjaaja: Kaili Kepler-Uotinen

TIIVISTELMÄ

Salmelainen, L. 2012. TAAKKA VAI VOIMAVARA? Kokemuksia voimakkaan uskonnollisesta kotikasvatuksesta. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Kasvatustieteen pro gradu –tutkielma. 85+1 sivua.

Tutkimuksen tavoitteena on valottaa myönteisenä tai kielteisenä koetun uskonnollisen kotikasvatuksen kokemusta ja sen koettuja vaikutuksia. Kertomuksia tarkasteltiin taakka-voimavara-asetelmassa: ovatko kokemukset ja vaikutukset olleet ihmisen mielestä voimavara elämää varten vai elämää raskauttava taakka. Aineistosta pyrittiin erittelemään keskeisimmät myönteisiksi tai kielteisiksi luonnehditut kokemukset ja vaikutukset sekä niiden taustalla olevia kotikasvatuksen piirteitä.

Tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena, johon aineisto kerättiin Keski-Suomalainen- ja Opettaja-lehdissä julkaistujen aineistopyyntöjen perusteella saapuneista vapaamuotoisista kirjoitelmista. Tutkittavat määrittivät itsensä tutkimusjoukkoon kuuluviksi vastaamalla aineistopyyntöön ja uskonnollinen kotikasvatus käsitteenä määriteltiin aineistosta käsin. Aineisto koostuu 25 kirjoitelmasta, joista 16 sisältää ainoastaan tai pääsääntöisesti myönteisiä uskonnollisen kotikasvatuksen kokemuksia ja koettuja vaikutuksia, 5 sekä myönteisiä että kielteisiä ja 4 pelkästään kielteisiä kokemuksia ja vaikutuksia. Aineiston analyysi perustui sekä teoriaohjaavaan että aineistolähtöiseen sisällönanalyysiin.

Tutkimuksen perusteella uskonnollinen kotikasvatus voidaan kokea joko taakaksi tai voimavaraksi elämälle tai osittain sekä taakaksi että voimavaraksi. Olennaisiksi tekijöiksi tutkittavien kertomuksissa muodostuivat kodin arvomaailman aitouteen, vanhempien kasvatustietoisuuteen ja valtaan kasvatuksessa liittyvät seikat. Yhteistä myönteisille kertomuksille oli turvallisuuden kokeminen suhteessa kotiin ja jossain määrin myös uskonnon vapaaehtoisuus. Kielteisissä kokemuksissa korostuivat pelon, ahdistuksen ja syyllisyyden kokeminen sekä uskonnollisen osallistumisen pakko.

Avainsanat: uskonnollinen kotikasvatus, kotikasvatus, kristillinen kasvatus, arvot, kasvatustietoisuus

Sisällys

1	ALKULÄHTÖKOHDAT	4
2	TUTKIMUSMENETELMÄ JA SEN ARVIOINTI.....	10
2.1	Lähtökohtana laadullinen tutkimus	10
2.2	Tutkimusmenetelmä.....	12
2.3	Tutkimushenkilöt	15
2.4	Aineiston analyysi.....	18
2.5	Tutkimuksen luotettavuus	21
2.6	Tutkimuksen eettisyys.....	23
3	KOTIKASVATUS JA KASVATUSTIETOISUUS.....	26
3.1	Määritelmä	26
3.2	Valta ja sen käyttö kotikasvatuksessa	30
3.3	Arvot kotikasvatuksen perustana	34
4	USKONNOLLINEN KOTIKASVATUS.....	38
4.1	Määritelmä	38
4.1.1	Aktiivinen osallistuminen uskonnollisen yhteisön toimintaan.....	39
4.1.2	Rukoileminen	41
4.1.3	Muu hengellisyyteen liittyvä toiminta.....	43
4.2	Uskonto ja arvot.....	45
4.3	Uskonnollinen kotikasvatus kokemuksena	51
4.3.1	Myönteiset kokemukset ja seuraukset.....	52
4.3.2	Kielteiset kokemukset ja seuraukset.....	57
4.3.3	Kielteisiä ja myönteisiä kokemuksia.....	67
4.3.3	Muut kokemukset	69
5	JOHTOPÄÄTÖKSIÄ JA NIIDEN POHDINTAA	74
	LÄHTEET.....	80
	LIITTEET	86

1 ALKULÄHTÖKOHDAT

Henkilökohtainen kiinnostus tutkimuksen virittäjänä. Halusin tehdä pro gradu -työni aiheesta ”Voimakkaan uskonnollisen kotikasvatuksen koetut vaikutukset ihmisen elämään ja elämäntapaan”, koska aihetta ei ole paljoa tutkittu ja mielestäni voimakkaan uskonnollinen kotikasvatus todella vaikuttaa elämäntapaan kuten muukin vahvasti tietyn tyyppinen kasvatus. Itse olen kokenut tällaisen kotikasvatuksen, ja näen sillä olleen paljonkin vaikutusta elämäni ja siihen, miten minulla on taipumusta kokea itseni ja elämäni. Nämä asiat tiedostin itsessäni kunnolla vasta kolmekymppisenä, ja sen jälkeen olen näitä voinut myöskin prosessoida. Näinhän asia usein onkin: lapsi ei kykene ”näkemään” kasvatuksensa merkityksiä tai tunne tarvetta eritellä kasvuunsa liittyviä syitä ja seurauksia, vaan elää lapsen elämänsä nykyhetkessä toteutuvassa todellisuudessa. Kun aikuisuus ja karttavat elämäkokemukset laajentavat perspektiiviä, ihminen saattaa alkaa huomata ja sen myötä pohtia kasvatuksensa antamia ”elämän eväitä”. Lähtökohtani tutkimukseeni onkin yhtäältä varsin henkilökohtainen, mutta koska olen näitä asioita paljon pohtinut, uskon pystyväni tässä työssäni tarvittavaan objektiivisuuteen.

Toisaalta tunnen lapsuuteni ja nuoruuteni ajoilta paljon uskovaisista kodeista lähtöisin olevia ja/tai uskovaisia ihmisiä. Olen usein miettinyt, mistä syistä joistakin kasvoi tasapainoisia ihmisiä, joille uskonnollinen kotikasvatus ainakin ulkoa päin tarkasteltuna muodostui elämän kulmakiveksi ja voimavaraksi ja joistakin rikkiäisiä ihmisiä, jotka kokevat itsensä jotenkin ”viallisiksi”, kärsivät usein syyllisyyden- tai häpeäntunteista sekä huonosta itsetunnosta. Haluankin kartoittaa, onko ihmisillä todella ollut arkikäsitteiseni kaltaisia kokemuksia ja mistä tekijöistä nämä ”taakka vai voimavara” -erot johtuvat. Millaisena oma kotikasvatus näyttäytyy ihmisen kokemuksissa; mitä merkityksiä ihminen sille antaa omassa elämäntarinassaan? Mitkä asiat kiinnittävät ihmisen oman huomion ja toisaalta minun huomioni tutkijana, kun tarkastelen saamaani lähdeaineistoa kokonaisuutena? Tutkimukseni olennainen aspekti ovat ihmisen subjektiivisille kokemuksilleen antamat merkitykset, eivät suinkaan todennettavissa oleviin faktoihin liittyvät havainnot tai selitysmallit.

Valmistuvana luokanopettajana ja jo pitkään opettajan työtä tehneenä pohdin myös ammattikasvattajan roolia erilaisista kotikasvatuskulttuureista tulevien oppilaiden

parissa. Miten opettaja voisi olla osaltaan tukemassa myös voimakkaan uskonnollisten kotien lasten ja nuorten tervettä ja tasapainoista kehitystä tässä hyvinkin maallistuneessa yhteiskunnassa? Voisiko vanhemmat huomioida jollakin tavalla ja tukea heitä muutoinkin kuin pelkästään ottamalla koulussa huomioon tietyn uskontokunnan lapsille asettamat käytännön rajoitukset?

Tutkimuksen tarpeellisuus aikaisempien rinnalla. Maamme uskontokasvatuksen asiantuntijat ovat teksteissään tuoneet esille tarpeen lisätä kotien uskontokasvatuksen tutkimusta. Esimerkiksi Kallioniemi (2001, 45 - 47) toteaa olevan tilausta sekä aiheen kvantitatiiviselle että kvalitatiiviselle tutkimukselle, jotta saataisiin ajankohtaista tietoa kodeissa tapahtuvasta uskontokasvatuksesta ja uskonnollisesta sosiaalisuudesta (mts., 48). Viimeisen kymmenen vuoden aikana erityyppisiä tutkimuksia aiheesta onkin tehty. Uskontokasvatuksen asiantuntijat ovat myös sittemmin ottaneet asiaan kantaa kirjoittamistaan artikkeleista koostuvissa teoksissa, esim. Kokonaisvaltainen kasvatusta, lapsi ja uskonto (toim. Ubani, Kallioniemi & Luodeslampi, 2010) ja Uskontokasvatus monikulttuurisessa maailmassa (toim. Hilska, Kallioniemi & Luodeslampi, 2005).

Kirjaan *Handbook of Religion and Health* (Koenig, King & Carson, 2012) on koottu laajasti tutkimustuloksia uskonnon myönteisistä ja kielteisistä vaikutuksista sekä fyysiseen että psyykkiseen terveyteen. Kirjoittajat (mts., 600) toteavat aihealueelta tehtyjen tutkimusten kirjavan tason sekä vaihtelevat tulokset. Vaikkakin yhteys terveyden ja uskonnollisuuden välillä näyttäisi tutkimusten mukaan olevan useimmiten positiivinen, se ei kuitenkaan yleensä ole kovin voimakas (mts., 602). Kirjoittajat arvelevat sen johtuvan uskonnon ja terveyden välisen suhteen monimutkaisuuden ja tutkimusten laatutekijöiden lisäksi uskonnollisesta epäjohtonmukaisuudesta. Tämä tarkoittaa sitä, että ihmiset eivät välttämättä arkielämässään elä raporttoimiensa uskonnollisten arvojen ja opetusten mukaan (mts., 603). Tämä on mielestäni huomion arvoinen seikka, vaikka kyseessä olevasta kirjasta ei löydykään suoranaisesti hyödynnettäviä tutkimustuloksia uskonnollisesta kotikasvatuksesta. Heinon (1995, 43 - 44) mukaan uskonto vaikuttaa myönteisesti terveyteen ohjaten elämäntapaan, jossa pidättydytään esimerkiksi päihteistä ja pyritään terveellisiin elintapoihin. Myös Puustjärvi (2010, 164) toteaa, että uskonnollisuuden arvellaan vaikuttavan aikuisilla sekä psyykkistä että fyysistä hyvinvointia lisäävästi.

Uskonto ja hengellisyys näyttää tukevan lapsen mielenterveyttä sekä lapsen omien kokemusten että vanhempien ja kodin kautta (mts., 162). Uskonnollisuus luo elämälle

monellakin tapaa turvalliset raamit ja tarjoaa selkeän elämäkatsomuksen, jonka merkityksestä esimerkiksi lapsen sosiaalisuuden kehittymiselle jo Pulkkinen (1977; 269, 299 - 300) raportoi. Kallioniemi (2010, 178 - 179) perustelee useaan ulkomaiseen tutkimukseen pohjautuen uskonnon ja lasten sekä nuorten koetun hyvinvoinnin välistä merkitystä. Suomessa tätä aihepiiriä on kuitenkin tutkittu varsin vähän puhumattakaan siitä, miten jo aikuiset ihmiset kokevat lapsuuden uskonnollisen kasvatuksen vaikuttaneen myöhemmin. Erityisesti näen puutteena tuoreiden myönteisten kotikasvatuskokemusten tutkimusten sekä vertailevien tutkimusten vähäisyyden. Joitakin aihealuetta sivuavia tutkimuksia sentään löytyy, vaikka ne ovatkin varsin suppeilta sektoreilta omaa tutkimustani ajatellen. Mäkilän ja Sire`nin (1988; Kodin arvojen, kasvatuskäytäntöjen ja lapsen itsearvostuksen välisistä yhteyksistä, 90) strukturoituun kyselylomaketutkimukseen osallistui 96 6.-luokkalaista; tässä projektitutkimuksessa lasten havainnoiman vanhempien uskonnollisuuden havaittiin olevan selvästi yhteydessä lapsen myönteiseen itsearvostukseen. Toisaalta Hiironen (2008; Kodin emotionaalisen ilmapiirin vaikutus lapsen moraalien kehittymiseen) raportoi pro gradu-työssään laajahkoon viides - ja kuudesluokkalaisten kyselylomakeaineistoon perustuen, että hyvin uskonnollisten vanhempien ja lasten ja vanhempien välisen kiintymyssuhteen yhteys sekä hyvin uskonnollisten vanhempien ja lasten moraalien kehittymisen välinen yhteys näyttäisi olevan tilastollisesti merkitsevä - molemmissa tapauksissa negatiivisessa mielessä (mts.; 67, 70). Ovatko nämä tutkimustulokset ristiriidassa keskenään, vai voivatko molemmat tulokset olla voimassa samaan aikaan? Johtuuko tulosten hämmentävä erilaisuus tutkimusten toteuttamisen välillä kuluneesta ajasta; onko uskonnollisuuden vaikutus vanhemmuuteen ja kasvatukseen muuttunut, vai johtuvatko erot muuttuneesta maailmasta ja yhteiskunnasta?

Jos uskonto ja hengellisyys tukevat kokonaisvaltaisesti terveyttä, kuten monissa aikaisemmin mainitsemissani tutkimusten kokoomateoksissa usein argumentoidaan, niin miksi sitten viime vuosina ja jo aiemminkin on julkaistu koko joukko tutkimuksia, jotka kertovat karua kieltään uskonnon tai uskonnollisen kotikasvatuksen vahingollisesta vaikutuksesta?

Juutinen (1989) määritteli hengellistä väkivaltaa käsitteenä opinnäytetyössään Hengellinen väkivalta. Katsaus hengelliseen väkivaltaan kaunokirjallisuudessa ja lehdistössä sekä empiirinen kuvaus ilmiön eri ilmenemismuodoista uhrin kokemuksen

perusteella. Nieminen (1990) puhuu uskonnollisesta painostuksesta tutkimuksessaan Uskonnon uhrin ja uskonnollisen painostuksen kokemus. Sulanderin (2003) käsittelemän aiheen nimi kertoo paljon: Hengellä hakatut. Hengellisen väkivallan kokemus, kokemus yrityksestä päästä irti hengellisestä väkivallasta ja hengellistä väkivaltaa kärsineiden kokemukset autetuksi tulemisesta. Kukkula (2007; Mikä tekee uskonnosta painostavan?) käsitteli laajasti uskonnollista painostusta ilmiönä sekä uskonnollisen painostuksen vaikutusta ihmisen henkiseen hyvinvointiin ja mielenterveyteen. Hän tutki myös uskonnollisen yhteisön osuutta ihmisen kokemuksessa uskonnollisesta painostuksesta. Monet näistä edellä mainituista pro gradu -tutkimuksista keskittyvät pääasiassa aikuisena koetun hengellisen väkivallan tai uskonnollisen painostuksen - mitä nimitystä sitten kukin tahtoo käyttää - kokemuksiin ja niistä selviytymiseen. Tosin Kukkulan tutkimuksessa oli mukana myös lapsena ja nuorena uskonnollista painostusta kokeneita. Kukkula (2007, 25) toteaa olevan yleistä, että henkilö ymmärtää vasta aikuisena uskonnollisen kasvatuksensa olleen uskonnollista painostusta. Ruoho (2010; Päästä meidät pelosta. Hengellinen väkivalta uskonnollisissa yhteisöissä) paneutui pitempiäaikaiseen hengellisen väkivallan kokemukseen uskonnollisten yhteisöjen sisäisessä vallankäytössä. Hänen 49:stä tutkittavastaan 23 oli liittynyt tai tullut liitettyksi uskonnolliseen yhteisöön joko lapsena tai heti syntymänsä jälkeen (mts., 87).

Aihepiiriä sivuavat myös uskonnollisesta yhteisöstä irtautumiseen liittyviin kokemuksiin perustuvat pro gradu -tutkielmat. Esimerkiksi Laakso-Tirronen (1990; Uskonnollisesta ryhmästä irtautuminen: seitsemän kuvausta irtautumiskriisistä ja kriisiprosessin analyysi), Laakso (2001; Yhteisön turvallisista kahleista vaikeaan vapauteen. Tutkimus uskonnollisesta ryhmästä irtautumisesta) ja Tuomaala (2001; Yhteisön rajamailla. Vanhoillislestadiolaisuudesta irtautumisen kerrontaa) pureutuivat opinnäytetöissään uskonnollisesta ryhmästä irtautumisen kuvaukseen ja irtautumisen problematiikkaan.

Vasta Suomalainen (2008; Uskolla loukattu lapsuus: Hengellinen väkivalta lapsuuskokemuksena ja sen merkitys aikuisen uskonnollisuudelle) tutki pro gradu -työssään nimenomaan lapsuudessa koetun hengellisen väkivallan vaikutusta ihmisen elämään, myöhempään uskonnollisuuteen ja mielenterveyteen. Myös hän toteaa, että hengellisen väkivallan kokemus on usein tunnistettu ja nimetty vasta aikuisuudessa, jolloin sitä on voitu alkaa työstää (mts., 48). Sivulla 5 mainittu Puustjärvi (2010, 165 - 167) kokoaa haitallisen uskonnollisen kotikasvatuksen piirteiksi joustamattomuuden,

liiallisen ehdottomuuden, sääntökeskeisyyden, kohtuuttomat rajoitukset, pelottelun, väärinkäytön vallan välineenä tai väkivallan oikeutuksena sekä uskovaisuuteen liittyvän erityisen synkkyyden tai kiihkeyden.

Karppinen (1994, 9) toteaa, että uskonto, uskominen ja uskonyhteisöt ovat helposti joko negatiivisen projisoinnin tai idealisoinnin kohteita. Puhe uskonnosta on usein yksisilmäistä ja mustavalkoista. Keskitytään puhumaan omasta yhteisöstä hyvänä ja oikeana; toinen yhteisö nähdään pahana ja vääränä. Puheen keskiössä ovat joko uskonnon uhrin tai vaihtoehtoisesti uskon myönteiset puolet elämälle. (ks. mts., 9) Voisiko näkökulmaa laajentaa ja paneutua aidosti siihen, miksi samankin uskonnon harjoittajien piirissä näyttää ilmenevän sekä tasapainoista elämää tukevia että vaurioittavia tekijöitä ja piirteitä ja siihen, mitä nämä seikat ovat?

Kuusisto on 2000-luvun Suomessa tutkinut uskonnollisen tradition siirtymistä vanhemmilta lapsille seitsemännen päivän adventistien parissa. Jo hänen pro gradu-tutkielmansa (2000) käsitteli kyseistä aihetta, joka laajeni ja syventyi väitöskirjaksi saakka (2011; *Growing up in Affiliation with a Religious Community. A Case Study of Seventh-day Adventist Youth in Finland*). Kuusiston mukaan (2011, 65) vanhempien toimiminen johdonmukaisesti ja sisäistyneiden ”hyvien arvojen” mukaisesti edesauttaa lapsen sosialisatiota vanhempien uskontokuntaan. Myöskin uskonnollisen yhteisön osuus tässä kehityksessä on huomattava, sillä se tarjoaa rohkaisua, jaetun uskonnollisen identiteetin ja sosiaalisen verkoston (mts.). Vaikka Kuusiston tutkimustulokset onkin saatu tietyn uskontokunnan piiristä, ne voidaan mielestäni pääsääntöisesti yleistää koskemaan uskonnollista kotikasvatusta yleensä riippumatta uskontokunnasta. Olennaisin anti omalle tutkimukselleni on Kuusiston (2005, 131) raportoimat myönteiset ja kielteiset kokemukset uskonnollisesta kotikasvatuksesta perustuen nuorten aikuisten kysely- ja haastatteluaineistoon. Näihin palaan myöhemmin esitellessäni omasta tutkimusaineistostani nousevia teemoja.

Mustonen (2007; ”Kasvatammehan pienokaisiamme ennen kaikkea taivasta varten” Kasvatusarvot vanhoillislestadiolaisuudessa Päivämies- lehden välittämänä vuosina 1970 - 1979 ja 2000 - 2005) tutki pro gradu -työssään tietyn uskonnollisen ryhmän julkaiseman lehden välittämiä kotikasvatukseen liittyviä kasvatusarvoja ja niiden mahdollista muuttumista sekä kasvatuksen suhdetta liikkeen ulkopuoliseen yhteiskuntaan. Hänen tutkimuksensa antaa jonkinlaista osviittaa uskonnollisten yhteisöjen kasvatuksessa tärkeinä pitämistä asioista, joihin usein jollakin tavalla otetaan

kantaa yhteisön piirissä ja myös perheen tasolla. Sinänsä Mustosen tutkimustuloksia kasvatuseroista ja niiden painotuksista ei voi yleistää, koska tutkimus on tehty pelkästään vanhoillislestadiolaisuuden parissa.

Pohdinnan arvoinen seikka on uskonnollisuuden ja sen toteuttamisen, myöskin uskonnollisen (koti)kasvatuksen kulttuurisidonnaisuus. Samassa kulttuuri-ilmapiiressä erot uskontojen välillä saattavat olla pienempiä kuin erot saman uskonnon harjoittajien välillä ympäri maailmaa (Puustjärvi 2010, 158). Muussa kulttuuripiirissä tehtyjen tutkimusten tulokset eivät välttämättä kerro asiasta yleisellä tasolla, vaan liittyvät suoranaisesti vain kyseiseen kontekstiin. Siksi niihin on suhtauduttava varauksella puhuttaessa toisessa kulttuuriympäristössä tapahtuvasta uskonnollisesta kasvatuksesta, vaikkakin ne on syytä ottaa huomioon aihealuetta tutkittaessa ja pohtiessa. On myös syytä tiedostaa Suomessa vallitseva kristillinen kasvatusero ja sen juuri omassa maassamme ilmenevät ominaispiirteet. Olenkin tätä tutkimusta tehdessäni keskittynyt pääsääntöisesti Suomessa tehtyihin muihin tutkimuksiin.

2 TUTKIMUSMENETELMÄ JA SEN ARVIOINTI

2.1 Lähtökohtana laadullinen tutkimus

Tutkimukseni tavoitteena on valottaa myönteisenä tai kielteisenä koetun uskonnollisen kotikasvatuksen ilmiötä ja sen koettuja vaikutuksia ihmisten itsensä kertomana. Miksi uskonnollinen kotikasvatus voi osoittautua vaikutukseltaan joko taakaksi tai voimavaraksi ihmisen kokemuksessa myöhemmässä elämässään? Löytyykö kodin kasvatusilmapiiristä, -käytännöistä tai arvomaailmasta joitakin sellaisia piirteitä, jotka selittävät koetut erot? Tuottavatko myönteiset ja toisaalta taas kielteisiksi mielletyt kasvatuskokemukset automaattisesti tiettyjä ”seurauksia” ihmisen elämänsä kulkuun ja jos tuovat, millaisia nämä seuraukset ovat? Edelleen korostan, että kaikki tämä edellä mainittu informaatio tulee ihmisten kertomien kokemusten kautta ”sisältä päin”: kukaan ei ole tarkkaillut ulkopuolelta, millaista kasvatus on ollut.

Ihmistieteellisen tutkimuksen menetelmävalinta ei ole Alasuutarin (2011; 26, 32) mukaan kaksijakoinen, yksioikoisesti määrällinen (kvantitatiivinen) tai laadullinen (kvalitatiivinen). Vastakkainasetteluna kvantitatiivinen ja kvalitatiivinen tutkimus on pikemminkin pelkistetty ajattelumalli, ja käytännössä tutkimus sijoittuu johonkin näiden kahden ääripään välille (Eskola & Suoranta 2008, 10). Puhtaimmillaan kvantitatiivinen tutkimus lähtee siitä, että on olemassa objektiivisesti todettavista tosiasioista muodostuva todellisuus ja tässä todellisuudessa vallitsevat yleispätevät syyt ja seurauksen lait (Hirsjärvi 2009, 139). Kvalitatiivinen tutkimus puolestaan korostaa todellisuuden moninaisuutta ja merkityksiä sekä kokonaisvaltaista otetta kohteen tutkimiseen (mts., 160 - 161). Kvalitatiivisen tutkimuksen lajeja on lukuisia (mts., 162), mutta niille on tunnistettavissa tiettyjä tyypillisiä piirteitä, kuten esimerkiksi tutkittavien näkökulman korostaminen, laadullinen aineistonkeruumenetelmä, hypoteesittomuus, aineiston induktiivinen analyysi eli aineistolähtöisyys sekä tietty tyylilaji ja tulosten esitystapa (Eskola & Suoranta 2008, 15). Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan asema on varsin vapaa, ja antaa mahdollisuuden joustaville valinnoille sekä tutkimuksen suunnittelussa että toteutuksessa (mts., 20). Laadullinen tutkimus on tyypiltään

empiiristä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 22), mutta nojaa perusteluiltaan vahvasti teoriaan ollakseen relevanttia (mts., 20).

Berger ja Luckmann (2009, 11) toteavat, että todellisuus on sosiaalisesti rakentunutta. Laine (2010, 30) selventää, että todellisuuttamme hahmottavilla merkityksillämme on yhteisöllinen perusta, joka kumpuaa siitä kulttuuripiiristä, johon olemme kasvaneet ja kasvatettu. Kun pyrimme tavoittamaan ihmisen kokemuksellista suhdetta omaan elämäntodellisuuteensa, tutkimme merkityksiä, jotka pohjautuvat ihmisen yhteisöllisyyteen (mts., 29 - 30). On siis huomattava, että ihminen ei elä elämäänsä ”tyhjiössä” tai ”umpiossa”, vaan hänen kokemuksensa ja niille antamansa merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa monimuotoisen todellisuuden kanssa. Fenomenologia tähtää kokemusten tutkimiseen merkitysten kautta (mts., 29). Lähtökohtana on oletus, että ihmisen toiminta on pääsääntöisesti merkityspäristä. Tutkimuksen kannalta yhteisöllisyyden näkökulma on kaksitahoinen: yhtäältä saman yhteisön jäsenet jakavat yhteisiä merkityksiä, toisaalta jokainen sen jäsen on yksilöllisesti erilainen. Tutkittaessa yksittäisiä tai harvoja ”tapauksia” ei tavoitella yleistä, vaan pyritään lisäämään ymmärrystämme jostakin inhimillisen elämän ilmiöstä ja tekemään jo tunnettu tiedetyksi. (mts.; 30 - 31, 44)

Olen toki tietoinen siitä, että ihmisen elämäntodellisuuteen vaikuttavat monet asiat, tapahtumat ja kokemukset, sekä myös ihmisen henkilökohtaiset, osin geneettisestikin määräytyneet ominaisuudet ja taipumukset. Ei pidä kuitenkaan unohtaa omien valintojenkaan merkitystä, joihin tietenkin osaltaan vaikuttavat nuo edellä mainitut seikat. Tavoitteenani onkin tuoda esiin tutkittavien omia käsityksiä uskonnollisen kotikasvatuksensa vaikutuksista. Tämän laadullisen tutkimukseni tutkimusote on siis fenomenologinen, jolloin yksilön omat kokemukset rakentavat hänen maailmansa ja keskiössä ovat hänen omat elämyksensä ja tulkintansa. Minun pääasiallinen tehtäväni ei näin ollen ole rakennella kausaalitulkintoja, vaan tutkimukseeni osallistuneet tekevät sen itse, jos ja kun näkevät kokemuksissaan syy-seuraussuhteita. Tutkijana minä raportoin näistä kokemuksista ja niiden tulkinnoista, ja etsin myös eroja, joilla valottaa ilmiötä ja siihen liittyviä kokemuseroja. Jos aineistosta hyvin selvästi nousee seikkoja, jotka puoltavat tulkintojen tekemistä tutkittavien tulkinnoista, en rajaa tätäkään mahdollisuutta pois etukäteen. Tehtävänani on siis pyrkiä mahdollisimman luotettavasti tuomaan esiin voimakkaan uskonnollisen kotikasvatuksen kokemus ihmisen sille antamien merkitysten kautta. Hermeneuttinen ulottuvuus tutkimukseeni tulee

kielellisten ilmaisujen tulkinta- ja ymmärtämistarpeen kautta (Laine 2010, 31), ja mukana tässä on myös minun esiyymmärrykseni tutkimuskohteesta (mts., 32). Sovellan työssäni fenomenologis-hermeneuttista metodia sen mukaan, miten parhaalla mahdollisella tavalla saan tuotua esille tutkittavieni kokemukset ja heidän niille antamansa merkitykset (ks. mts., 33).

Laadullisessa tutkimuksessa ei ole tarkoituksenmukaista laatia etukäteen tarkkoja hypoteeseja tutkimuksen tuloksista (Eskola & Suoranta 2008, 19). Ainoa ennakkoolettamukseni oli, että ihminen voi kokea voimakkaan uskonnollisen kotikasvatuksen vaikuttaneen elämänsä ja valintoihinsa. Näin esimerkiksi tutkimukseeni osallistunut ”Eero” toteaa: *”Minut kasvatettiin voimakkaasti uskonnollisessa kodissa ja sillä on ollut merkittävä vaikutus koko elämäni ja maailmankatsomukseeni.”*. Siksi onkin tärkeää tutkia nimenomaan henkilöitä, jotka täyttävät kokemuksillaan tutkimuksen reunaehdot, toisin sanoen kokevat olevansa voimakkaan uskonnollisesta kodista ja sen vaikuttaneen elämäänsä sekä haluavat kertoa näistä asioista.

2.2 Tutkimusmenetelmä

Tutkimusaineistoni koostuu varta vasten minulle tutkimusaiheesta kirjoitetuista kirjeistä. Kuten Tuomi ja Sarajärvi (2009, 84) toteavat, tällaisten yksityisten dokumenttien käyttö tutkimusaineistona antaa olettaa, että kirjoittaja pystyy tarkoituksenmukaisella tavalla ilmaisemaan itseään kirjallisesti. Näinhän ei aina ole, vaan osa vastauksista saattaa olla informaatioarvoltaan vaatimatonta. On myös mahdollista, että hyväkin potentiaalinen tiedonantaja jättää kirjallisten kykyjensä puutteiden vuoksi vastaamatta. Tämä on olemassa oleva tosiasia, joka täytyy vain tiedostaa: on itse pääteltävä, minkä laatuista tietoa ilmiöstä oma käytettävissä oleva tutkimusaineisto tuottaa. Kuten Moilanen ja Räihä (2010, 54) toteavat, kokemukset eivät ole ainoastaan kielellisiä, eivätkä kaikki käsitykset tiedostettuja. Näin ollen tutkijan täytyy huomata tutkimusmenetelmänsä ja -aineistonsa rajoitukset. En siis pyrikään selittämään tai yleistämään voimakkaan uskonnollista kotikasvatusta tai sen vaikutuksia – kuinka voisinkaan – vaan lisäämään yhteistä ymmärrystämme ilmiöstä muodostamalla siitä kokonaisvaltainen kuva aineiston perusteella (ks. Laine 2010, 44).

Aineistopyynnössäni (LIITE 1) kerroin ensin opiskelevani neljättä vuotta Jyväskylän yliopiston kasvatustieteellisessä tiedekunnassa ja aloittelevani pro gradu-työtäni voimakkaan uskonnollisen kotikasvatuksen koetuista vaikutuksista ihmisen myöhempään elämään ja valintoihin. Mikäli lukija olisi mielestään kasvatettu voimakkaan uskonnollisessa kodissa ja kokenut asialla olleen tiettyjä vaikutuksia elämänsä kulkuaan, kehotin häntä kirjoittamaan siitä minulle vapaamuotoisesti. Kysyin myös, kokeeko hän kasvatuksensa olleen hänelle voimavara elämää varten vai hänen elämäänsä raskauttava taakka. Pyysin häntä kertomaan, millaista hänen kotikasvatuksensa oli ja mitä piirteitä siihen liittyi. Annoin sekä osoitetietoni yliopistolle että sähköpostiosoitteeni ja tietyn päivämäärän, johon mennessä tulisi vastata. Toivoin vastaajan laittavan mukaan myös yhteystietonsa mahdollista haastattelupyynnöksi varten ja korostin henkilö- ja yhteystietojen luottamuksellisuutta

Päädyin aineistoon pohjautuvan teorian käyttöön kvalitatiivisena menetelmänä, koska siinä teoria kehittyi jatkuvassa vuorovaikutuksessa analyysin kanssa (Hirsjärvi & Hurme 2000, 164). Koska tutkimusotteeni on kvalitatiivinen ja pyrkimykseni on tuoda tutkittavien ”oma ääni” kuuluville saadakseni ilmiöstä olennaisen esille, tutkimusselostukseni sisältää runsaasti suoria lainauksia. Sitaattien käytöstä voidaan olla montaa mieltä: Tuomi & Sarajärvi (2009, 22) näkevät esimerkiksi haastatteluvastauksista lainattujen alkuperäisten ilmauksien esittämisen vain esimerkkeinä ja tekstin elävöittämisenä, kun taas Alasuutari (2011, 295 - 296) ehdottaa sitaattien käyttämistä osana kerrontaa, jotta kirjoittaja saisi tekstiin vaihtelevuutta ja pitäisi näin lukijan mielenkiintoa yllä. Mielestäni suorien lainauksien käyttö on välttämätöntä tämän kaltaisessa tutkimuksessa, koska pelkkä ulkokohtainen, asiallinen raportointityyli hävittää inhimillisen kokemuksellisuuden. Hirsjärvi (2009, 233) toteaa, että autenttisten dokumenttien käyttö auttaa lukijaa pääsemään selville siitä, mihin tutkija päätelmänsä perustaa. Käytän tilanteen mukaan sekä kirjeiden alkuperäisiä ilmauksia erillisinä omasta tekstistäni että sitaatteja osana selostusta. Tutkimusaineistoni edustaa laadultaan kerrontaan perustuvaa narratiivista aineistoa, jossa vastaajat kertovat käsityksensä asioista omin sanoin tuottamalla vapaita kirjallisia vastauksia annetusta aiheesta (ks. Heikkinen 2010, 148).

Tutkimukseni on jokseenkin aineistolähtöinen, mutta ei täysin, sillä sen virittäjinä olivat kuitenkin omat kokemukseni ja havaintoni uskonnollisesta kotikasvatuksesta. Eskola & Suoranta (2008, 19) puhuvat tutkimuksen rakentamisesta pelkästään

empiirisestä aineistosta käsin ilman ennakoasettamuksia tai määritelmiä. Laine (2010, 35) toteaa, ettei fenomenologinenkaan tutkimus ala tyhjästä. Tutkijalla on väistämättä erilaisia oletuksia ja aavistuksia tutkimuskohteestaan (Moilanen & Rähkä 2010, 51). Koska tutkittavia asioita ja ilmiöitä pyritään kuvaamaan niin ennakkoluulottomasti kuin mahdollista, tämä esiymmärrys on tiedostettava, sillä luonnollisesti se vaikuttaa tutkimuksen etenemiseen (mts., 52). Omassa tutkimuksessani tällainen esiymmärrys näyttäytyy jo tutkimussuunnitelmassa ja aineistopyynnössä: oletinhan voimakkaan uskonnollisen kotikasvatuksen kokeneilla ihmisillä olevan näkemyksiä sen vaikutuksista elämänselämyksensä, jopa vahvasti latautuneena vastakohtaparina ”taakka vai voimavara”. Käytin pyynnössäni kuitenkin muotoa ”jos sinut on kasvatettu mielestäsi voimakkaan uskonnollisessa kodissa ja koet asialla olleen tiettyjä vaikutuksia elämänselämyksesi”. Näin ollen minulle vastanneet henkilöt ovat ainakin jollakin tasolla jakaneet esiymmärrykseni. Otan myös huomioon, että saattaa olla voimakkaan uskonnollisen kotikasvatuksen kokeneita ihmisiä, jotka *eivät* koe sen mitenkään tai juurikaan vaikuttaneen elämänselämyksensä. Nuo henkilöt eivät sitten ole reagoineet aineistopyyntöni vastaamalla, koska asia ei koske heitä. Tässä kohtaa tulee jälleen esiin laadullisen tutkimuksen ominaisuus; tutkimustuloksia ei pyritäkään määrällisen tutkimuksen tapaan yleistämään, vaan suhteuttamaan osaksi laajempia kokonaisuuksia (Alasuutari 2011, 249 - 250).

Tutkimusprosessini käynnistyi siten, että heti aluksi minulla oli aihe ja siihen liittyvä tutkimuskysymys, joka on pysynyt muuttumattomana koko prosessin ajan. Tein tutkimussuunnitelman, jossa totesin aineistolähtöisen teorian olevan aiheelle sopiva lähtökohta. Samoihin aikoihin tein kirjallisuushakuja ja keskustelin tutkimusorientuneiden yliopistonopettajieni kanssa päätyen siihen käsitykseen, että aihealuetta ei juuri ehdottamastani näkökulmasta ollut tutkittu ainakaan Suomessa. Tutustuin ylimalkaisesti aiheeseen edes jollakin tapaa liittyvään aikaisempaan tutkimukseen, mutta se ei vaikuttanut kysymyksenasetteluuni. Siinä mielessä tutkimukseni on hyvin aineistolähtöinen. Silti on hyväksyttävä, että tutkimuksellani on jo etukäteen jonkinlainen teoreettinen viitekehys: onhan kotikasvatus määriteltävä, mutta senkin voin tehdä suhteessa aineistoon, eikä teoria kuitenkaan määritä empiiristä aineistoa ennalta (ks. Alasuutari 2011, 261).

2.3 Tutkimushenkilöt

Sain aineistopyyntöni (LIITE 1), joka julkaistiin kahdessa lehdessä (Keskisuomalainen ja Opettaja), kaiken kaikkiaan 30 eri henkilöiltä tullutta vastausta. Näistä minun täytyi jättää pois tutkimuksestani viisi kappaletta. Yksi vastaaja totesi heti kirjeensä aluksi, ettei hänen kotinsa ollut erityisemmin uskonnollinen. Toinen vastaaja lähetti minulle muokkaamansa laulun sanat, jotka eivät liittyneet esittämiini kysymyksiin. Kolmas näistä hylätyistä vastauksista sisälsi kehotuksen käydä tietyillä nettisivuilla, mutta ei muuta. Neljäs taasen kertoili lapsuutensa uskonnollisista käytänteistä ja toisaalta aikuisena tapahtuneesta uskonnollisesta etsinnästä ja heräämisestä, mutta ei ottanut minkäänlaista kantaa tutkimukseni kannalta olennaisiin kysymyksiin. Viides lähetti minulle 15 vuotta aiemmin julkaisemansa kirjan, jossa hän kertoi sivunneensa monin kohdin kyseistä aihepiiriä. Katsoin kuitenkin, että pitäydyn alkuperäisessä suunnitelmassani ja perustan tutkimukseni saamiini vapaamuotoisiin kirjoitelmiin, joista 25:ssä saatoin hyväksyä vastatun asettamiini kysymyksiin. Vastaukset ovat tosin sekä laadullisesti että myös määrällisesti hyvin vaihtelevia. Kaikista kirjoituksista ei käynyt ilmi, kumpaanko lehteen lähetettyyn aineistopyyntöön kirjoittaja vastasi, joten en ryhdy saamiani kirjeitä sen mukaan jaottelemaan. Todettakoon myös, etteivät kaikki Opettaja-lehden aineistopyynnön perusteella kirjoittaneet olleet ammatiltaan opettajia, vaan esimerkiksi opettajien perheenjäseniä; muutama vastaaja kertoi olevansa opettaja. Tarkoitukseni ei ollutkaan tutkia erityisesti opettajien uskonnollista kotikasvatusta, mutta minulla oli vaikeuksia saada aineistopyyntöäni julkaistua lehdissä. Keskisuomalainen ja Opettaja suostuivat sen julkaisemiseen.

Suuri osa vastaajista asuu nykyään Keski-Suomen alueella, mutta kirjeitä tuli ympäri Suomea, mm. Pohjanmaalta, Etelä-Suomesta ja rannikkoseudulta. En ryhdy tätäkään seikkaa lähemmin erittelemään, koska osasta kirjeitä paikkakuntatiedot puuttuvat, ja lisäksi näin pystyn paremmin takaamaan vastaajien anonymiteetin myös lähipiiriltä. Mielestäni nykyinen asuinpaikkakunta ei myöskään ole olennainen tekijä tutkimukseni kannalta. Sen voinen päätellä, että koska kahdesta aineistopyynnöstäni toinen oli juuri Keskisuomalainen-lehdessä, aika moni vastaajista asuu sen levikkialueella, siis Keski-Suomessa.

Monen vastaajan virikkeenä oli toiminut julkisuudessa pitkään käyty keskustelu uskonnon uhreista ja uskonnoista kerrotut kielteiset kokemukset. Arvelipa eräs vastaaja, etten ehkä olisi edes kiinnostunut myönteisistä kokemuksista. Niinpä usea uskonnollisen kotikasvatuksensa voimavarana kokenut korosti haluavansa tuoda julki myös omia myönteisiä kokemuksiaan vastapainona julkisuuden keskustelupainotuksille. Tällaiset omalla tavallaan ”puolustavat” kannanotot osoittavat mielestäni sen, kuinka herkkä, henkilökohtaisia arvolatauksia sisältävä ja monitahoinen asia uskonto ja siihen liittyvät kokemukset ovat.

18 kirjeessä mainittiin selvästi, minkä uskonnollisen yhdyskunnan tai suuntauksen piiriin kotikasvatus sijoittui. Ne edustivat kaikkiaan kuutta kristillistä yhteisöä; kahdessa muussa tapauksessa yhteisö oli kristillisestä perinteestä ammentava, mutta ei-kristilliseksi katsottava suuntaus (Jehovan todistajat ja Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkko). Koska rukoilevaisuus, körttiläisyys ja vanhoillislestadiolaisuus mainittiin tietyissä kirjeissä kotikasvatuksen uskonnollisena taustana ja ne sisältävät evankelis-luterilaisuudesta omia painotuksiaan, mainitsen ne erillisinä evankelis-luterilaisesta kirkosta, vaikka ne ovatkin kyseisen kirkon herätysliikkeitä. Seuraavassa erittelen saamani vastaukset uskontokunnittain ja tuon esiin käyttämäni lyhenteet:

EVLUT = evankelis-luterilainen (4)

KÖRT = körttiläisyys (1)

RUK = rukoilevaisuus (1)

VLEST = vanhoillislestadiolaisuus (1)

HEL = helluntailainen (8)

ORT/EV.LUT = äiti ortodoksi, isä evankelis-luterilainen (1)

JT = Jehovan todistajat (1)

MOR = mormonit (Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkko) (1)

Lisäksi yksi vastaaja kertoo kodin olleen ”*varsinaisesti evankelis-luterilainen, mutta kaiken maailman lahkolaisille olivat kodin ovet aina avoinna*” (nainen, n. 60-v). Hänen lapsuutensa uskonnollisesta viiteryhmästä käytän lyhennettä EVLUT/LAHK. Loppujen kuuden vastaajan tapauksessa yhteisö jää epäselväksi, mutta kahden kirjoittajan kertomusten sisällöstä (nainen, 40-v, nainen, 27-v) voi jossain määrin päätellä, että

kyseessä on jokin kristinuskon ns. vapaa suunta, esim. helluntailaisuus. Koska sitä ei kuitenkaan kerrota, vaan tieto jää tulkinnanvaraiseksi, en käytä kyseisten henkilöiden sitaattien yhteydessä uskonnollista yhteisöä ilmaisevaa lyhennystä, vain pelkkää sukupuolta ja ikää. Kun lainaan informanttien tekstiä, kerron kyseessä olevan henkilön sukupuolen ja syntymävuoden tai iän sen mukaan, kummanko he ovat itse kirjeissään maininneet. Uskonnollisen yhteisön nimeän, mikäli se on kirjeessä mainittu tai tulee muuten selvästi esille. Jos henkilö on itse käyttänyt nimimerkkiä itsestään, minäkin käytän. Selvyyden vuoksi nimesin kolme vastaajaa ”Eeroksi”, ”Kaisaksi” ja ”Leilaksi”, koska heidän vastauksistaan puuttuivat ikätiedot kokonaan, ja ”Leilaa” lukuun ottamatta myös yhteisö. Kirjeiden sisällöstä ilmenee, että henkilöt ovat jo varttuneempia; varmasti yli 50-vuotiaita. Kahden helluntailaisuuden piirissä varttuneen naisvastaajan, joilta ikätiedot puuttuivat, vastaukset täytyi jotenkin erottaa toisistaan, joten nimesin toisen heistä ”Minnaksi”. Heidän teksteistään voi päätellä, että heidän ikänsä on 30 ja 40 vuoden välillä.

Kotikasvatuksensa evankelis-luterilaisen kirkon vaikutuspiirissä oli kokenut kolme vastaajaa ”Leilan” lisäksi: 43-vuotias mies, vuonna 1925 syntynyt nainen ja iäkäs nainen, joka kertoo vain olevansa eläkkeellä. Vuonna 1943 syntynyt nainen kertoo taustakseen körttiläisyyden äidin uskonnollisen arvomaailman mukaan; isä sen sijaan ei ”juurikaan perustanut uskonasioista”. 56-vuotiaan naisvastaajan kotikasvatus pohjautui rukoilevaisuuteen. ”Nuori, onnellinen äiti” kirjoittaa vanhoillislestadiolaisuuden piiristä; hän ei mainitse ikäänsä, mutta hänen kertomistaan elämäntapahtumista voin laskea hänen olleen vastaushetkellä 28-29-vuotias. ”Anna”, yli 40-vuotias nainen, kertoo olleensa ”ekumeenisen perheen kasvatti”; hänen isänsä kuului luterilaiseen kirkkoon, äiti oli aktiivinen ortodoksi. Ortodoksisuus määritteli lapsuuden elämää ja kasvatusta, ja isäkin osallistui ortodoksisen kirkon menoihin.

Kuusi kirjoittajaa jo kahden edellä mainitun lisäksi kertoo helluntailaisuuteen pohjautuvasta kotikasvatuksestaan: 26-vuotias nainen, ”kolmikymppinen” nainen, 31-vuotias nainen, 33-vuotias nainen, vuonna 1953 syntynyt mies sekä 59-vuotias nainen, joka käyttää itsestään nimimerkkiä ”Kiihkojen lapsi”. Lisäksi minulle vastasi 22-vuotias nainen Jehovan todistajien ja 27-vuotias nainen Mormonikirkon kotikasvatustaustalla. Kuten jo aiemmin mainitsin, ”Eeron”, ”Kaisan”, 27- vuotiaan naisen ja 40-vuotiaan naisen kertomuksista taustayhteisö ei tullut selvästi ilmi, ei myöskään vuonna 1953 syntyneen naisen eikä 1930-luvulla syntyneen miehen kirjeistä.

Korostan lähtökohtanani pelkästään voimakkaan uskonnolliseksi miellettyä kotikasvatuskokemusta, en suinkaan tietyn uskonnollisen suuntauksen piirissä kasvamista. Sitä paitsi on huomionarvoista, että joissakin tapauksissa sama uskonnollinen yhteisö esiintyy sekä myönteisissä että kielteisissä kokemuksissa taustayhteisönä. Niinpä uskonnollisen kotikasvatuksen kokemuksen laatua ei ainakaan yksiselitteisesti minun tutkimuksessani määrittele yhteisö, vaan muut tekijät; toki on huomioitava, että yhteisöön liittyviä seikkoja on kertomuksissa mukana. Voinen tässä yhteydessä mainita, että itselläni on syvälinen kokemus varttumisesta erään uskonnollisen yhteisön vaikutuspiirissä, mutta myös minun aiemmat, ”epätieteelliset” havaintoni tukevat käsitystä, jonka mukaan taustayhteisö ei suoraviivaisesti vaikuta joko taakka- tai voimavara-kokemuksen syntyyn, vaan saman yhteisön pohjalta, jopa saman paikallisseurakunnan yhteydestä, löytyy molempia kuvauksia. Aineistopyynnössäni en edes kysynyt uskonnollista yhteisöä, mutta kuutta vastausta lukuun ottamatta informanttini sen mainitsivat. Siksi minäkin tuon asian esille tutkittavieni taustaa määrittävänä seikkana sukupuolen ja iän lisäksi.

2.4 Aineiston analyysi

Laadullisen tutkimusprosessin osat limittyvät monella tavalla toisiinsa (Alasuutari 2011, 251). Minun tutkimuksessani ongelmanasettelu ja aineiston keruu olivat varsin itsenäisiä osa-alueita, mutta aineiston analyysi ja raportointi kietoutuvat kiinteästi yhteen. Käytin sekä aineistolähtöistä että teoriasidonnaista analyysitapaa, jolloin keskeinen teoria pyritään konstruoimaan aineistosta (Eskola 2010, 182), mutta esittelemällä aluksi tutkimukseen liittyviä keskeisiä yläkäsitteitä orientoidaan lukija tutkittavan ilmiön maailmaan (mts., 185). Niinpä kirjoitankin ensin kotikasvatuksesta, kasvatustietoisuudesta, vallasta kasvatuksessa sekä arvoista kasvatukseen liittyvänä tekijänä. Nämä teemat nousivat aineistostani esille, mutta vaativat perustakseen teoreettista tarkastelua. Eskola ja Suoranta (2008, 152) suhtautuvatkin epäillen puhtaaseen aineistolähtöisyyteen, sillä jonkinlainen näkökulma aineistoon on aiheellista ottaa. Tämäkin käsitteiden tutuksi tekeminen etenee sidoksissa aineistoon, jota peilataan teorian kautta. Niinpä analyysini on ilmiöpohjaista, jolloin teorian, käsitteet ja

aikaisemmat tutkimukset toimivat aineistoni tulkintakehyksinä (ks. Eskola 2010, 184). Käytän aineiston analyysissä ja raportin kirjoittamisessa teorian ja empirian vuoropuhelua; kumpi tahansa näistä voi olla tekstin lähtökohtana. Tässä mallissa onkin huomattava analyysin ja raportoinnin välinen yhteys, sillä ne voidaan käsittää samaksi asiaksi. (Eskola & Suoranta 2008, 241 - 242)

Aloitin aineiston käsittelyn lukemalla saamani kirjeet huolellisesti moneen kertaan muodostaakseni tässä vaiheessa alustavan käsityksen aineistoni antamista mahdollisuuksista koskien tutkimaani ilmiötä eli voimakkaan uskonnollista kotikasvatusta ja sen koettuja vaikutuksia (vrt. mts. 151). Aluksi järjestin aineiston ulkoisten taustamuuttujien (sukupuoli, ikä, uskonnollinen yhteisö) mukaan. Sen jälkeen otin teoreettisen tarkastelun kohteeksi aineistosta valikoidut kotikasvatukseen, kasvatustietoisuuteen, valtaan kasvatuksessa ja arvoihin kasvatuksessa liittyvät teemat, joita siis käsitteelin teoriaohjaavasti tarkastellen samalla tutkittavieni kokemuksia näihin teemoihin jaotellen (ks. Tuomi & Sarajärvi 2009, 96 - 97). Sitten aloitin varsinaisen aineistolähtöisen sisällönanalyysin (ks. mts., 91 - 93), jonka etenemistä vaiheittain kuvaan tässä ja kolmessa seuraavassa kappaleessa. Sisällönanalyysin tavoitteena on luoda tiivis, informatiivinen ja selkeä kuvaus tutkimuksen aineiston kuvaamasta ilmiöstä (mts., 108). Ensin alle- tai yliviivasin raakamateriaalista tutkimuskysymysteni kannalta olennaisen aineksen, mutta tein analyysin vaiheittain. Keskityin yhteen aineistosta nousevaan teemaan kerrallaan (ks. Eskola & Suoranta 2008, 150 - 152).

Ensimmäinen teema oli uskontoon ja sen harjoittamiseen liittyvät ulkonaiset piirteet, jotka osaltaan määrittävät myös uskonnollista kotikasvatusta käsitteenä. Listasin kaikki maininnat uskonnon harjoittamisesta, ja jaoin ne kolmeen luokkaan: aktiivinen osallistuminen uskonnollisen yhteisön toimintaan, rukoileminen ja muu hengellisyyteen liittyvä toiminta. Laskin eri luokkiin sisältyvät maininnat yhteen, jotta sain selville, kuinka usein uskonnon harjoittaminen on vastaajieni käsitysten mukaan suhteessa uskonnolliseen kotikasvatukseen. Tein siis eräänlaista aineiston kvantifiointia eli määrällistä käsittelyä sisällön teemoin (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93; Eskola & Suoranta 2008, 164).

Toinen aineistosta esiin nouseva uskonnollista kotikasvatusta määrittävä teema oli uskonto ja arvot. Keräsin kaikki arvoihin liittyvät maininnat, ja jo tässä vaiheessa analyysiin liittyivät kirjoittajien kokemuksilleen antamat merkitykset: joko myönteiset, kielteiset tai sekä myönteiset että kielteiset. Merkillepantava näkökohta oli, että

pelkästään kielteisiä kokemuksia omaavat ja osa myös sekä myönteisiä että kielteisiä kokemuksia omaavista tutkimushenkilöistä joko eivät puhuneet arvoista kotikasvatukseensa liittyen, tai korostivat niiden puutetta. Ryhmittelin maininnat kokemusten tyypittelyn mukaan myönteisiin, kielteisiin ja molempia sisältäviin ilmaisiin; on huomattava, että sekä kielteisten että molempia mainintoja sisältävät luokat muodostuivat tässä tapauksessa myös sellaisista, jotka eivät suoraan puhuneet mistään arvoista. Tässä analyysivaiheessa käytin siis Eskolan & Suorannan (2009, 181) mainitsemaa aineiston ryhmittelemistä tyypeiksi, selviksi ryhmiksi samankaltaisia tarinoita.

Kolmas teema olikin uskonnollisen kotikasvatuskokemuksen ja siihen liittyvien koettujen vaikutusten ja seurausten mainittu myönteisyys, kielteisyys tai molempia sisältävät luonnehdinnat. Tämän teeman sisään muodostui suurelta osin edelliseen teemaan yhteydessä olevia tyyppisiä. Listasin ensin paperille kaikki alleviivaamani pelkistetyt ilmaukset, jotka kuvasivat kokemusta ja/tai vaikutuksia. Yhdistelin mainintoja etsimällä samankaltaisuuksia ja erilaisuuksia ja muodostin alaluokkia. Näitä yhdistämällä muodostuivat yläluokat. Yläluokat tulevat esille tutkielmani analyysiluvun kursivoiduista alaluvuista. Pääluokat muodostuivat aineistolähtöisesti näiden otsikoiksi: myönteiset-, kielteiset-, sekä myönteiset että kielteiset ja lisäksi muut kokemukset, seuraukset ja vaikutukset. Näitä käsitteitä yhdistelemällä päädyin tutkimustehtäväni vastaukseen, uskonnollisen kotikasvatuksen kokemukseen ja sen koettuihin vaikutuksiin. Noudatin Tuomen ja Sarajärven (2009; 109, 112) esittelemää aineistolähtöisen sisällönanalyysin mallia ja lopuksi tein analyysini pohjalta johtopäätökset; keskeistä on pyrkiä ymmärtämään, mitä asiat tutkittaville merkitsevät. Analyysin kaikissa vaiheissa tulee parhaansa mukaan yrittää ymmärtää tutkittavien heidän omasta näkökulmastaan. (mts., 113) Johtopäätöksissä sidon kolmosluvun teoriaohjaavan sisällönanalyysin aineistoni tuloksiin, ja samalla pohdin sekä arvioin aihealuetta yleisemmin.

2.5 Tutkimuksen luotettavuus

Laadullisen tutkimuksen työskentelytavoissa on varsin laajalti liikkumavapautta, mutta tutkimuksen luotettavuudesta tulee silti huolehtia (Tuomi & Sarajärvi 2009, 134). Tutkimuksen kaikissa vaiheissa on luonnollisesti pyrittävä totuudenmukaisuuteen ja objektiivisuuteen. Tutkijan täytyy myös tarkastella tekemiensä havaintojen luotettavuutta ja puolueettomuutta (mts., 135). Tutkimuksessani pyrin ensisijaisesti raportoimaan tutkittavieni omista ”havainnoista” koskien kotikasvatustaan ja sen vaikutuksia. Tietenkin minä tutkijana olin se, joka järjesteli ja analysoi näitä kertomuksia. Pystyinkö olemaan puolueeton, vaikka olen itsekin kokenut mielestäni voimakkaan uskonnollisen kotikasvatuksen? Varmasti kokemukseni ja siihen liittyvät pohdinnat vaikuttivat esimerkiksi aiheen valintaan. Mielestäni luotettavuutta kuitenkin pikemminkin lisää kuin heikentää se, että tietää, mistä puhutaan! Tuon avoimesti esille omat lähtökohtani. Korostan myös, että tämän prosessin kuluessa omakin arkkäsitelmäni osittain muuttui, koskien myös omaa kotikasvatustani. Tämä tosiasia todistaa tutkimukseni luotettavuuden puolesta: aineisto kertoi tutkittavasta asiasta enemmän ja syvemmin kuin mitä ennalta arvelin (ks. Alasuutari 2011, 82). Tästä tieteenkin päästään loppumattomaan päätelmään, muuttuisivatko tutkittavieni käsitykset heidän tutustuttuaan tähän tutkielmaan ja muuhun tutkimusten kertomaan, mutta moinen pohdiskelu lienee hyödytöntä. Totean vain, että jos joku saa tästä työstä rakennusaineiksia oman elämäntarinansa tarkasteluun laajemmassa kontekstissa ja tukea itsensä ymmärtämiseen, tutkimukseni ei ole ollut merkityksetön. Ja mikä onkaan ns. absoluuttinen totuus ihmisen kokemassa omassa elämäntarinassaan; eikö ole luonnollista, että elämäkokemusten ja ajan myötä kokemusten merkityskin saattaa näyttäytyä osittain uudessa valossa, oli sitten kyse alun perin myönteisenä tai kielteisenä koetusta elämänvaiheesta? Heikkinen (2010, 145) toteaa, että rakennamme identiteettimme narratiivisesti, tarinoiden välityksellä. Konstruktivismiin mukaan rakennamme tietomme aikaisempien kokemustemme ja tietojemme pohjalta; näkemyksemme asioista muuttuu muotoaan uusien kokemusten ja vuorovaikutuksen myötä. Niinpä itsestämme ja maailmasta kertova tarina ”elää” koko ajan. (mts., 146)

Validiteettiperiaatteen mukaan tutkimuksessa on tutkittu sitä, mitä alun perin on sanottu tutkittavan, ja reliabiliteettiperiaatteen mukaan tutkimustulos voidaan toistaa.

Nämä luotettavuuskäsitteet vastaavat kuitenkin paremmin määrällisen tutkimuksen tarpeisiin (Tuomi & Sarajärvi 2009, 136). Silti voin toki todeta, että tutkimuksessani tutkin parhaan kykyni mukaan juuri sitä, mitä alun alkaen lupasinkin, eli ihmisten käsityksiä voimakkaan uskonnollisen kotikasvatuksen vaikutuksista heidän elämäänsä. Aineistopyyntöni kysymyksenasettelu koski juuri tätä, ja tähän vastaajat ottivat kantaa. Määrittelin uskonnollisen kotikasvatuksen myös aineistosta käsin. Voidaanko tutkimustulokseni sitten toistaa? En usko, että se on mahdollista toteuttaa uudestaan uudella aineistolla täysin samoilla henkilöillä, koska heitä kaikkia ei yhteystietojen puuttuessa voida tavoittaa, ja osa vastaajista oli vastatessaan jo varsin iäkkäitä. Kun tarkastelen saamani aineiston ja muiden aihealueeseen liittyvien tutkimusten tuomaa samansuuntaista tietoa ihmisten kokemuksista, oletan että tutkimustulos voidaan toistaa jollakin toisella tutkimusjoukolla. Oletan siis, että toinen vastaava tutkimus toisi vastaavankaltaisia tuloksia. Tämä on luonnollisesti minun ”valistunut arvaukseni”, ja lukija voi itse luoda oman kantansa asiaan. Olen myös varma siitä, että jos joku toinen henkilö tutkisi saamani aineiston uudestaan samoilla tutkimuskysymyksillä, tulokset eivät muuttuisi, koska aineisto itsessään toimi tutkimuksen informaation lähteenä.

Ongelmallisin kysymys arvioitaessa tutkimukseni luotettavuutta liittyy sen pitkään viipyneeseen lopulliseen toteutukseen. Keräsin aineistoni jo vuodenvaihteessa 2003-2004, ja tein työtäni useassa eri vaiheessa henkilökohtaisen elämäntilanteeni vuoksi. Onko aineistoni siis vanhentunut? Mielestäni ei ole, koska kirjeet kertovat ihmisten kokemista asioista; uskonnollisen kotikasvatuksen kokemuksista ja niiden koetuista vaikutuksista. Ehkäpä aineistoon olisi tullut lisää syvyyttä, mikäli tutkimushenkilöihin olisi vielä vuosien jälkeen voitu ottaa yhteyttä ja pyytää kertomaan tämänhetkisistä ajatuksista aiheeseen liittyen, mutta tähän ei ollut mahdollisuutta. Merkillepantavaa on kuitenkin, että alun perinkin vastaajani edustivat laajaa ikähaitaria noin 20-vuotiaasta vanhuuseläkeläiseen saakka, eikä heidän kertomissaan kokemuksissa tai kokemissaan vaikutuksissa ollut merkittäviä eroja perustuen siihen, minkä ikäisiä he vastatessaan olivat tai millä vuosikymmenillä heitä kotona kasvatettiin. Tutkimukseni luotettavuuden arviointia helpottaa tarkka kuvaus tutkimuksen etenemisestä ja toteuttamisesta (ks. Hirsjärvi 2009, 232).

Etukäteen suunnittelin näyttäväni tulokseni ja vastaajaa itseään koskevan tutkimustekstin tutkittavilleni ennen julkaisua, ja ottavani kommentteja vastaan. Koska

osa vastaajista kirjoitti anonyymina, käytäntö ei olisi ollut tasapuolinen, joten luovuin ajatuksesta.

2.6 Tutkimuksen eettisyys

Moraaliset valinnat ja päätökset ovat tutkimuksen teossa mukana koko tutkimusprosessin ajan. Eettisiä kysymyksiä voi liittyä myös jopa tutkimustulosten vaikutuksiin. (Kuula 2006, 11). Pyrkimykseni oli kaikissa tutkimukseni vaiheissa huolehtia sen eettisyydestä niin hyvin kuin mahdollista. Tutkimusaineiston keräys perustui täysin vapaaehtoisuuteen, toisin sanoen vain aiheen omakohtaiseksi tuntevat ja siitä aidosti kiinnostuneet henkilöt vastasivat aineistopyyntööni. Tutkimushenkilöiden henkilötiedot, kuten nimet ja osoitteet, jäävät vain minun tietooni. Mahdolliset tunnistamista helpottavat muut tiedot, esimerkiksi vanhemman harvinainen ammatti, pyrin häivyttämään tutkimusraportista. Koska tietojen antaminen on jo alun perin perustunut luottamuksellisuuteen, myös tutkimuksen raportoinnissa on huolehdittava anonymiteetistä (Eskola & Suoranta 2008, 57). On tietysti olemassa riski, että tästä huolimatta tutkittavien lähipiiri saattaa tunnistaa joitakin tutkittavia varsin yksityiskohtaisten elämäntilanteiden kuvausten vuoksi (mts.). Mielestäni riski on kuitenkin vähäinen, ja tutkimukseeni vapaaehtoisesti osallistuneet henkilöt olivat siitä luultavasti itsekkin tietoisia. Läheisten mahdollisuutta tunnistaa tutkittava esimerkiksi suorien lainausten perusteella tietenkään lisää se, jos henkilö on kertonut heille osallistuneensa tutkimukseeni (Kuula 2006, 205). Tästä en kuitenkaan tutkijana voi olla tietoinen, enkä ymmärtänyt asiasta ”varoitella” etukäteen. Jos pyrkisin kokonaan eliminoimaan tämänkin mahdollisuuden tunnistamiseen, minun olisi pitädyttävä joko tutkimukseni julkaisemisesta tai vähintäänkin jätettävä paljon olennaista tietoa ja aineistolainauksia pois. Edellisessä tapauksessa tutkimuksestani ei olisi hyötyä ja jälkimmäisessä se ei olisi enää luotettava. Niinpä teen parhaan ymmärrykseni mukaiset ratkaisut ja ymmärrän myös vastaavani niistä (ks mts., 26). Tutkittavieni ja heidän ihmisarvonsa kunnioittaminen on sekä tutkimukseni että kirjoitustapani lähtökohtana (ks. emt., 206).

Pyrin välttämään eettiset ongelmat jo etukäteen avoimuudella ja rehellisyydellä suhteessa tutkittaviin. Heillä on siis alusta saakka ollut tietoa tutkimuksen luonteesta jo

aineistopyyntöjen perusteella, ja pyydettyä olen antanut lisätietoja ja selventänyt tutkimukseni tarkoitusta muutamalle heistä. Vastaamalla aineistopyyntöni he ovat osoittaneet hyväksyvänsä tutkimukseni ja sen tavoitteet (vrt. Kuula 2006, 64). Ainoana todellisena eettisenä uhkana näin etukäteen sen, että aiheeni syvälinen, omakohtainen pohdinta olisi saattanut aiheuttaa jollekin tutkimushenkilölle ahdistusta, kun mahdollisesti tuskallisiksi koetut, torjutut muistot palautuvat mieleen (Eskola & Suoranta 2008, 58). Oletin kuitenkin, että henkilö, joka omasta tahdostaan osallistuu tutkimukseeni, on jo aiemmin näitä asioita mielessään miettinyt. Mikäli henkilö taas sai pohdinnoilleen virikkeen aineistopyynnöstäni, hän saattoi sen kautta oppia ymmärtämään itseään ja elämäänsä syvemmin, mikä mielestäni on hyvinkin myönteinen vaikutus. Katson tutkittavan ilmiön olevan sen verran yleinen ja sen esille nostamisen tärkeää, että arkaluonteisia, ihmisen yksityisyyteen puuttuvia tietojakin voi pyytää ja käsitellä (mts., 56). Oletin myös, että tutkimukseni aihepiirin liian henkilökohtaiseksi tai muuten arkaluonteiseksi kokevat ihmiset eivät luonnollisestikaan vastaisi aineistopyyntöni (vrt. Kuula 2006, 136).

Pietarinen (2002, 59 - 60) toteaa, että tutkijan on oltava älyllisesti kiinnostunut uuden tiedon hankkimisesta ja perehdyttävä huolella tutkimaansa alaan voidakseen välittää mahdollisimman luotettavaa informaatiota; tutkimustoiminnan perustehtävähän on tuottaa nimenomaan luotettavaa tietoa. Tässä tulee esille aiheen rajauksen ja ajankäytön problematiikka, sillä on tehtävä päätöksiä sen suhteen, kuinka syvälinen tai laajalti aiheeseensa paneutuu (mts., 61). Omalta osaltani voin todeta, että kiinnostukseni ja uteliaisuuteni aihetta kohtaan on ollut aitoa, ja olen pyrkinyt tutustumaan yhtäältä aihealuetta sivuaviinkin tutkimuksiin kuin toisaalta perehtymään syvälinemmin olennaisimpiin julkaisuihin. Kaikkeen mahdolliseen uskonnosta, uskonnollisuudesta, vanhemmista ja lapsista kirjoitettuun materiaaliin en ole nähnyt tarpeelliseksi paneutua, sillä silloin tutkimukseni olisi paisunut liiaksi, ja sen olennainen anti voisi jäädä hahmottomatta. Sajavaaran (2009, 349 - 350) mukaan kirjallisuuden harkittu valinta kuuluu osana huolelliseen tutkimusentekoon.

Tutkimuksen etiikkaan liittyy tietenkin myös kaikenlainen rehellisyys; vilppiä ei harjoiteta missään muodossa (Pietarinen 2002, 65). Olenkin laittanut kaikki lähteeni ja lainaukseni niin tarkoin esille kuin olen suinkin osannut. Jos olen viitannut niin sanottuun toissijaiseen lähteeseen, olen merkinnyt tekstiin myös alkuperäisen lähteen. Tulkitessani muiden tekstiä olen pyrkinyt huolellisuuteen, jottei tekstin sisältö

vääristyisi. Entä mikä on vastuuni omasta tutkimuksestani ja sen tuloksista? Pietarinen (2002, 67) puhuu sosiaalisen vastuun vaatimuksesta ja julkaisemisen etiikasta. Katson sen tarkoittavan omalla kohdallani lähinnä sitä, että tarvittaessa osallistun aiheesta käytyyn keskusteluun etenkin siinä tapauksessa, että se koskee omaa tutkimustani tai tutkimusalaani ja havaitsen käytävässä keskustelussa virheellisiä käsityksiä.

3 KOTIKASVATUS JA KASVATUSTIETOISUUS

3.1 Määritelmä

Kun puhutaan kotikasvatuksesta, ei ehkä aina huomata kasvatustieteen tavoitteellista luonnetta. Kotikasvatuksella saatetaan tarkoittaa kaikkea sitä toimintaa ja vuorovaikutusta, mitä vanhempien ja lasten väliseen suhteeseen ja arkielämään liittyy. Pulkkinen (1977, 34) toteaa, että kasvatuksella pyritään tietoisesti ohjaamaan seuraavaa sukupolvea, ja kasvatuksen vaikuttamiskeinot ovat myös tiedostettuja. Pulkkinen lainaa Wileniuksen (1975) määritelmää kasvatuksen logiikasta, johon kuuluu kolmen edellytyksen täytyminen: kasvattajalla tulee olla käsitys sekä kasvatuksen päämäärästä, kasvutilanteesta että kasvatustieteen menetelmästä, jolla tavoitteeseen päästään. Näin ollen kasvattaja ottaa toiminnassaan huomioon paitsi tietyssä yhteiskunnassa elämiseen liittyvät tarpeet, myös lapsen kehitykseen liittyvät vaiheet ja hänen yksilölliset kehityspyrkimyksensä. (mts., 34 - 35) Voidaan mielestäni perustellusti kysyä, onko tämä kuitenkin vain harvoin toteutuva kasvatustieteen ideaalitila.

Kuinka usein vanhemmilla on tuota edellä mainittua kasvatustietoa ja -tietoisuutta? Entäpä jos kasvatustieteen päämäärä näyttäytyy kasvattajalle hyvinkin kirkkaana, mutta tieto tarkoituksenmukaisista ja oikea-aikaisista kasvatustieteen keinoista ja lapsen kehitystä koskevista lainalaisuuksista on kovin puutteellista? Joka tapauksessa Pulkkinen pohti 1970-luvun loppupuolella monipuolisesti ja asiaan liittyvään tutkimustietoonkin nojaten sekä kasvatustieteen tarvetta että kattavia muotoja välittää kasvatustietoa (1977, 35 - 46).

Itselläni on sellainen käsitys, että saatavilla olevan kasvatustieteen määrä ja laatu on lisääntynyt viime vuosien ja vuosikymmenten aikana. Niinpä voisi olettaa, että ”nykylasten” kasvatustieteen taustalla vaikuttaa keskimäärin enemmän tietoa kuin aikaisempien sukupolvien kohdalla on ollut. Kuten Hämäläinen (2010, 69) toteaa, erilaisia vanhempainoppaita, -kursseja ja -neuvontapalveluja löytyy joka lähtöön, ja kaikki ne tähtäävät käytännön kasvatustieteen ja -toimintaan vaikuttamiseen. Myös aivan ”epätieteellisissä” aikakaus- ja sanomalehdissäkin käsitellään usein kasvatukseen liittyviä kysymyksiä ja teemoja alan asiantuntijoiden haastatteluihin ja kirjoituksiin

pohjautuen, joten helposti sisäistettävää tietoa on varmasti tarjolla asiasta kiinnostuneelle. Kuinka usein tämä tarpeellinen, ajankohtaiseen tutkimukseen perustuva kasvatustieto sitten tavoittaa ne henkilöt, jotka sitä eniten tarvitsisivat selvittääkseen kasvatuksen arjen haasteista ja osatakseen suunnata kasvatustoimintaansa tarkoituksenmukaisella tavalla? Ennen kaikkea lapset hyötyisivät vanhempiensa kasvatustietoisuuden kehittymisestä (mts., 69).

Toisaalta voidaan perustellusti esittää, että kasvatuksen, etenkin kotikasvatuksen, käsittäminen vain tietoiseksi, vaikuttamiseen tähtääväksi toiminnaksi ei riittävästi ota huomioon lapsen kehityksen ja kokemusmaailman laajuuden merkitystä. Tavoitteellista kasvatusta ei voi irrottaa muusta kotielämästä, tai kotikasvatuksen kokonaisuus jää hahmottomatta. Niinpä voidaan todeta, että puhuttaessa kotikasvatuksesta tai tutkittaessa kotikasvatusta myös vanhempien ja lasten välinen vuorovaikutus sekä erilaiset kotielämän järjestelyt on otettava tarkastelun alle, jotta ilmiö kaikkineen tulisi esille. Näiden kautta vanhemmat käytännön kasvatustoimintaansa harjoittavat. (Hämäläinen 2010, 60 - 61) Mannerheimin lastensuojeluliitto määrittelee kasvatukseksi yksinkertaisesti ”kaiken sen toiminnan, jolla vanhempi vaikuttaa lapseen” (MLL, Vanhempainnetti, 12.6.2012). Luvun alussa siteerattu Pulkkinenkin kertoo uudemmissa julkaisuissaan liittävänsä termiin kotikasvatus sekä kotoa tavoitteellisesti että tarkoituksettomasti välittyvät vaikutteet, jotka ohjaavat lapsen kehitystä (2002, 134).

Kasvatustietoisuudella tarkoitetaan oman kasvattajan roolin tiedostamista sekä sen monipuolista pohdintaa. Tähän käsitteeseen kietoutuvat kasvattajan tiedot, uskomukset, arvostukset, periaatteet, erilaiset tavoitteet ja keinot sekä niiden tiedostaminen (Takala 1979, 5). Myöskin käsitys kasvattajan vastuusta, oikeuksista ja velvollisuuksista liittyy kasvatustietoisuuteen (Hämäläinen 2010, 65). Kasvatustietoisuus voi kehittyä ja sitä voidaan kehittää. On kuitenkin haasteellista pyrkiä sitä ulkoapäin muuttamaan, sillä jos ”annetut” ohjeet eivät todellisuudessa muutu sisäistetyiksi toimintamalleiksi, vanhempien toiminta jää ulkokohtaiseksi ja lapsen aito kohtaaminen jää taka-alalle (mts., 69).

Vanhempien kasvatustietoisuuden merkitys kotikasvatuskäytännöille ilmenee monesta saamastani kirjeestä, vaikeivat vastaajani käytäkään termiä kasvatustietoisuus. Eräs kotikasvatuksensa myönteisenä kokeneista vastaajista tuo esille kiitollisuutensa vanhempiaan kohtaan juuri tästä kasvatustietoisuuden kehittämisestä.

...he omassa ”sielun pyhittymisessään” ovat onnistuneet katkaisemaan tai ainakin lieventämään monia sukupolvelta toiselle siirtyviä käyttäytymismalleja, jotka kasvatuksen yhteydessä olisivat siirtyneet suoraan meille lapsille. Esimerkiksi tunteiden ilmaisussa ja ristiriitojen ratkaisussa vanhempani oppivat käyttämään erilaisia menettelytapoja kuin heidän omat vanhempansa, pitkälti sen ansiosta, että he kävivät säännöllisesti hoitamassa aviosuhdettaan avioliittoleireillä. (nainen, 27- v)

Moni vastaaja antaa vanhemmilleen erityistä tunnustusta kasvattajina. Esimerkiksi ”Nuori, onnellinen äiti” (VLEST) johtaa selostamiensa käytännön tilanteiden ratkaisusta, ”miten tunnollisesti meitä on kasvatettu” ja toinen kirjoittaja (nainen, HEL) kuvaa vanhempiaan hyväksi, tasaisiksi ja kärsivällisiksi kasvattajiksi, jotka ”olivat rehellisiä ja jotenkin joustavia kasvamaan”.

Kasvatustieteilijät ovat jaotelleet vanhempien kasvatustietoisuuden asteita eri tasoihin niiden kehittyneisyyden perusteella (Hämäläinen 2010, 65). Takala (1979, 35 - 36) luokittelee kasvatustietoisuutta vanhempien yleisten kasvatuseriaatteiden mukaan neljään tasoon, joista yleisistä periaatteista ohjautuva kasvatus on korkein; on huomattava, että luokittelu kuvaa vain kasvatuseriaattelun ja tiedostamisen tasoa, ei sisältöä. Muita Takalan mainitsemia tasoja ”alhaalta ylöspäin mentäessä” ovat hoitava suhtautuminen, intuitiivinen kasvattaminen ja tietoinen tapakasvatus. Hirsjärvi (1981) jäsentää vanhempien kasvatustietoisuuden tasoa sekä kasvatuksen päämäärästä että menetelmätietoisuudesta käsin. Päämääräkeskeinen ajattelu keskittyy siihen näkemykseen, millaista elämää vanhemmat pitävät hyvänä lapselleen; korostavatko he aineellista hyvinvointia, yhteiskuntaan sopeutumista, hyvien ihmissuhteiden mukanaan tuomaa elämäntyytyväisyyttä vai altruistista, ihmisenä kasvamisen elämäntapaa (mts., 144 - 151). Kuten Hämäläinen (2010, 66) toteaa, eettinen ajattelu on olennaisena osana mukana tässä jaottelussa. Toinen Hirsjärven (1981, 101 - 107) esittämä tasokuvaus perustuu vanhempien menetelmätietoisuuteen, joka voi vaihdella alimman tason eriyttämättömästä näkemyksestä vanhempien valtaa korostavaan, sääntöjä painottavaan tai ylimmän tason lapsikeskeiseen keskusteluun ja ohjausta korostavaan näkemykseen.

Tutkimushenkilöideni käyttämistä ilmauksista kotikasvatuksesta on nähtävissä viitteitä tiettyihin kasvatustietoisuuden tasoihin. Esimerkiksi päämääräkeskeinen ajattelu tulee hyvin esille 1930-luvulla syntyneen miehen kirjoituksesta.

Isäni totesi joskus, että hän on vastuussa meistä pojista sekä Jumalalle että yhteiskunnalle, ja loppujen lopuksi myös meille pojille itsellemme, jotta mekin aikuisena sitten ymmärrämme vastuumme Jumalalle, yhteiskunnalle ja itsellemme kunnan kansalaisina. (mies, syntynyt 1930-luvulla)

Sama henkilö kertoo isänsä käyttämistä kasvatustietoisuudesta ymmärtäen ja hyväksyen.

Isäni oli kasvatuksellisesti ankarakin, mutta pikkumainen hän ei ollut. (--)...piti järjestyksen talossa. (--)...saimme välillä ruumiillistakin kuritusta. Ja hyvää se mielestäni teki! Kun perusteltua aihetta siihen joskus tuli, niin sen kyllä omatunto käsitti oikeudenmukaiseksi rangaistukseksi. Se oli siinä eikä siitä sen enempää puhuttu. (mies, syntynyt 1930-luvulla)

Monen vastaajan kirjeestä ilmenee vanhempien valtaa tai sääntöjä painottava vanhempien menetelmätietoisuuden taso. Kirjoittajat käyttävät esimerkiksi ilmauksia ”kotikasvatus oli tiukka” (”Elämä ilman uskontoa”, nainen, 40-v), ”kuri oli jotakuinkin jämpä” (”Minna”) ja ”kuri oli kovaa” (”Kiihkojen lapsi”, nainen, 59-v, HEL”).

Vanhemmillani on ollut omia sääntöjään...(--). Kotona meillä oli joissakin asioissa kova kuri, esim. kotiintuloajoissa...(--)...vaikka meillä on ollut kova kuri, siihen on ollut perusteet. (nainen, 22-v, JT)

Toisaalta sama vastaaja saattaa antaa viitteitä myös ylemmän tason menetelmätietoisuudesta vanhempiensa kasvatuskäytännöissä.

Olen miettinyt asioita syvällisesti jo pienestä lähtien ja perheessämme on aina keskusteltu paljon ja monipuolisista aiheista. (nainen, 22-v, JT)

Aineistoni perusteella voin todeta, etteivät vanhempien kasvatustietoisuuden tasot ole välttämättä yksiselitteisen tarkkarajaisia, vaan saattavat sisältää aineksia useammalta tasolta. Kuten erään vastaajan kirjeestä käy ilmi, hänen kasvatuksensa on pääpiirteissään

ollut lapsikeskeistä ja ohjaavaa, mutta silti jopa ruumiillista kuritusta on käytetty rankaisukeinona.

...vanhempamme kunnioittivat meitä lapsia. Kunnioitus on näkynyt siinä, että minun mielipiteitäni ja näkemyksiäni on kuunneltu ja asioista muutenkin keskusteltiin. Muistan pariin otteeseen saaneeni ”koivuniemen herraa” ehkä noin 5-7-vuotiaana siitä hyvästä, että olin käyttäytynyt todella epäkunnioittavasti ja törkeästi äitiä kohtaan (nimitelty tms...). (nainen, 27-v)

3.2 Valta ja sen käyttö kotikasvatuksessa

Mitä pienempi lapsi on, sitä riippuvaisempi hän luonnollisesti on vanhemmistaan. Tämä tarkoittaa sitä, että vanhemmilla on valtaa ja myös mahdollisuuksia vallan käyttämiseen suhteessa lapseensa (Pulkkinen 1977, 140). Alhanen (2007) selventää tunnetun valtaa pohtineen filosofi Foucault`n pohjalta, että vanhempi-lapsisuhteessa on eriarvoisten asemien ja kyvykkyyserojen mahdollistama valtasuhde, koska lasten voimat, taidot ja toimintamahdollisuudet ovat rajallisia ja alisteisia vanhempien vastaaville kyvyille. Foucault`n mukaan valtasuhteet vaikuttavat sisäisesti kaikissa sosiaalisen toiminnan muodoissa. Itse asiassa valta onkin toimintaa, joka on tarpeen tietyllä alueella ilmenevien voimien ja niiden välisten suhteiden hallitsemiseksi. (Alhanen 2007, 120 - 121).

Valtaa nimenomaan kotikasvatukseen liittyen on aiemmin tutkittu varsin vähän, mutta vuonna 2009 ilmestyi aiheesta Gjerstadin uraauurtava väitöskirja. Hänen mukaansa yleinen valtatutkimus ei ota huomioon kotikasvatukseen liittyviä erityispiirteitä, kuten rakkautta, dialogista kasvatusuhdetta ja kysymystä hyvästä elämästä. Kasvattajan intressit ovatkin usein ainakin osittain altruistisia, jolloin kasvattaja vallanhaltijanakin toimii lapsen parhaaksi. (Gjerstad 2009, 289). Kotikasvatuksessa valtaa voidaan käyttää tuottavasti muun muassa lapsen suojelemiseksi, hänen identiteettinsä vahvistamiseksi ja arvotajunsa kehittämiseksi (mts., 279). Vanhemman kasvatuksellinen auktoriteetti on perusteltua lapsen inhimillisten valmiuksien kehittämiseksi, koska ilman ohjausta lapsen tulevaisuuden

mahdollisuudet, hänen vapautensa ja myös muiden ihmisten vapaus perusteettomasti rajoittuvat (Puolimatka 2010, 247).

Kasvatustavoitteina pidetään yleisesti kasvatettavan terveen identiteetin kehittymistä, tiettyjen arvojen sisäistämistä ja sivistystä. Arvojen sisäistäminen voidaan nähdä syvällisenä inhimillisten ja eettisten arvojen pohdintana ja niiden mukaan elämisenä yhteisöön sosiaalistumisen lisäksi. Kasvatuksessa ilmenevää ”oikeutettua” vallankäyttöä määrittäviksi kriteereiksi voidaan arvioida kasvatuksen perustavoitteiden toteutuminen: edesauttaako se lasta kehittämään omaa identiteettiä ja sisäistämään arvoja, ja ohjautuuko vallankäyttö vanhempi-lapsisuhteen dialogisuuden periaatteita kunnioittavasta kasvatussuhteesta käsin. Kasvatuksessa joudutaan silti välillä turvautumaan avoimeenkin vallankäyttöön vanhempien velvollisuuksien ja lapsen suojelun vuoksi. (Gjerstad, 286 - 288)

Pulkkinen (1977, 140) arvelee, että laajempien perheyhteisöjen ollessa yleisiä lapsilla oli laajempi turvaverkosto kuin viime vuosikymmenten pienperheiden aikakaudella. Nykyään perheet elävät usein erillään isovanhemmista ja muusta suvusta, joten lapset ovat Pulkkisen mukaan enemmän vanhempiensa armoilla. Haitallista vanhempien vallankäyttöä voi olla mielivaltaisuus tai autoritaarisuus (mts., 142 - 143) sekä luonnollisesti kaikenlainen väkivalta. Vahingollista on myös välinpitämättömyys vallankäytön toisena ääripäänä, kun lapsista ei pidetä tarpeeksi huolta, sillä lapsi tarvitsee huolenpitoa ja ohjausta (mts., 143). Pulkkinen puhuu kotona vallitsevan kasvatusilmaston tärkeydestä: sekä autoritaarinen että välinpitämätön kasvatus voivat muodostaa itsekkään kasvatusilmaston, jonka vaihtoehto on ohjaava kasvatusilmasto. Siinä lasta kuunnellaan, hänen mielipiteensä otetaan huomioon, hänelle annetaan voimien mukaan vastuuta ja ristiriitojakin käsitellään keskustelemalla. Rajoitukset eivät kavenna liiaksi lapsen toimintamahdollisuuksia ja ovat johdonmukaisia. Lapsesta huolehtimisen lisäksi olennaista on kiinteä ja avoin vuorovaikutus perheenjäsenten kesken. (mts., 144 - 145) Pulkkinen (2008, 167; alun perin 2003) raportoikin vuosikymmeniä kestäneen pitkittäistutkimuksensa tuloksena, että vanhempien hyvä keskinäinen suhde ja hyvät suhteet lapseen sekä lapsen kannustava ohjaus muovaavat lapsen myönteistä sosiaalista käyttäytymistä ja edistävät hänen toimintakykyään vielä aikuisiässäkin. Voidaan sanoa, että kasvattajan tulee ”taiteilla” ohjaavan kasvatusotteen ja lapsen tarvitseman vapauden välillä (Puolimatka 2010, 249).

Tutkimusaineistostani välittyy selviä viittauksia vanhempien vallankäyttöön ja sen laatuun. Tutkimusaiheeni luonteesta johtuen informanttien kannanotot ovat suurelta osin uskonnollisuuden ja sen toteuttamisen alueelta; määrittäähän voimakkaan uskonnollinen kotikasvatus koko kotielämää. Uskontoa saatetaan käyttää myös vallan välineenä, jotta lapsi saadaan tottelemaan. Vallankäytön ja kasvatustietoisuuden välinen yhteys on myöskin havaittavissa esimerkiksi katsottaessa uudestaan edellisen alaluvun aineistoesimerkkejä vanhempien kasvatuskäytännöistä. Hätkähdyttävää on huomata pelko erääksi yleiseksi vallankäytön muodoksi.

Tuntui, että Jumala tai äiti heti rankaisee jos on pois yhdestäkin [kokouksesta]. Itselläni elämä oli tavallaan pelkäämiseen perustuvaa, siis asioita piti tehdä, kun ei uskaltanut olla tekemättä. (mies, s. -53, HEL)

Äiti aina pelotteli, sanoi ”Jeesuksen tulo on lähellä, et pääse mukaan, ellet tee, niin kuin sanotaan”! Kuri oli kovaa. Pelkäsin isää. Pelkäsin helvettiin joutumista jne... (”Kiihkojen lapsi”, nainen 59-v, HEL,)

Viimeksi lainattu kirjoittaja kysyykin, ”millä oikeudella joku ”porukka” voi määrätä toisen ihmisen elämää? Tuomita helvettiin? Jne.” (”Kiihkojen lapsi”, nainen 59-v, HEL)

Joitakin kuvauksia lukiessa tulee väistämättä mieleen sanonta ”tarkoitus pyhittää keinot”, eli kun kasvatuksen päämäärä on ollut yksiselitteinen ja vanhemmalla on ollut varmuus sen ainoasta oikeellisuudesta, siihen on saatettu pyrkiä keinoja kaihtamatta. Myös Suomalainen (2008, 20) joka on tutkinut lapsuudessa koettua hengellistä väkivaltaa, puhuu ”ainoan oikean totuuden” problematiikasta: kasvatusvaltaa käyttävä henkilö on niin varma oman järjestelmänsä oikeellisuudesta, että kyseenalaiset vaikuttamiskeinotkin ovat oikeutettuja preferenssien siirtämiseksi. Tämä tulee esiin vastaajieni kuvauksissa, kun perheen kasvatusilmasto on ollut itsekäs ja päätöksentekoilmapiiri autoritaarinen, jolloin lapsella ei ole ollut muuta mahdollisuutta kuin totella ylhäältä annettuja käskyjä, eikä hänen mielipiteitään ole kysytty saati otettu huomioon (ks. Pulkkinen 1977, 144 - 146).

Tunteet olivat erittäin ristiriitaiset lapsella, joka ei ymmärtänyt muuta kuin sen tiedon mitä äiti oli saavitolkulla yrittänyt kaataa pieneen mieleen ja yrittänyt pakolla saada uskomaan, että vain äidin opetus oli oikein. (nainen, n. 60-v, EVLUT/LAHK)

Vanhemman valta ei ole välttämättä tarvinnut edes verbaalista ilmaisua tuekseen: ”meillä ei puhuttu, asiat kulkivat odotusten ja sanomattomien toiveiden mukaan.” (mies, 43-v, EVLUT)

Toisaalta aineistostani löytyy esimerkkejä ohjaavasta kasvatuksesta ja demokraattisesta kasvatusilmastosta, jossa lapsi on otettu huomioon ilman painostusta, jopa rohkaisten omaan ajatteluun ja päätöksentekoon.

...koskaan ei pakotettu tekemään mitään vastoin tahtoani...(--)...niinpä pienestä pitäen minuakin kehoitettiin miettimään itse asioita ja tekemään omat päätökseni, eikä uskomaan, koska vanhempani uskoivat. (nainen, 27-v, MOR)

Päinvastoin muistan äitini kehottaneen, kun koulussa oli disko, että mene katsomaan ja tule pois jos et viihdy. Tulin nopeasti kotiin. (nainen, 31-v, HEL)

Murrosiässä vanhemmat luottivat minuun täysin...(--). Minulla ei ollut kotiintuloaikoja viikonloppuisin. Miksi eivät olisi luottaneet jos kerran keskusteluyhteys minuun oli kunnossa? (nainen, 27-v)

Kun tarkastelen kotikasvatuksesta myönteisesti kertovien vastaajien kirjoituksia, niistä ilmenee viittauksia kodin lämpimään ja välittämistä henkivään ilmapiiriin. Kuten Gjerstad (2009, 288) toteaa, eettisesti kestävätkin vallankäyttöön liittyvät valinnat sekä vallankäytön hallinta ovat yhteydessä näihin ilmapiiritekijöihin, samoin kasvatettavan hyvä kasvu. Pulkkinen (1977, 147 - 148) puhuu tutkimustensa perusteella mukautuvista tai harkitsevista nuorista, joiden kasvuympäristö on ollut huolehtivaa ja tasapainoista ja perustunut läheisiin suhteisiin vanhempiin. Kodin vuorovaikutuksen laatu ja ilmapiiri liittyvätkin olennaisesti vanhempien käyttämään kasvatustalteen ja sen hyväksymiseen – tai edes huomaamiseen - kasvatettavan taholta.

Joskus oli tietysti törmäyskurssia sen suhteen, mikä on hyväksi ja mikä ei, mistään oleellisesta en kuitenkaan ole jäänyt paitsi ja olen varsin tyytyväinen, etten joka asiassa saanut tahtoani läpi. ("Minna", HEL)

Vaikka äitini oli körttityyliin vaatimattomasti pukeutunut, hiukset keskijakauksella ja tiukalla nutturalla, ei hän kieltänyt meiltä lapsilta kauniita vaatteita eikä tansseissa käyntiäkään. Hän vain keinustuolissa istuen, voileivät valmiina odotti palaavaa, joten sitä luottamusta ei voinut pettää. ("Äidin tyttö", s. -43, KÖRT)

Kodin ilmapiiri oli leppoisa ja avara. (--) Ilot ja surut jaettiin. Niin kasvettiin ja juurruttiin kotiin, vanhempiin ja sisaruksiin. (nainen, s. -25, EVLUT)

3.3 Arvot kotikasvatuksen perustana

Edellisessä alaluvussa totesin vanhempien kasvatustietoisuuden ja kasvatuksellisen vallankäytön olevan aineistoni perusteella yhteydessä keskenään. Nämä seikat taasen ovat voimakkaasti riippuvaisia kasvatuksen taustalla vaikuttavista arvoista. Jotta ihmisen toimintaa voidaan ymmärtää, arvot täytyy pystyä tunnistamaan (Turunen 1997, 9). Arvot koskevat sekä kasvatuksen tavoitteita että menetelmiä, jotka molemmat siis käytännössä ilmentävät vanhempien tosiasiallisia arvoja ja arvostuksia (Hämäläinen 2010, 57).

Mitä arvot sitten oikeastaan ovat, ja mitä ne voivat olla? Niiniluoto (2008, 17 - 18; alun perin 1993) muotoilee, että arvot muodostuvat inhimillisessä toiminnassa siten, että jokin yksilö, ryhmä tai kulttuuri arvostaa eli pitää arvokkaana jotain kohdetta eli arvo-objektia. Tällainen arvo-objekti voi olla arvon kantaja, kuten esimerkiksi raha itsessään, tai arvo-ominaisuus, esimerkiksi rikkaus, oikeudenmukaisuus tai totuus. Kun keskustellaan arvoista, ajatellaan käsitettä yleensä myönteisessä mielessä (mts., 27) ja mielletään arvojen ohjaavan ihmisen käyttäytymistä ”hyvään” suuntaan (mts., 19). Näin on asian laita minun tutkimusaineistossanikin, kun informanttini puhuvat arvoista. Kun taas keskustellaan ”arvojen puuttumisesta” tai ”arvotyhjiöstä”, keskiössä ovat usein niin sanotut ”kovat arvot”, joita ovat esimerkiksi viha, kateus, kilpailu, itsekkyyden ja

alistaminen, arvoja nekin (mts., 27 - 28). Yleisessä keskustelussa niitä ei tavallisestikaan mielletä arvoiksi. Näin on saamissani tutkimusvastauksissakin: kerrottaessa kielteisävytteisesti kodin kasvatus- ja ilmapiiritodellisuudesta, ei mainita arvojen käsitettä lainkaan toisin kuin myönteisistä kokemuksista raportoidessa. Moraalikasvatuksessa, joka perustuu arvoihin, kasvattaja toimii itse esimerkkinä (mts., 30 - 31, Kinnunen 2005, 90).

*Korkea moraalit ja suvaitsevaisuus ovat kodin perintöä, olen niistä kiitollinen.
(nainen, s. -53)*

Koska vanhempani olivat itse rehellisiä, hyväsydämmisiä, auttavaisia, kohteliaita ja ahkeria kunnioittivat myös erilaista näkemystä, se kasvatti meistä lapsista hyvin syvällisiä ja oikeudenmukaissuuteen pyrkiviä kansalaisia. ("Leila")

Takala (1979, 35) toteaa, että ihmisten käsitteellisen kehitystason rajoituksista johtuen heidän on usein vaikea kuvata toimintansa taustalla vaikuttavia arvostuksiaan tai asenteitaan. Siitä syystä on myös haasteellista eritellä empiirisesti arvojen ja kasvatukseen liittyvien käsitysten ja menettelytapojen keskinäisiä yhteyksiä. On siis yhtäältä helpompaa ilmaista yleisluontoisia ideaaleja tavoitteita tai toisaalta konkreettisia sääntöjä kuin käsittää kasvattaminen vaikutuksineen kumuloituvaksi tapahtumaksi, jossa aikuinen sekä kasvattaa että itse muuntuu (mts.). Turunenkin (1993, 250) pohtii tietoisien tai valitun ja tahattoman osuutta kasvatuksessa: on mahdollista, että vanhemmat toteuttavat elämässään ja toiminnassaan omasta kasvuympäristöstään nousevia arvoja, elämäntapaa ja käyttäytymistä niitä juurikaan arvioimatta. Joka tapauksessa vanhempien oma elämänhistoria vaikuttaa kodin kasvatuskulttuuriin ja heidän kauttaan oman kulttuuripiirin ylisukupolvisesti rakentunut kulttuuriperintö siirtyy eteenpäin; tämä sosialisatioprosessi pohjautuu kodin arvokasvatukseen. (Hämäläinen 2010, 59)

Mäkilän & Sirènin tutkimuksessa (1988, 88) tuli esille, että lapset havainnoivat vanhempiensa arvoja laajoina kokonaisuuksina eikä erillisinä arvoina. Nämä arvokokonaisuudet olivat monin tavoin yhteydessä vanhempien kasvatuskäytäntöihin, jotka tässä yhteydessä jäsenyivät lapsikeskeisyydeksi, autoritaarisuudeksi ja johdonmukaisuudeksi (mts.). Lasten havainnot vanhempiensa lapsikeskeisyydestä

korreloivat myönteiseen itsearvostukseen (mts. 90). Kuten Mäkilä & Sirén (s. 91) toteavat, olisi tarpeen auttaa vanhempia tulemaan tietoisiksi toimintansa taustalla vaikuttavista arvoista, vaikkei heitä voikaan pakottaa omaksumaan tiettyjä arvoja kasvatuksensa arvoperustaksi. He myös kysyvät (s. 85), kuinka vanhemmat pystyvät tukemaan lastensa arvomaailman muotoutumista, jos eivät itse käyttäytymisellään tuo ilmi selvää kuvaa eri arvoista, vaan arvot jäävät hajanaisiksi käytännön toiminnassa.

Ojanen (2010, 8) sanoo, että kasvatuksen arvot liittyvät kiinteästi siihen, mihin kasvatuksella pyritään, mitä kasvatuksessa pidetään hyvänä ja tavoittelemisen arvoisena ja mitkä periaatteet toimivat kasvatuksen taustalla. Hänen mukaansa välittäminen ja huolenpito ovat arvoina kasvatuksen perustodellisuutta ja määrittävät ehdottomina kasvattamista. Kysymys kuuluukin, ovatko kasvatuksesta välittyvät ja käytännön kasvatuksessa ilmenevät kasvattajan tosiasialliset arvot välttämättä itse tiedostettuja ja miltä osin. On myös hyvä pohtia, missä määrin välittäminen ja huolenpito lapsesta todella määrittävät kasvatusta, vai onko kasvatuksen ohjenuorana jotakin ”suurempaa”, tärkeämmäksi koettua, joka ohittaa edellä mainitut arvot. Ratkaisevaa lasten kehityksen kannalta onkin vanhempien arvotajunta, jonka pohjalta he luovat lastensa kasvuympäristön (Hämäläinen 2010, 58). Tämä kyky tunnistaa ja kokea arvoja kehittyä osana ihmisen kokonaispersoonallisuutta vuorovaikutuksessa arvoja ilmentävän ympäristön kanssa sekä yhteisöllisessä osallisuudessa koko elämän ajan. Näin ollen kasvuympäristö vaikuttaa lapsen arvotajunnankin kehittymiseen siihen liittyvine mahdollisuuksineen ja rajoituksineen. (mts., 57 - 58) Turunen (1988, 178) toteaa, että vaikka arvotietoisuus on mukana ihmisen toiminnassa ja elämyksissä osana persoonallisuutta, sen ei välttämättä ole tarpeen olla tietoisuudessa arjen rutiineissa. Puolimatka (2011, 295) puhuu rakkauden kokemuksen merkityksestä lapsen arvotietoisuuden ja kehittyvän tunne-elämän perustana. Hänen mukaansa olennaista on lapsen tietoisuus siitä, että hän on arvokas ja häntä rakastetaan ilman ehtoja. Vaikka arvotieto on eräs keskeisimmistä kasvatuksessa välitettävistä tiedoista, sitä ei tule välittää lapsen itsenäisyyttä loukaten, vaan kunnioittaen oikeutta vapauteen ja itsenäisiin arvovalintoihin. Tavoitteena on, että lapsi voi omaehtoisesti, mutta saaden kasvattajalta ohjausta ja tukea, muodostaa oman arvotajuntansa; pakolla arvot saatetaan omaksua vain ulkokohtaisesti. (mts. 2010, 14)

Hyväksyvän rakkauden merkitys tulee saamissani kirjeissä konkreettisimmin esille silloin, kun se on puuttunut. Kaikkien neljän ainoastaan kielteisiä uskonnollisen

kotikasvatuksen kokemuksia omaavan kirjoituksista se ilmenee vähintäänkin epäsuorasti. Eräs vastaaja (”Kiihkojen lapsi”, nainen, 59-v, HEL) sanoo suoraan, että ”*rakkaus kodistani puuttui*” ja kertoo saaneensa ”*äidin vihat ylleni*”, kun hän teki elämässään omia valintojaan. ”*Äiti alkoi järjestelmällisesti kiusata minua*”, hän kuvaa. Kirjoittaja kertoo hylätyksi tulemisen kokemuksesta, suuresta äidin kaipuusta ja lähes koko elämän kestäneestä henkisestä kamppailusta tasapainoon pääsemiseksi. Hän toteaaakin, että ”*en koskaan halua tulla sellaiseksi, kuin he toivoivat!*” Myös kahden muun vastaajan kuvauksissa on viittauksia vanhempien ehdolliseen rakkauteen tai hyväksymiseen.

Näin on tunne-elämäni lähes romuttunut koska en tunne, että tekisin koskaan mitään oikein, minkä Jumala (=äitini) hyväksyisi. (nainen, n. 60-v, EVLUT/LAHK)

En ole koskaan kovin hyvin sopinut siihen kaavaan, muottiin tai malliin, johon vanhempieni mielestä oikeauskoinen tuli mahtua. (--) Mielestäni sieltä [kodista] oli aina puuttunut toisen ihmisen arvostaminen, kunnioittaminen, kannustaminen, rakastaminen...(nainen, kolmikymppinen, HEL)

Arvojen suhdetta kotikasvatukseen, etenkin voimakkaan uskonnolliseksi koettuun, pohdin lisää seuraavan luvun Uskonto ja arvot – alaluvussa sekä loppupäätelmissäni.

4 USKONNOLLINEN KOTIKASVATUS

4.1 Määritelmä

Kuten jo aiemmin totesin, tutkittavat henkilöt määrittivät itse itsensä tutkimusjoukkoon kuuluviksi. Heillä itsellään oli siis vahva käsitys tällaisen kasvatuksen toteutumisesta omalla kohdallaan. Heidän kertomuksissaan lapsuuskotinsa uskoon ja sen harjoittamiseen liittyvistä toimintatavoista on havaittavissa selvästi yhteneväisiä ulkonaisia piirteitä riippumatta uskonnollisesta yhteisöstä, jonka vaikutuspiirissä he ovat varttuneet. Poikkeuksena ovat tietenkin joillekin uskonnollisille liikkeille tyypillisemmät toimintamuodot, esimerkiksi ovelta ovelle kiertäminen, joka on Jehovan todistajille ominta toimintaa. Uskonnon harjoittamiseen liittyy myös tiettyjä ulkonaisesti havaittavia tapoja tai toimintoja aikakaudesta riippumatta, vaikkakin niiden sisältö ja ominaispiirteet voivat vaihdella kyseessä olevan vuosikymmenen mukaan. Esittelen selostuksessani runsaasti suoria lainauksia kirjeistä antaakseni äänen tutkittavilleni ja tehdäkseni aiheesta ”elämänmakuisen”. On huomattava, että vaikka käytänkin näistä uskonnollisuuden toteuttamistavoista nimitystä ”ulkoiset piirteet”, se ei tarkoita niiden olevan ulkokohtaisia; joskin eräissä tapauksissa ne kyllä ovatkin. Tarkoitan ulkoisilla piirteillä nimenomaan ulospäin näkyviä tai kirjoittajien raportoimia uskonnollisuuden harjoittamisen muotoja. Se, mitä tietynlainen uskonnon harjoittaminen merkitsee tai on merkinnyt tutkimushenkilölle *sisäisesti*, on eri asia. Joistakin kirjoituksista se tulee esille, mutta läheskään kaikki eivät ota asiaan kantaa. Luonnollisesti lasten uskonnollisuus on yhteydessä vanhempien uskonnollisuuteen, kuten Mäkilä & Sirénkin (1988, 66) raportoivat, joten monelle kirjoittajalle uskonnon harjoittamisen käytänteet ovat henkilökohtaisesti merkityksellisiä.

Jaoin aineistostani ilmenevät uskonnon harjoittamisen ulkoiset piirteet kolmeen osioon: aktiivinen osallistuminen uskonnollisen yhteisön toimintaan, rukoileminen ja muu hengellisyyteen liittyvä toiminta. Ainakin yhden uskonnon harjoittamisen ulkoisen piirteen tai käytänteen mainitsi yhtä lukuun ottamatta jokainen vastaaja. Valtaosa vastaajista kertoi useammasta kuin yhdestä uskonnon harjoittamisen muodosta. Uskonto ja sen harjoittaminen on näin ollen voimakkaasti määrittänyt koti- ja perhe-elämää sekä

perheen ajankäyttöä. Voitaneen myös arvella, etteivät kaikki kirjoittajat ole välttämättä maininneet kaikkia niitä uskonnon harjoittamisen käytänteitä, joihin ovat osallistuneet, koska niitä ei ole aineistopyynnössä erikseen kysytty.

4.1.1 Aktiivinen osallistuminen uskonnollisen yhteisön toimintaan

Aktiivisen toiminnan seurakunnassa mainitsi 21 vastaajaa. Tällaisiksi toiminnoiksi kerrottiin muun muassa jumalanpalveluksiin, seuroihin, kerhoihin, pyhäkouluihin, raamattuluokkiin, leireihin ja muihin hengellisiin tilaisuuksiin ja kokouksiin osallistuminen. Merkillepantavaa on, että monen vastaajan elämää ja ajankäyttöä on todellakin sävyttänyt jonkin uskonnollisen yhteisön toimintaan osallistuminen: lapsi ja/tai nuori on saattanut osallistua johonkin seurakunnan järjestämään tilaisuuteen tai muuhun toimintaan jopa useita kertoja viikossa.

Koko perheen voimin käytiin kirkossa ja rukoilevaisseuroissa (nainen, 56-v, RUK).

Sunnuntaipäivälle minulla oli 2 vaihtoehtoa: joko lähteä äidin kanssa helluntaiseurakunnan kokoukseen tai jos jäi kotiin, piti istua kuuntelemassa, kun isä luki ääneen Raamattua (ei mitään lasten Raamattua) (nainen, 33-v, HEL).

Lapsuuskodissani ei pakotettu, ei saarnattu, vaan vietiin vauvasta lähtien kuuntelemaan Jumalan Sanaa ("Kaisa").

Uskonnollisia tilaisuuksia järjestettiin usein koulussa ja kodeissa. Kävimme niissä ja myös muissa pitäjissä seuroissa. Kirkossa kävimme usein. (nainen, s. -53)

Meillä järjestettiin herätys- ym. uskovaisten kokouksia alvariinsa (nainen, n. 60-v, EV-LUT/LAHK).

Kokouksia oli 3-5 kertaa viikossa ja kaikissa piti olla mukana (mies, s.-53, HEL).

Meillä pidettiin pyhäkoulua, johon itsekin osallistuin vielä lähes 15-vuotiaaksi avustajana. ...Olin aktiivi seurakuntanuori, joka eli monijakoista elämää[.] (mies, 43-v, EVLUT)

Meitä lapsia kiikutettiin aina kokouksiin, pyhäkouluun, kerhoihin ja leireille (nainen, 26-v, HEL).

Koko lapsuusaika oli kokouksissa istumista, rukoukokouksia kotona ja kylissä (”Kiihkojen lapsi”, nainen, 59-v, HEL).

Iltarukous, pyhäkoulu, seuroissa ja kirkossa käynti sekä isompien lasten raamattuluokat olivat meille itsestään selviä arjen tapahtumia. Juhlapyhinä korostui myös niiden hengellinen tausta. (”Nuori, onnellinen äiti”, VLEST)

World Values- tutkimuksen mukaan suomalaisista ainoastaan 11-14 % vuodesta riippuen on osallistunut vuosien 1981 - 2005 välillä vähintään kerran kuukaudessa uskonnollisiin tilaisuuksiin häät ja hautajaiset pois lukien. Heistä vain vajaa puolet eli 4-6 % edellä mainituista on ollut erittäin aktiivisia ja osallistunut uskonnollisiin tilaisuuksiin vähintään viikoittain. Vuonna 1981 suomalaisista 33 % osallistui uskonnollisiin tilaisuuksiin harvemmin kuin kerran vuodessa; vuonna 2005 passiivisten osuus oli kasvanut 46 %:iin. (Ketola, Kääriäinen & Niemelä 2007, 51 - 52) Suomalaisten uskonnollisuudessa ei tutkimuksen mukaan ole tapahtunut suuria muutoksia, vaikka uskonnollisiin tilaisuuksiin osallistuvien määrä on vähentynyt. Koko tutkimusajanjakson ajan suomalaisista yli puolet, korkeimmillaan 67 % vuonna 2000, on pitänyt itseään uskonnollisena ihmisenä ja neljä viidestä uskoo jonkinlaiseen Jumalaan. (mts., 54 - 57) Merkillepantavaa on, ettei uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluminen tai kuulumattomuus välttämättä määritä ihmisen kokemusta omasta uskonnollisuudestaan: 40 % uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomista pitää itseään uskonnollisena (mts., 54) ja toisaalta läheskään kaikki, jotka kuuluvat uskonnollisiin yhteisöihin, eivät pidä itseään uskonnollisena.

Kahdeksan kymmenestä suomalaisesta kuuluu johonkin uskonnolliseen yhteisöön; vuonna 2000 84 % suomalaisista kuului evankelisluterilaiseen kirkkoon ja noin 3 %

muihin uskonnollisiin yhteisöihin (Kääriäinen, Niemelä & Ketola 2005, 93), mutta vuonna 2006 kirkkoon kuuluvien osuus oli vähentynyt 82 %:iin (Ketola ym. 2007, 47) ja vuoden 2011 tilastot kertovat jäsenten määrän vähentyneen edelleen 77,2 %:iin (Suomen evankelisluterilaisen kirkon www-sivut, viitattu 30.8.2012). Vaikka suurin osa suomalaista kuuluu kirkkoon, vain harvat heistä osallistuvat aktiivisesti sen toimintaan. Kirkon merkitys nähdään usein ristiäisten, häiden ja hautajaisten kautta. Lisäksi kirkon rippikoulut ovat suosittuja. Edellä mainittujen erityistilanteiden ulkopuolinen toiminta on monelle vierasta. Sen sijaan tutkittavani raportoivat yleisesti huomattavan aktiivisesta osallistumisesta uskonnollisten yhteisöjen toimintaan kasvuvuosinaan, joten siltäkin osin aineistostani muodostuva määrittely uskonnollisesta kotikasvatuksesta vaikuttaa perustellulta.

4.1.2 Rukoileminen

Rukous kuuluu perustavasti uskovan ihmisen elämään, ja on jumalallisen tekijän olemassa olon tunnustamisen ensimmäinen teko käytännössä ja yritys lähestyä tätä jumalaa (Huuhtanen 1989, 19). Se on ihmisen eläväksi kokeman jumalasuhteen peruselementti, joka kuvastaa uskoa tuonpuoleisuuteen, ihmisyyttä siunaavaan suurempaan voimaan (mts., 83 - 84). Rukoileminen uskonnon harjoittamisen käytänteenä tuli tavalla tai toisella esille 16 vastauksessa. Iltarukous mainittiin usein.

Kun olin pieni, isä opetti ja rukoili kanssani iltarukouksen. ...Äiti kävi ”ristimässä silmät” toisin sanoen siunasi uneni ristinmerkillä ja rukoili yleensä lyhyesti karjalaksi: Lähetä enkeliset suojelemah da varjelemah...("Anna", yli 40-v, ORT/EVLUT).

Osasin esim. Isä meidän-rukouksen jo ennen kuin opin lukemaan. Aina iltarukouksessa luetteloin kaikki rakkaat ihmiset Jumalalle, jotta Hän pitäisi heistä huolen. Kun toinen isoäiti kuoli, minulla oli vaikeuksia jättää hänet listasta pois. Usein rukoilin automaattisesti myös hänen puolestaan. Kun huomasin tehneeni tuollaisen virheen, jouduin aloittamaan rukouksen alusta! (nainen, 56-v, RUK)

Uskonnollisuus näkyi lapsuudessani mm. siinä, että aina oli ruokarukoukset ennen syömistä ja iltarukoukset ennen nukkumaanmenoa. Iltarukousten osalta rukousvuoro kiersi perheenjäseneltä toiselle, niin että kukin ”hoiti rukoilemisen” aina tiettyinä iltana, myös minä ja pikkuveljeni vuorollamme. ...Tuntui turvalliselta tietää, että äiti rukoilee puolestani, kun olen koulussa. (nainen, 33-v, HEL)

Muita mainittuja rukoilemisen käytäntöjä olivat ruokarukoukset, yhteiset ja yksityiset rukoushetket, erityyppiset esirukoustilanteet sekä spontaanit rukoukset.

Kotikasvatukseni piirteitä: ruokarukousten pitäminen, rukoileminen yhdessä perheenä aamuin illoin, samoin yksityisesti (nainen, 27-v, MOR).

Lauantai-illan hartaudet ja muutkin yhteiset rukoushetket ovat olleet voimavarana koko perheelle. Kun elämässäni oli jännä tai vaikea tilanne, tiesin että kaikki kotona rukoilevat. ...Kun aamulla lähdin kouluun, tiesin äidin menevän sivuhuoneeseen rukoilemaan ja vasta sitten aloittavansa päivän työt. ...Toisaalta meillä oli ihan tavallista, että äiti innostuksissaan huudahti ”hallelujaa” tai ”kiitos Jeesus” ihan kesken päivän askareiden, samoin lyhyt rukous voitiin lausua ääneen tilanteessa kuin tilanteessa. (nainen, 31-v, HEL)

Äiti opetti rukouksen merkityksen. Elämän vaikeuksissa voi pyytää apua Taivaan isältä, mutta pitää myös osata kiittää ja esirukouksin voi kantaa toistenkin huolia. (”Äidin tyttö”, s.-43, KÖRT)

Rukoileminen saattoi lapsesta tuntua joskus hyvinkin kiusalliselta, jos se tapahtui esimerkiksi pakosta ja perheen ulkopuolisten läsnä ollessa.

Usein sattui niin, että kun kokouksen jälkeisenä aamuna me lapset olimme lähdössä kouluun (naapurin kakarat jo odottivat meitä oviaukossa) keksi äitini lähes aina, että rukoillaanpa lapsille turvallista koulutietä. Niinpä meidät

komennettiin naapurin kersojen kanssa polvilleen ja rukoiltiin. (nainen, n. 60-v, EVLUT/LAHK)

Yhden kerran muistan, että puolestani rukoiltiin, kun minulla oli ihottumaa. Rukoilijana toimi perhetuttava, mukava mies, mutta jotenkin koin tilanteen kiusalliseksi, mutta en uskaltanut sanoa, että minunhan puolesta EI rukoilla!! ("Elämä ilman uskontoa", nainen, 40-v).

Suurin osa suomalaisista rukoilee vuosien 1982 - 2003 aikana tehtyjen tutkimusten mukaan ainakin joskus (Kääriäinen ym. 2005, 122). Yleensä ottaen suomalaisten uskonnollisuus on kuitenkin yksityistä, ei julkista uskonnon harjoittamista (mts., 120). Kun ihminen sosiaalistuu uskontoon, hän omaksuu myös rukoilemisen käytänteen osaksi elämäänsä (Ketola ym. 2007, 35 - 36). Uskonnollisen kotikasvatuksen kokeneet kertovat yksityisten rukoushetkien lisäksi perheen ja muun lähiympäristön yhteisistä rukouskäytännöistä, joten heidän rukoilemisensa on ollut paitsi säännöllisempää, myös usein julkisempaa kuin suomalaisilla yleensä. Näin ollen tutkittavieni perheiden aktiiviset rukoilemisen tavat erottelevat heitä uskonnollisuutta vähemmän harjoittavista perheistä ja määrittävät osaltaan voimakkaan uskonnolliseksi koettua kotikasvatusta.

4.1.3 Muu hengellisyyteen liittyvä toiminta

Muina uskonnon harjoittamisen ulkoisina merkkeinä mainittiin mm. radiojumalanpalvelusten sekä radion aamu- ja iltahartauksien kuunteleminen sekä niiden ajaksi hiljentymisen. Kotona luettiin myös yhdessä Raamattua ja/tai pyhiä kirjoituksia sekä kerrottiin Raamatun kertomuksia. Jumalan Sanasta ja hengellisistä asioista keskusteltiin. Laulettiin hengellisiä lauluja ja virsiä ja kuunneltiin hengellistä musiikkia. Kaikkiaan 16 vastaajaa mainitsi jonkin tai joitakin näistä edellä mainituista uskonnon harjoittamisen piirteistä.

Pienestä pitäen äiti kertoi tai luki minulle Raamatun kertomuksia...("Minna", HEL)

Vanhempani alkoivat tutkia Raamattua -50 luvulla ja opettivat minullekin itse oppimiaan periaatteita. ...He opettivat minutkin tutkimaan Raam. ja hakemaan sieltä vastauksia perimmäisiin kysymyksiin. ("Eero")

Keskustelimme mummon kanssa hyvin paljon hengellisistä asioista ("Anna", yli 40-v, ORT/EVLUT)

Meidät kasvatettiin hiljentymään joka sunnuntai jumalanpalveluksen ajaksi, muuta kirkkoahan ei syrjäseudulla ollut. Jumalan sanaa kuunneltiin, siitä keskusteltiin kotonani hyvin paljon...("Leila", EVLUT).

Jos ei menty kirkkoon, sunnuntaisin kuunneltiin radiosta jumalanpalvelus. Myös radion aamu- ja iltahartaudet kuunneltiin aina, jos vain oltiin siihen aikaan kotona. (nainen, 56-v, RUK).

Kinnusen (1996, 47) tutkimuksessa lapsuuskodin laulun ja musiikin merkitys tuli esille ilmapiirin rakentajana ja aikuisuuteen saakka ulottuvana hengellisen sanoman välittäjänä. Hengellisellä musiikilla oli tärkeä osuus uskonnon harjoittamisessa myös minun tutkittavieni kertomuksissa; laulut ja virret jäivät monelle mieleen loppuiäksi.

Äitini lauloi kauniilla äänellään usein hengellisiä lauluja ja virsiä, joista useita muistan ulkoa vieläkin (mies, s. -30-luvulla.).

Isotätini kanssa kuuntelin sunnuntaisin radiosta Jumalanpalveluksen, etsin virret virsikirjasta ja yhdessä veisattiin, vieläkin voin tuntea tuon tunnelman...(nainen, eläkkeellä, EVLUT)

Hengellistä musiikkia kotona kuunneltiin, ja vieläkin osaan suurimman osan hengellisistä lauluista ulkoa ("Elämä ilman uskontoa", nainen, 40-v)

Siskoni olivat rippikoulun käytyään mukana seurakunnan nuorissa ja toivat monia kauniita virsiä ja hengellisiä lauluja kotiin (nainen, s.-25, EVLUT).

Saarnaamistyökin tuli esille yhdessä vastauksessa.

Kokouksia on kolme kertaa viikossa ja sen lisäksi on vielä saarnaamistyötä viikoittain (nainen, 22-v, JT).

4.2 Uskonto ja arvot

Elämässä vaikuttavien arvojen merkitys nousee voimakkaasti esiin saamistani kirjeistä. Ihmiset kuvailevat arvoja ja niiden merkitystä hyvin erilaisin sanoin ja sanakäntein, mutta erittäin moni heidän merkityksellisiksi kokemistaan asioista voidaan luokitella arvoihin. Osa vastaajista puhuu yleisesti ”arvoista” erittelemättä niitä tarkemmin, mutta kokonaisuudesta voi luotettavasti päätellä heidän tarkoittavan nimenomaan yleisesti ”hyvinä” pidettyjä arvoja. Osa vastaajista kertoo hyvinkin tarkasti, mitä lapsuuskodin arvot ovat heidän mielestään olleet. Joillakin kirjoittajilla on sellainen käsitys, että kodin arvot ovat olleet uskonnollisuudesta ainakin osittain erillisiä, kun taas jotkut liittävät ne nimenomaan uskonnollisuuteen.

Äitini halusi rakentaa kotimme kristilliselle perustalle. (--) Äiti opetti minut myös kunnioittamaan Jumalaa, toisia ihmisiä ja luontoa. (”Minna”, HEL)

Ulkoisten seikkojen lisäksi ja tärkeimpänä asiana ovat sisäiset arvot ja asenteet, jotka uskova koti on minulle välittänyt. (nainen, 31v, HEL)

Kodissani jaettiin ruoka ja vaatteet tasaisesti jokaisen kesken ja lähimmäisistä opittiin pitämään hyvää huolta. Toiselta ei voinut ottaa, eikä valheita ja väkivaltaa suvaittu. Vanhempia tuli kunnioittaa kaikessa ja ottaa vastaan mukisematta se palaute, jota kulloinkin olimme ansainneet. Lyhyesti sanottuna, katekismus ja raamattu antoi tarvittavat opit ja ne loivat rajat perheemme kaikelle tekemiselle. (”Leila”)

Ketola, Kääriäinen & Niemelä (2007) raportoivat uskonnollisuuden vaikutuksesta suomalaisten asenteisiin, arvomaailmaan ja moraalikäsitteisiin. Uskonto on ihmisten elämänarvostuksia erotteleva tekijä. Uskontoa tärkeänä pitävistä useampi (94 %) arvostaa perhettä ja ystäviä enemmän kuin uskontoa ei lainkaan tärkeänä pitävistä (76 %). (mts., 61 - 62) Kristinusko on yhteisöllisiä arvoja korostava uskonto (mts., 62; Kääriäinen, Niemelä & Ketola 2005, 165). Heino (1995, 41) toteaa, että uskonnon vaikutus arvojärjestelmään ilmenee luonnollisesti voimakkaimmin uskonnollisesti aktiivisten ihmisten piirissä ohjaten ajattelua ja käyttäytymistä. Tutkimuksissa on havaittu, että uskonnollisimmat suomalaiset edustavat kaikkein konservatiivisinta tai jyrkintä kantaa moraalikäsitteisiin ja perhearvoja koskevissa kysymyksissä. Erot arvoissa, asenteissa ja moraalikäsitteissä uskonnollisten ja ei-uskonnollisten suomalaisten välillä eivät ole kuitenkaan kovin suuria, mikä johtuu suomalaisten vanhastaan yhteisestä arvopohjasta, joka tosin taustaltaan pitkälti perustuu luterilaiseen eetokseen. (Ketola ym. 2007, 82 - 83; Kääriäinen ym. 2005, 164 - 165)

Mustonen (2007, 116), joka on tutkinut vanhoillislestadiolaisuuden kasvatusarvoja paneutumalla Päivämies-lehden kasvatusaiheisiin kirjoituksiin 1970- ja 2000-luvuilla, toteaa, että usko on vanhoillislestadiolaisuudessa lasten kasvatuksen tärkein päämäärä. Voinen rohkeasti olettaa keräämäni aineistonikin tukemana, että näin on usein myös muissa voimakkaan uskonnollisissa kodeissa ja yhteisöissä. Kinnunen (1996, 10 - 11) on pyrkinyt selvittämään vanhempien hengellisten arvojen siirtymistä lapsille ja peräänkuuluttaa lapsen kehitysvaiheiden ja toimivien kasvatustietojen tuntemisen merkitystä. Varhaislapsuuden ihmissuhteisiin liittyvät tunnekokemukset vaikuttavat voimakkaasti lapsen uskonnolliseen kehitykseen (mts., 15); samoin se, millaiset ihmiset uskonasioista puhuvat (mts., 21). Olennaista on uskovien aikuisten lämpö ja huolenpito lapsesta, sillä ne luovat uskosta myönteisen tunnekokemuksen (mts.; 21, 23). Kodin ilmapiirin tärkeys kasvatukselle tulee tässäkin esille. Isompien lasten ja nuorten kasvatuksessa tulisi antaa tilaa heidän omille tiedollisille pohdinnoilleen uskosta ja mahdollisuus omiin valintoihin ja ratkaisuihin (mts.; 29, 36). Vanhempien liiallinen autoritaarisuus ja ankuruus muodostaa usein lapsen tunne-elämään sisäisiä esteitä uskonnon omaksumista kohtaan (mts., 41 - 42).

Kaikki uskonnollisen kotikasvatuksensa yksinomaan myönteisenä kokeneista ovat kiitollisia kodin antamasta arvoperustasta. Kolme viidestä sekä myönteisiä että kielteisiä

kokemuksia omaavista kertoo myös myönteisellä tavalla kodin arvojen merkityksestä elämässään.

Kasvatuksella on varmasti ollut suuri merkitys elämässäni, mm. rehellisyyden ja kodin, työn ja ystävien arvostus. Myös asioiden tutkiskelu ja kyseenalaistaminen kuului varsinkin isäni elämään. (--) Isäni opetti myös luonnon arvostamiseen. Näistä asioista olen mielestäni saanut hyviä eväitä elämäni varten, ja niitä monesti mietin vieläkin. ("Elämä ilman uskontoa", nainen, 40-v)

Kaksi muuta on kyllä päätyntä uskonnolliseen vakaumukseen, vaikka kodin arvoilmapiiri onkin koettu ahtaaksi ja rajoittavaksi. Ne neljä kirjoittajaa, jotka ovat kokeneet kasvatuksensa yksiselitteisen kielteisenä, puhuvat arvojen sijaan kodin paineista, kodin teennäisestä, ulkokultaisesta maailmasta tai häpeästä. Lainauksia heidän kertomuksistaan on kielteisten kokemusten alaluvussa, sillä ne eivät sisällä suoria mainintoja kodin arvoista. Toki viitteitä esiintyy seuraavaan tapaan:

"Ahdasmielinen lahkohenkisyys leimasi kodin kaikkia valintoja" (nainen, kolmikymppinen, HEL).

Näyttää siltä, että kodin arvojen on täytynyt olla "hyviä" ja aitoja tullakseen sisäistetyiksi, toisin sanoen puheiden ja arjen tekojen välillä ei ole voinut olla ristiriitaa. Arvojen välittymistä uskonnollisessa kotikasvatuksessa tutkinut Kuusisto (2011, 65) toteaa, että vanhempien täytyy "elää kuten opettaa" kyetäkseen tarjoamaan omaksuttavan esimerkin merkityksellisestä elämäntavasta ja arvojärjestelmästä: vanhempien ei kannata opettaa lapsilleen arvoja, joita he itse eivät todellisuudessa pidä merkityksellisinä omassa elämässään eivätkä elä niiden mukaan. Lapset kyllä huomaavat vanhempiensa sanojen ja tekojen väliset ristiriidat (Kuusisto 2005, 128). Itse asiassa sanallinen uskontokasvatus ei ole ollenkaan niin merkityksellistä arvojen siirtymisen kannalta kuin uskon kokonaisvaltaisuus elämässä, mikä tarkoittaa esimerkkinä olemista (Kinnunen 1996, 43). Mäkilän & Sirenin tutkimuksessa (1988, 68) havaittiin, että vanhempien uskonnollisuuden lisäksi lasten uskonnollisuuteen vaikuttavat kodin lapsimyönteiset tekijät, kuten vanhempien lapsikeskeisyys ja isän aktiivisuus. Myös Hiironen (2008, 70) tutkimuksessa tuli esille, että mitä

uskonnollisempia olivat vanhemmat, sitä uskonnollisempia olivat lapsetkin. Yllättävä tutkimustulos oli se, että lasten moraalitason ollessa hyvin uskonnollisena, odotettua suurempi osa ei juurikaan uskonnollisten vanhempien lapsista taas ollut korkeammalla tasolla kuin arveltiin. (mts., 67) Hiironen aprikoi, johtuuko tämä vanhempien uskonnollisuuden ja lasten moraalisesta ajattelun tason välinen negatiivinen yhteys niin sanotusta ulkoisesta uskonnollisuudesta, jolle ovat myös ominaisia perheessä vallitsevat runsaat kiellot ja säännöt uskontoon liittyen (mts., 69). Lasten kiintymyssuhteen ja vanhempien uskonnollisuuden välinen yhteys oli myös kielteinen: eniten turvallisia kiintymyssuhteita näytti kehittyvän ei juurikaan uskonnollisissa perheissä, ja mitä uskonnollisempi perhe oli ajattelultaan ja asenteiltaan, sitä vähemmän turvallisia kiintymyssuhteita esiintyi. Hyvin uskonnollisten vanhempien lapsissa oli odotusarvoa enemmän torjuttuja ryhmiteltäessä lapsia kiintymyssuhteen perusteella. Selittävä tekijänä tähänkin tulokseen voisi olla juuri ulkoinen uskonnollisuus. (mts., 70 - 71)

Uskonnollisuuteen liittyvissä tutkimuksissa ja muussa kirjallisuudessa puhutaan uskonnollisuuden luonteesta yleisesti Gordon Allportin työtovereineen kehittelemän luokittelun pohjalta; uskonnollisuuden suuntautumistapaa voidaan kutsua joko ulkokohtaiseksi tai sisäistyneeksi. Ulkokohtaiselle suuntautumiselle on ominaista uskonnollisuuden välineellinen merkitys, ja uskon sisältöä sovelletaan omien päämäärien ja tarpeiden mukaisesti. Sisäistyneessä uskonnollisuudessa uskon sisältö pyritään sananmukaisesti sisäistämään, ja omat tarpeet pyritään saattamaan sopusointuun uskon ja siihen sisältyvien ohjeiden kanssa (Sorri 1995, 58). Ulkokohtaiselle uskonnollisuudelle näyttäisi tutkimusten valossa olevan ominaisempia ahdistuneisuus ja kuolemaan liittyvät pelot (mts., 59).

Vanhempien antama oma esimerkki kodin jokapäiväisessä elämässä on tärkeä perusta lasten arvojen omaksumiselle ja arvotajunnan kehittymiselle (Hämäläinen 2010, 63). Vanhempi toimii mallina lapselleen, ja vanhemman ja lapsen välinen kiintymyssuhde mahdollistaa arvojen siirtymisen (Kinnunen 2005, 90 - 91). Saamassani tutkimusaineistossa näinä arvoina mainitaan usein korkea moraalitason, huolenpito lähimmäisistä, kaikenlainen rehellisyys, oikeudenmukaisuus, ahkeruus, suvaitsevaisuus, toisten ihmisten kunnioittaminen, vanhempien kunnioittaminen, Jumalan antamien käskyjen noudattaminen, luonnon kunnioittaminen ja terveet elämäntavat. Uskontoon

sosiaalistumisen myötä ihminen omaksuu arvoihin liittyviä käsityksiä; mikä on oikein ja mikä väärin, mikä on hyvää ja paha (Kääriäinen ym., 35 - 36).

Pikemminkin määrittelin kotoa saamaani kasvatusta ”selkeäksi kristilliseksi kasvatukseksi”, joka on pohjautunut Raamatusta nouseville kristillisille arvoille. (--) Mielestäni minulla on läpi elämän ollut hyvin sisäistyneet arvot, joista olen tiennyt että niiden mukaan eläminen on minulle parhaaksi ja rakentaa minua. (--) Kasvatuksen tärkeimmät eväät ovat olleet arvot, jotka ovat vaikuttaneet elämäni valintoihin... (--) Vanhempieni kunnioittaminen on ollut asia joka on opittu sen kautta, että vanhempamme kunnioittivat meitä lapsina. Kunnioitus on näkynyt siinä, että minun mielipiteitäni ja näkemyksiäni on kuunneltu ja asioista muutenkin keskusteltiin (nainen, 27-v).

Perheemme jokapäiväisessä elämässä on selkeästi näkynyt kristillinen arvopohja sekä vanhoillislestadiolaisille tyypillinen elämäntapa. (--) Kristilliset arvot ovat näkyneet mm. rehellisyyden ja tunnollisuuden korostamisessa, asioiden sopimisessa (anteeksi pyytäminen ja anteeksi antaminen), päihteiden käytön välttämässä sekä moraalisisissa kysymyksissä (esim. seksuaalisuuden raamatunmukaisuus) (”Nuori, onnellinen äiti”, VLEST)

Ja oppimaani tulevaisuuden toivoa pidän hyvin arvokkaana nykyisessä kovien arvojen materialistisessa maailmassa (”Eero”).

Kinnunen (1996, 115 - 116) sanoo tutkittaviensa kertoneen usein, kuinka vanhempien usko näkyi vieraanvaraisuutena, antamisena ja vahäosaisista huolehtimisena sekä anteeksipyyttämisenä ja –antamisena. Moni minulle kirjoittanut kertoi samaa.

Mutta kaikissa elämänvaiheissa äiti oli tukipilari, jonka kantavana voimana oli usko, joka körttitaustasta huolimatta oli valoisaa, rakastavaa ja anteeksiantavaa. Äitini usko näkyi arkirakkautena myös kotikylän huonompisaisista kohtaan. (--) Hän opetti myös meidät lapset pitämään huolta toisistamme ja kyläyhteisön vanhuksista. (--) Maallista perintöä ei jäänyt, mutta jäi elämänarvot, toivo ja rakkaus (nainen, s. -43, KÖRT)

Vanhempieni usko muovasi heidän elämää, arvoja, sitä miten he kohtelivat lapsiaan ja muita ihmisiä. Vanhempani kasvattivat meidät arvostamaan ihmisiä ilman mitään eriarvoisuutta. Kadun pummit olivat aidosti yhtä arvokkaita kuin naapurin lääkäripariskunta. Materiallisuutta ei arvostettu. (--)...varsinkin isälläni oli ja on erittäin armollinen asenne ihmisiä ja heidän mokia ja virheitä kohtaan (nainen, HEL).

Kotona opimme kantamaan huolta ystävistä, joilla ei kaikki ollut hyvin. Toisten auttaminen niin naapurissa kuin Afrikassakin oli tärkeää. (--). Samoin meidät kasvatettiin kunnioittamaan toisia ihmisiä iästä, rodusta, sukupuolesta ja sosiaalisesta asemasta riippumatta. Tämä tapahtui niin keskusteluissa, mutta ennen kaikkea esimerkkien avulla, vanhempani pitivät käytännössäkin kaikkia ihmisiä yhtä arvokkaina, vaikkei kaikki olekaan yhtä rakkaita. Opimme mitä tarkoittaa pyrkiä rauhaan kaikkien kanssa, isäni oli usein sovinnontekijänä, välittäjänä, pitämässä yhteyttä ”hankaliin ihmisiin”. Lisäksi usko tai Raamatun opetus vieraanvaraisuudesta toimi lapsuudenkodissani. (--). Toisten ihmisten arvostamisen lähtökohtana oli meillä se, että me kaikki olemme syntisiä. Minä en ole sen parempi kuin kukaan toinen. Ja kuitenkin synnit voi saada anteeksi. Siksi voi olla armollinen niin itselleen kuin toisillekin. Anteeksipyyttäminen ja –antaminen olivat tärkeitä opittavia läksyjä. (nainen, 31-v, HEL)

Myös sivulla 47 mainittu Kuusisto raportoi nuorten aikuisten kysely- ja haastatteluaineistoonsa perustuen arvojen merkityksestä myönteisten kotikasvatuskokemusten perustana. Kuten jo aiemmin totesin, hän on tehnyt tutkimuksensa adventistien piirissä, mutta tuloksista löytyy selviä yhtymäkohtia omaan tutkimukseeni. Hänen tutkimuksessaan 46 % vastaajista mainitsi tärkeimpänä seikkana nimenomaan arvot, periaatteet ja korkeat moraaliset standardit sekä hyvän perustan omalle arvomaailmalle (Kuusisto 2009, 58). Muutkin myönteiset vastaukset voidaan viime kädessä johtaa arvoihin. 11 % korosti uskovon kodin turvallisuutta, pysyvyyttä, rakkautta ja hyväksyntää, 9 % avarakatseisuutta ja rohkaisevaa asennetta sekä 8 % kodissa opittujen terveellisten elämäntapojen merkitystä (mts.). Mäkilä & Sirén (1988,

76) huomioivat, että uskonnolliset arvot sisältävät itseen ja toiseen kohdistuvaa kunnioitusta ja arvokkaaksi kokemista: näin on ymmärrettävissä heidän saamansa tutkimustulos, jonka mukaan sekä vanhempien että lasten oma uskonnollisuus on yhteydessä lapsen itsearvostukseen.

4.3 Uskonnollinen kotikasvatus kokemuksena

Olen edellä kuvaillut tutkittavaa ilmiötä ja määritellyt saamistani vastauksista nousevia yhteneväisiä ulkonaisia piirteitä voimakkaan uskonnolliselle kotikasvatukselle. Tavallaan voisi puhua myös yhteneväisistä sisäisistä piirteistä kodin uskonnollisuuteen liittyvien arvojen osalta, mutta on huomattava, että ne määrittävät pääsääntöisesti kotikasvatuksesta myönteisesti kirjoittavien kertomuksia. Viime kädessä tutkittavani ovat itse määritelleet itsensä tutkimusjoukkooni vastatessaan vapaaehtoisesti aineistopyyntöni. Kuten aiemmin olen todennut, ainoa ennakkolehtämöni on ollut, että ihminen voi kokea voimakkaan uskonnollisen kotikasvatuksen vaikuttaneen elämänsä ja valintojensa. Tutkimukseni kaksi tärkeintä ja olennaisinta kysymystä kuuluvatkin, miten se ihmisen mielestä on vaikuttanut ja millaisia kokemuksia lapsuuden kotikasvatuksesta ilmenee. Onko se ollut voimavara elämää varten vai ennemminkin taakka? Minua on erityisesti kiinnostanut vastauksista ilmenevät yhtäläisyydet ja erot verrattuna taakka-voimavara-akseliin, ja niitä pyrin seuraavaksi luokittelemaan ja kuvailemaan. Vaikka tutkimusotteeni onkin laadullinen, joudun selvyiden ja tiedon ytimekkäämmän jäsentelyn vuoksi käyttämään aineiston käsittelyssä jonkin verran myös numeroita, lähinnä lukumääriä.

Saamistani 25 kirjeestä 16 sisälsi joko täysin tai pääsääntöisesti uskonnollisen kotikasvatuksen myönteiseksi koettuja puolia ja vaikutuksia. Viisi vastaajaa 25:stä kuvaili kokeneensa sekä kielteisiä että myönteisiä seikkoja, mutta päätyi kuitenkin myönteiseen lopputulokseen. Loput neljä vastaajaa korostavat kokeneensa kasvatuksensa ja sen vaikutukset ainoastaan vahingollisina.

4.3.1 Myönteiset kokemukset ja seuraukset

Turvallisuuden kokeminen. 13 vastaajaa 16:sta uskonnollisen kotikasvatuksensa pelkästään myönteisenä kokeneista kertoo lapsuudenkotinsa turvallisesta ilmapiiristä, joka on antanut hyvät lähtökohdat elämälle. Se on ollut sisäisen turvallisuuden kokemista, turvallisten rajojen tiedostamista sekä lämmön, luottamuksen ja rakkauden kokemista suhteessa vanhempiin. Myös Kinnusen (1996, 47) tutkimuksissa ihmiset kuvaavat uskovan kotinsa ilmapiiriä turvallisiksi, valoisiksi ja lämpimäksi. Pulkkinen (2008, 170; alun perin 2003) toteaa, että lapsen kokemus hyväksytyksi tulemisesta vanhempiensa taholta on olennaisen tärkeää itsetunnon kehityksen kannalta.

*Olen kokenut olevani rakastettu ja tärkeä niin ihmisten kuin Jumalan silmissä.
("Minna", HEL)*

Tässä vähitellen on vasta ymmärtänyt, että ihmisillä on ihan oikeasti ongelmia, joilta minä olen säästynyt. Vanhempani eivät tappele keskenään, olen aina voinut luottaa heihin. (nainen, 22-v, JT)

*Lapsuudenkotini ilmapiiri oli pääsääntöisesti lämmin ja rakastava. (--)
...hengellisyys on tuonut kasvatukseen nimenomaan tunteen turvallisuudesta, välittämisestä ja rakastamisesta. (nainen, 27-v)*

*Tällainen perhe oli turvallinen kasvuympäristö. Erityisen turvallisiksi sen teki se, että jos kotona tuli riitaa tai itse tuli tehtyä jotakin luvaton, niin ne aina sovittiin ja unohdettiin. (--)
...ei meidän koskaan tarvinnut pelätä väkivaltaa. (--)
Kotona tunsin olevani hyväksytty ja arvokas. (--)
Olen lapsesta saakka kokenut niin vahvana sen siunauksen ja turvallisuuden, mitä tämä usko on elämäni tuonut.
("Nuori, onnellinen äiti", VLEST)*

Kaksi vastaajaa mainitsee suoraan uskon vaikuttaneen myönteisellä tavalla vanhempiin lastensa kasvattajina, sillä usko on lisännyt heidän kasvatustietoisuuttaan.

Parasta on ihan se, miten usko vaikutti vanhempiini. Uskonsa tähden he olivat hyviä, tasaisia, kärsivällisiä kasvattajia. He olivat rehellisiä ja jotenkin joustavia kasvamaan. (nainen, HEL)

Siitä olen kiitollinen vanhemmilleni, että he omassa ”sielun pyhittymisessään” ovat onnistuneet katkaisemaan tai ainakin lieventämään monia sukupolvelta toiselle siirtyviä käyttäytymismalleja, jotka kasvatuksen yhteydessä olisivat siirtyneet suoraan meille lapsille. Esimerkiksi tunteiden ilmaisussa ja ristiriitojen ratkaisussa vanhempani oppivat käyttämään erilaisia menettelytapoja kuin heidän omat vanhempansa, pitkälti sen ansiosta, että he kävivät säännöllisesti hoitamassa aviosuhdettaan avioliittoleireillä. (nainen, 27-v)

Neljä kirjoittajaa korosti erityisesti lapsuudenkotinsa kokemista turvalliseksi myös siitä syystä, etteivät vanhemmat käyttäneet alkoholia. He kokivat olevansa sen vuoksi onnekkaita, sillä ympäristössä he näkivät esimerkiksi kavereiden vanhempien tai naapureiden alkoholinkäytön vaikutuksia lapsiin.

...saattoi naapurin pikku tyttö juosta meille pakoon juovuksissa riehuvaa isäänsä. Olin niin onnellinen, että minun vanhempani eivät koskaan juoneet! (”Nuori, onnellinen äiti”, VLEST)

Alkoholittomuuden ei yhdessä tapauksessa nähty liittyvän uskoon, vaan muihin perhehistoriasta nouseviin kokemuksiin. Toinen kirjoittaja koki myös, että suhtautuminen alkoholiin oli hengellisiin asioihin liittymätön kysymys. Kuitenkin hän toteaa, ettei isä olisi missään tilanteessa koskenut alkoholiin seurakunnassa olevan asemansa vuoksi. Kaksi vastaajaa näkee suoran yhteyden vanhempiensa uskolla ja absolutismilla.

Usko omana valintana. Aineistostani nousi esiin sellainenkin teema, oliko uskonnon harjoittaminen ja uskovainen elämäntapa pakollista vai vapaaehtoista siinä vaiheessa kun ihminen oli jo kykenevä siitä päättämään. World Values- tutkimuksen mukaan uskonnollisuutta ja siihen rohkaisua pitävät tärkeänä kasvatustavoitteena 46 % niistä suomalaisista, jotka pitävät yleensäkin uskontoa erittäin tärkeänä (Ketola ym. 2007, 70).

Kinnunen (1996, 123 - 124) kuvaa vaikuttavaksi seikaksi tutkimuksessaan sitä, että suurin osa hänen vastaajistaan korosti uskomiseen ja uskonnollisiin tilaisuuksiin osallistumiseen liittyvää vapaaehtoisuutta; hänen tutkimuksensa käsittelikin vain uskontokasvatuksensa myönteiseksi kokeneita. Oman aineistoni perusteella näyttää siltä, että jos ihminen on hyväksynyt saamansa uskonnollisen kotikasvatuksen, hän ei välttämättä pidä sen pakollisuuttakaan kielteisenä asiana.

*Aamukokoukseen menosta ei meillä edes keskusteltu, se oli itsestäänselvyys. (--)
En osaa sanoa oliko kokoukseen mentävä, oliko se pakko, sillä mieleeni ei edes tullut jäädä kotiin... (nainen, 31-v, HEL)*

Neljä vastaajaa, jotka korostavat uskonnollisen kotikasvatuksen myönteisyyttä omassa elämässään, toteavat uskomisen ja uskonnon harjoittamisen olleen vapaaehtoista. Heidän mielestään usko oli mahdollisuus turvallisten rajojen myötä, ei pakko.

*Vasta olen oivaltanut, että eräissä uskonnoissa on paljon pakottamista. Kuin työntäisi vierasta esinettä elimistöön. Siitä en mitään tiedä. Minulle uskomisen oli iloista ja positiivista, syvemmän minän vaalintaa, vapaaehtoista kasvamista ja itsensä kasvattamista. (--)
Saamani uskonnollisen kasvatuksen sisältö voidaan tiivistää näihin sanoihin: Kaikki on minulle sallittua, mutta ei kaikki ole hyväksi, kaikki on sallittua, mutta ei kaikki rakenna (1 Kor 10:23 & 6:12) ("Anna", yli 40-v, ORT/EVLUT)*

*...koskaan ei pakotettu tekemään mitään vastoin tahtoani! Jos halusin jäädä sunnuntaina kotiin, sain...(--)
...pienestä pitäen minuakin kehoitettiin miettimään itse asioita ja tekemään omat päätökseni, eikä uskomaan, koska vanhempani uskoivat. (nainen, 27-v, MOR)*

Lisäksi "Minna" (HEL) kertoo tienneensä hyvin, että vaikka rukous ja raamatunluku olivat luonnollinen osa elämää, "maistuiivat ne tai eivät", hän valitsee itse oman tiensä. Karppinen (1994; 15,18) toteaaakin, että aito uskonkokemus lähtee ihmisen omista tarpeista ilman manipulointia, ja terveelle uskonelämälle on tyypillistä pakottomuus.

Parhaimmillaan uskonto antaa henkistä tukea ja tulevaisuuden toivoa sekä uskonnollisen yhteisön myötä yhteenkuuluvuuden tunnetta (Heino 1995, 44). Uskonto tukee ihmisen elämää, jos hän noudattaa yhteisön ihanteita ja elämäntapaa ja yhtyy niihin (mts., 43). 13 vastaajaa 16:sta uskonnollisen kotikasvatuksensa myönteisenä kokeneesta kuvailee jollakin tavalla omaksuneensa uskonnollisen vakaumuksen, joka pohjautuu joko kokonaan tai ainakin osittain lapsuuden kotikasvatukseen. Lisäksi kolmesta kirjeestä voisi ”rivien välistä” päätellä samaa, mutta asiaan ei suoranaisesti oteta kantaa. Osa näistä 13:sta vastaajasta jatkaa uskonnon harjoittamista saman uskonnollisen yhteisön piirissä kuin lapsuudessaan ja on kiitollinen saamastaan hengellisestä kotikasvatuksesta. Osa taas kertoo uskostaan enemmänkin omana hiljaisena vakaumuksenaan, joka kantaa elämän vaikeuksissa ja tuo toivoa. Nämä kaksi ryhmää eivät ole tarkkarajaisesti eroteltavissa saamieni vapaamuotoisten vastausten perusteella, vaan osittain ne menevät limittäin.

Olen vanhemmilleni kiitollinen siitä, että he ovat antaneet minulle myös hengellistä perintöä, joka on kantanut minua tähän asti ja joka kantaa vielä jatkossakin. (nainen, 27-v)

Olen ollut uskossa niin kauan kuin muistan. (--) Mitä vanhemmaksi tulen, sitä kiitollisempi olen kodilleni, josta sain turvallisen kristillisen perustan elämälleni. (nainen, 56-v, RUK)

Vanhempani opettivat minulle elämän suunnan jonka olen säilyttänyt todettuani sen elämän varrella oikeaksi ja viisaaksi. (”Eero”)

Ortodoksisuus on minulle elämää, elämäkatsomus, johon olen kasvanut ja jota ei ole tarvinnut haeskella. (”Anna”, yli 40-v, ORT/EVLUT)

Kristinusko on elämässäni joka päivä, mutta en tyrkytä sitä kenellekään, enkä tuo sitä esille kuin omalla määrätietoisella etenemiselläni kohti ikuista elämää, joka näkyy lähinnä omien valintojeni kautta. Siihen kuuluvat hankinnot, kuluttaminen, harrastukset ja lukemiset, ne kaikki ovat samassa suunnassa. (”Leila”, EVLUT)

Tämä ”uskovaisuus” ei ole minusta varmaan päällepäin näkynyt, mutta lapsenusko, turva ja rukoukset ovat olleet osa sisintä elämäni. Toivoisin, että valoisuus ja toisen auttaminen olisi näkynyt ammattiroolinkin takaa. (nainen, s.-43, KÖRT)

Minä olen kasvanut tähän uskoon ja siinä halusin myös jatkaa, koska se tuntui oikealta. (”Nuori, onnellinen äiti”, VLEST)

Muut myönteiset kokemukset. Saamissani kirjeissä esiintyi yksittäisiä mainintoja muistakin uskonnollisen kotikasvatuksen myönteisistä kokemuksista, tosin edellä jo mainittuihin arvoihin ja turvallisuuden kokemuksiin useinkin linkittyen. Usko ja kotoa nähty elämän esimerkki ovat vaikuttaneet valintoihin ja päätöksiin esimerkiksi rahankäytössä, ammatinvalinnassa ja seurustelussa. Usko on tarjonnut selkeän ja varman elämäntavan ja katsomuksen tai selkeät rajat. Kasvuvuosina se on pitänyt poissa ”huonosta seurasta” ja ”säästänyt turhilta toilailuilta” ja sitä kautta vaikuttanut myöhempään elämään. Kotona on opittu ajattelemaan syvällisesti, keskustelemaan, tutkiskelemaan ja kyseenalaistamaan asioita sekä miettimään tekojen seurauksia. Periksiantamattomuuskin mainittiin uskovaisen kodin perintönä.

Uskonnollinen yhteisö on tarjonnut ystäviä, virikkeitä ja mielekästä ajankäyttöä. Elämä on ollut monimuotoista ja rikasta. Ortodoksivastaaja kertoo myös kirkon turvallisesta ja kauniista traditiosta sekä uskontoonsa liittyvien juhlien, tapojen ja kulttuurin suuresta merkityksestä elämässään. Vanhoillislestadiolainen tutkimushenkilö puolestaan korostaa kotikasvatuksessaan omaksumiaan itseluottamusta ja organisointikykyä. Moni vastaaja on kiitollinen henkilökohtaisesta Jumala-suhteestaan, uskoo Jumalan johdatukseen elämässään ja kertoo uskon kantaneen elämän vaikeina hetkinä.

4.3.2 Kielteiset kokemukset ja seuraukset

Kuusisto kertoo tutkimuksessaan esiin nousseista kielteisistä kokemuksista liittyen uskonnolliseen kotikasvatukseen. Hänen vastaajistaan 27 % piti kasvatustaan rajoittavana ja ahdistavana vanhempien autoritaarisen kasvatustyylin ja liiallisten kieltojen ja rajoitusten vuoksi. 15 % kuvasi lapsuudenkotinsa ilmapiiriä kapeakatseiseksi ja mustavalkoiseksi, jopa elämäkokemuksia rajoittavaksi. 11 % kertoi vanhempien keskenään ristiriitaisista uskonnollisista näkemyksistä. (Kuusisto 2009, 58; 2005, 131) Kahden ensin mainitun ryhmän kokemuksissa on yhtäläisyyttä omien tutkittavieni kertomuksiin. Heino (1995, 43) kertoo teologi Albert Ellisiä lainaten, että ääriuskonnollisuuteen liittyy monia negatiivisia piirteitä, kuten esimerkiksi fanatismia, pelkoa ja ahdistusta, elämän rajoittuneisuutta, suvaitsemattomuutta, syyllisyyttä, masentuneisuutta, itsetunnon puutetta ja ahdistuneisuutta. Uskonnollisessa kotikasvatuksessa ääriuskonnollisuus voi tulla esille tavoilla, joita voi kutsua uskonnolliseksi painostukseksi tai hengelliseksi väkivallaksi. Suomalainen (2008, 67 - 68) puhuu ”uskovaisuuden dilemmasta”: miltei jokainen hänen tutkimushenkilönsä oli joskus pohtinut ristiriitaa ”hyvän”, uskovaisen ihmisen mallin ja omien kielteisten kokemustensa välillä.

Pelon, ahdistuksen ja syyllisyyden kokeminen. Kaikki neljä henkilöä, jotka pitivät saamaansa voimakkaan uskonnollista kotikasvatusta ainoastaan vahingollisena, jopa tuhoavana, puhuvat peloista ja ahdistuksesta ja/tai syyllisyydestä. Voimakkaan uskonnollisen kotikasvatuksensa negatiivisena kokeneet henkilöt kertovat sekä rakkauden ja hyväksymisen puutteesta kotona ja suhteessa vanhempiin että voimakkaista peloista ja ahdistuksen- ja/tai syyllisyydentunteistaan. Heidän kertomuksistaan voi selvästi havaita turvallisuuden tunteen puuttumisen.

Äiti aina pelotteli, sanoi ”Jeesuksen tulo on lähellä, et pääse mukaan, ellet tee, niinkuin sanotaan!” Kuri oli kovaa. Pelkäsin isää. Pelkäsin helvettiin joutumista jne... Rakkaus kodistani puuttui. (--) Menin pian naimisiin. Pääsin pois ahdistavasta kodista! (--) Uskovainen koti oli niin ahdistava, että sen vaikutukset

ovat olleet vahingollisia lähes koko elämäni ajan. ("Kiihkojen lapsi", nainen, 59-v, HEL)

Kiihkouskovaisuus on äitini taholta varjostanut elämäni lähes näihin päiviin saakka. Olen tuntenut häpeää, syyllisyyttä, synnintuntoa ja kaikkia mahdollisia tunteita mielestäni turhan tähden. Näin on tunne-elämäni lähes romuttunut koska en tunne, että tekisin koskaan mitään oikein, minkä Jumala (=äitini) hyväksyisi. (-) Muistan kauhun sekaisin tuntein kuunnelleeni noissa kokouksissa kertomuksia maailmanlopusta, helvetin ikuisesta polttavasta tulesta, kadotuksesta ja muista kauheuksista...(-) Minä pelkäsin kuollakseni maailmanloppua ja helvettiin joutumista. (-) Minulle tällainen raamatullinen, ahdasmielinen kasvattaminen on aiheuttanut suunnatonta tuskaa, häpeää, valehtelemista, äidin kohtaamisen välttelyä. Tunne-elämä on palanut karrelle monta, monta kertaa. (nainen, n. 60-v, EVLUT/LAHK)

Mielestäni sieltä [kodista] oli aina puuttunut toisen ihmisen arvostaminen, kunnioittaminen, kannustaminen, rakastaminen...(-) Moni valintani elämässäni olisi ollut toisenlainen, jos tuo uskonnollisuuden kahle ei olisi pitänyt minua vankilassani. Sieltä kun ei omin voimin kukaan voi eikä uskalla pois tulla, varsinkin kun pohja on annettu jo lapsuuden kodissa. (nainen, kolmikymppinen, HEL)

Näissä yllä olevissa kuvauksissa on yhteistä myös se, että ahdistuksen ja syyllisyyden tunteet ovat vaikuttaneet ihmisen mielessä aikuisiälläkin, ja niistä on ollut vaikea päästä eroon. Lindqvist puhuu sekä epämääräisestä että sellaisesta syyllisyydestä, jota kannamme turhaan, koska meillä ei ole mitään osuutta johonkin asiaan, vaikka kuvittelemme niin (2002, 175). Kyseessä on silloin vääristynyt syyllisyyden tunne. Konkreettinen syyllisyys lähtee siitä, että olemme tehneet vääriä tekoja (mts., 174 - 175). Syyllisyys on erotettava häpeästä, joka liittyy ihmisen olemassa olon oikeutukseen sellaisena kuin on (mts., 224). Ruoho (2010, 47) joka on paneutunut pro gradu -työssään hengelliseen väkivaltaan uskonnollisissa yhteisöissä, puhuu syyllisyydentunteesta, joka aiheutuu uskonnollisen yhteisön rajoitusten ja ihmisen oman halun välisestä ristiriidasta; omia tunteita ja ajatuksia ei välttämättä voida tunnustaa edes itselle saati sitten toisille.

Lähes kaikki hänen vastaajistaan kertoivat myös pelosta ja pelottelusta yhteisössään; nehen ovat tehokkaita kontrollin, hallinnan ja manipulaation keinoja epäterveessä uskonnollisuudessa. Pelottelun aiheet saattoivat olla moninaisia, mutta yleisintä oli eskatologisilla aiheilla eli Raamatussa mainituilla lopunajan tapahtumilla pelottelu. Moni kirjoittaja oli mieltänyt, että tuholta saattoi välttyä vain juuri kyseessä olevaan yhteisöön ja sen edustamaan oppiin, käytöstapoihin, ajatteluun ja tunnemalleihin sitoutumalla (mts., 57 - 58). Myös Kukkulan (2007, 90) ja Suomalaisen (2008, 86) tutkimuksissa tuli esiin samankaltaisia yliluonnollisella ja tuonpuoleisella pelottelun teemoja. Jo lapsena alkanut helvetillä, paholaisella ja maailmanlopulla pelottelu on voinut jättää kauaskantoisia ja traumaattisia pelkoja ihmisen elämään (Kukkula 2007, 91). Lapsena niitä ei ole osattu edes käsitellä mitenkään, vaan ne ovat aiheuttaneet esimerkiksi ahdistusta ja univaikeuksia sekä turvattomuuden tunnetta, sillä lapsen kehitystasoa ja konkreettista ajatusmaailmaa ei pelottelussa ole otettu huomioon (mts., 93). Samaa kertoo Suomalainen (2008, 86): lapsi on kokenut pelottelun myötä uhkaa joutumisesta eroon perheestään, mikä on aiheuttanut ahdistusta ja aikuisuuteen saakka ulottuvia pelkotiloja. Näissä sekä Ruohon, Kukkulan että Suomalaisen saamista vastauksissa on selviä yhteneväisyyksiä oman aineistoni valottamiin kielteisiin uskonnollisen kotikasvatuksen kokemuksiin.

Kukkula kertoo vastaajiensa kokemista riittämättömyden tunteista, joilla oli monenlaisia kielteisiä vaikutuksia yksilön elämään. Ne ovat kummunneet siitä, ettei vastaaja ole kokenut kelpaavansa Jumalalle tai yhteisölle sellaisena kuin on (mts. 2007, 77). Nämä arvottomuuden kokemukset ovat sukua edellä mainitulle häpeän tunteelle. Syyllistämistä ja syyllisyydentunteen herättämistä esiintyi myös usein (mts., 80), ja lapsen omat tunteet on saatettu sivuuttaa uskonnollisen kasvatuksen tieltä (mts., 82). Nuoruudessa koetut syyllisyyden tunteet ovat saattaneet jäädä vaikuttamaan pitkälle aikuisuuteen, eivätkä ne välttämättä ole koskaan hävinneet täysin huolimatta siitä, onko ihminen irrottautunut uskonnollisen yhteisön piiristä (mts., 84). Suomalainen (2008, 85) nimeää oman tutkimuksensa yleisimmiksi lapsuudessa koetun hengellisen väkivallan muodoiksi pelottelun ja syyllistämisen; lisäksi hänen aineistostaan tuli ilmi myös kontrolloinnin, eristämisen ja fyysisen väkivallan kokemuksia.

Lasten hyvinvointia tutkinut Järventie (2001, 106 - 107) korostaa lapsen tarvetta välittävään huolenpitoon eli rakkauteen: psyykkiset mielen sisällöt muodostuvat sosialisatioprosessissa, ”ulkoa sisään kasvamalla”, eli ihmisen psyykkisen maailman

alkuperä on hänen ulkopuolellaan. Mielen ja psyykkisen järjestelmän rakentuminen, oman itsen ja identiteetin luominen, kestää noin kaksikymmentä vuotta (mts., 109). Jos ohjaava aikuinen ohjaa lasta vain oman halunsa mukaan ottamatta huomioon lapsen omaa halua, hän ottaa lapselta pois mahdollisuuden oman minuutensa luomiseen. Vaarana on, että lapsi ei luo vaan muokkaa itseään saadakseen rakkautta ja muodostaakseen edes jonkinlaisen tunteen itsestään omaa elämäänsä suuntaavana toimijana. (mts., 116) Tähän viittaavat osaltaan myös Hiironen (2008, 73 - 74) tutkimustulokset, joiden mukaan vanhempien ja lasten uskonnollisuus korreloivat keskenään, mutta uskonnollisten vanhempien lasten joukossa oli kiintymyssuhteeltaan torjuttuja yllättävän runsaasti. Tästä voisi päätellä, että lapsi on voinut omaksua vanhempiensa uskonnolliset arvot kokeakseen turvaa, vanhempiensa arvostusta ja rakkautta, mutta uskonnollisuus ei ole aidosti sisäistä ja vapaasti itse valittua.

Mieleltään terve ihminen on monella tapaa myönteinen; hän hyväksyy itsensä, pystyy huomioimaan rakentavasti myös kanssaihmisensä, ja saa tyydytystä ihmissuhteistaan ja omasta toiminnastaan. Hän selviää hyvin elämässä eteen tulevista tilanteista. Monet psyykkiset häiriöt johtuvat persoonallisuuden kehityksen vaurioitumisesta. Esimerkiksi neuroottiset vaikeudet, jotka saattavat olla ohimeneviä ja tilapäisiä tai pitkäaikaisempia sairaustiloja, ilmenevät usein ahdistuneisuutena, pelkoina, masentuneisuutena, estyneisyytenä tai alistuneisuutena. Neuroottisesti häiriintyneillä esiintyy usein jatkuvaa ahdistuneisuutta sekä alemmuuden- ja syyllisyydentunteita. Ankan, autoritaarisen hengen vallitsemisessa yhteisöissä heidät on usein helppo kietoa tiettyjen tarkoitusperien mukaisesti, sillä he kaipaavat syvästi muiden tukea ja hyväksyntää. Lähiyhteisö, kuten perhe, vaikuttaa selvästi mielenterveyteen. (Lahti 1995, 45 - 48) Ruoho (2010, 51) raportoi useiden informanttiansa eri yhteisöistä kertoneen joko omista tai läheistensä psyykkisistä ongelmista tai itsemurhaan tai itsetuhoisuuteen liittyvistä ajatuksistaan. Myös Kukkulan (2007, 124) tutkittavat kertovat uskonnollisen painostuksen yleisimmäksi seuraukseksi mielenterveydelliset vaikeudet; heillä on ollut masennusta, ahdistusta, univaikeuksia, pelkoja ja pelkotiiloja, ja jotkut ovat harkinneet itsemurhaa. Suomalaisen (2008, 58) aineiston viidestätoista kirjeestä yhdeksässä on kuvauksia mielenterveyden vaurioista, jotka vaihtelevat vakavuudeltaan lievästä masennuksesta aina itsemurhayritykseen saakka. Eräs vastaajistani kertoo selvittäneensä tunne-elämäänsä psykologin kanssa parin vuoden ajan, ja toinen sanoo, että jos hän nyt hakisi apua itselleen, hän menisi mielenterveystoimistoon keskustelemaan.

Sivuilla 57 – 58 esitettyjen oman aineistoni tapausesimerkkien ja asiaan liittyvien muiden mainittujen tutkimusten valossa sopii vakavasti kysyä, kuka vanhempi voi pitää jotakin asiaa niin tärkeänä, että hän saattaa lapsensa kasvun ja kehityksen ”vinoon” sen vuoksi ja altistaa hänen mielensä sairastumiselle. Onko pohjalla tietämättömyyttä vai pohjimmiltaan uskonnollisista kysymyksistä irrallaan olevaa kyvyttömyyttä toimia vanhempana? Kuten Suomalainen (2008, 58) toteaa, hengellistä väkivaltaa voi esiintyä erillisenä, omana ilmiönäänkin, mutta usein se on kytkeytynyt muihin ongelmiin, kuten perheen vuorovaikutuksen häiriöihin. Lahden (1995, 50) mukaan erityisesti lievempien mielenterveyden häiriöiden syntyyn voitaisiin vaikuttaa ennalta ehkäisevin toimenpitein; lisäämällä tietoa mielenterveysasioista ja keinoista ylläpitää omaa terveyttä. Lisäksi tulisi korostaa vanhempien vastuuta lapsen mielenterveyden rakentumisessa; kuten jo aikaisemmin olen maininnut, tietoa hyvän kasvun ja terveen kehityksen edellytyksistä varmasti löytyy, mutta sen tulisi saavuttaa myös maailmaa ja elämää ”uskon silmälasein” katselevat vanhemmat.

Vuonna 1953 syntynyt miesvastaaja kertoo kokeneensa uskontoon liittyvää pelkoa ja ahdistusta lapsuudessaan ja nuoruudessaan, mutta sanoo silti uskoa elämänsä voimavaraksi.

Itselläni elämä oli tavallaan pelkäämiseen perustuvaa, siis asioita piti tehdä, kun ei uskaltanut olla tekemättä. Olin hyvin arka luonteeltani ja kärsin kaikenlaisista peloista, jotka tulivat sitten uniin ja haittasivat muutenkin elämää. Siihen aikaan liikkui aika paljon saarnaajia, jotka ennustivat kaikenlaisia vaikeuksia ja ne vain lisäsivät ahdistusta. (--) Aikaa on kulunut paljon, mutta uskoa en ole hylännyt. Tänäpäin se on tosiaan voimavara, joka ei ahdistaa, vaan antaa voimaa elämään. (mies, s. -53, HEL)

Edellä mainittu henkilö toteaa kuitenkin ahdistuksessaan saattaneen piillä uskonnollisen ympäristön vaikutuksen lisäksi muutakin.

”Kaikki ahdistava ilmapiiri ei tietenkään ollut vain ympäristön syytä, mutta minä olisin tarvinnut ihan toisenlaista hoitoa. Joskus parikymppisenä tuntui, että kuolema on ainoa ratkaisu. Olin 23, kun tapasin nykyisen vaimoni, ja pikkuhiljaa,

joskus yökausia kestäneiden keskustelujen jälkeen, alkoivat solmut avautua ja ahdistus hellittää.” (mies, s. -53, HEL)

Uskonnollisen osallistumisen pakko. Ruoho toteaa tutkimuksensa perusteella, että hengellinen väkivalta on joko persoona- tai yhteisölähtöistä. Yksilön näkemykset, kokemukset ja tunteet toimivat alustana persoonalähtöiselle väkivallalle. Yhteisölähtöinen väkivalta kumpuaa yhteisön opeista, säännöistä, arvostuksesta ja moraalista. Mitä tiukemmin rajattua ajattelu ja käyttäytyminen yhteisössä on, sitä todennäköisemmin siellä koetaan manipulointia ja mielenhallintaa. (mts. 2010, 105 - 106) Kukkula (2007, 20) havaitsi tutkimuksensa perusteella, että moni hänen informanteistaan oli kokenut uskonnollista painostusta sekä perheen sisällä että uskonnollisen yhteisön taholta. Yli puolet tutkittavista kertoi vallankäytön ja painostuksen oikeuttamisesta Raamattuun vetoamalla; esimerkiksi lapsen uskonnollista kehitystä on pyritty ohjaamaan jopa ruumiillisella kurittamisella (mts., 45). Uskonnollisen auktoriteettihenkilön suhtautuminen alistettuun on voinut olla hyvin kylmäkiskoista myös asetelmassa vanhempi-lapsi: kyseenalaisille toimille ja opeille on löytynyt vanhemman uskovaisuuteen liittyvä, hänen omasta mielestään oikeutettu perustelu (mts., 54). Kuitenkin vanhemmalla on voinut olla jonkinlainen käsitys käyttämiensä metodien kyseenalaisuudesta, koska hän on käyttäytynyt eri tilanteessa totutusta poikkeavalla tavalla, jottei hänen toimintansa tule muiden ihmisten silmissä esiin. Lapsi voi aikuisena puolustella vanhempiansa uskonnollista painostusta sillä, että he ovat vain luulleet toimivansa lapsensa parhaaksi. (mts., 58).

Kukkula kertoo, että monilla hänen vastaajistaan ei ole ollut muuta vaihtoehtoa kuin lähteä vanhempiansa pakottamana uskonnollisen yhteisön tilaisuuksiin (2007, 75).

Kaikki kasvatuksensa negatiivisena kokeneet tutkittavani kertovat pakosta tai ”aivopesusta”, mutta myös neljä muuta mainitsevat jonkinasteisesta pakosta. Osa näistä neljästä tuntuu hyväksyneen sen, mutta kaksi vastaajaa kertoo omien kokemustensa perusteella yrittäneensä toimia kasvattajana toisin.

Muistan kuinka silloin huusin hänelle, että tuolla pakkohelluntailaisuudella he saavat minut vain inhoamaan koko touhua. (--) Ehkä asiat voisivat olla toisin, jos meitä ei lapsena olisi pakotettu niihin piireihin. (--) Omalle lapselleni haluaisin antaa saman vakaumuksen, mikä itsellenikin on. Haluan tarjota mahdollisuutta ja

olla itse hyvänä esimerkkinä. Silti usko on jokaisen henkilökohtainen asia ja jos lapseni vanhempana päätyy valitsemaan toisin, toivon voivani sen hyväksyä. (nainen, 26-v, HEL)

Sunnuntaipäivälle minulla oli 2 vaihtoehtoa: joko lähteä äidin kanssa helluntaiseurakunnan kokoukseen tai jos jäi kotiin, piti istua kuuntelemassa, kun isä luki ääneen Raamattua... (nainen, 33-v, HEL)

Kun uskonnolliseen kotikasvatukseen on liittynyt paljon vahingollisiksi koettuja asioita ja painostusta, myös uskonnollisen osallistumisen ja tietynlaisen uskovaisen elämäntavan vaatimus nähdään erittäin kielteisenä.

Koko lapsuusaika oli kokouksissa istumista, rukoukokouksia kotona ja kylissä. Kaikki ”maallinen” oli kiellettyä, syntiä! Sai käydä vain helluntaalaisten kokouksissa ja niissä oli pakko käydä. Olisin halunnut nuorena käydä elokuvissa, tansseissa, meikata, jne... tehdä kaikkea mitä toisetkin nuoret teki. (”Kiihkojen lapsi”, nainen, 59-v, HEL)

Lapsena totuimme siihen, että joka ilta luimme iltarukouksena ”Levolle lasken luojani jne” yleensä äidin johdatuksella. (Tarkoittaa määräyksestä!) (--) Meillä järjestettiin herätys- ym. uskovaisten kokouksia alvariinsa. Ne olivat riivatun pitkästyttäviä. (--) Tunteet olivat erittäin ristiriitaiset lapsella, joka ei ymmärtänyt muuta kuin sen tiedon mitä äiti oli saavitolkulla yrittänyt kaataa pieneen mieleen ja yrittänyt pakolla saada uskomaan, että vain äidin opetus oli oikein.(--) Uskonnon pitää olla vapaaehtoista. Mielestäni Jumala ei ole sellainen julmuri mitä minulle on syötetty. (nainen, n. 60-v, EVLUT/LAHK)

...ahdasmielinen lahkohenkisyys leimasi kodin kaikkia valintoja. (--)Uskoin vilpittömästi kaiken sen, mitä kotini syötti ajatusmaailmaani. Kuinka olisin voinut muuten?(--) Sittemmin olen joutunut useisiin elämänkriiseihin, joutunut etsimään totuutta ja tullut huomaamaan, minkälainen uskonnon uhri olenkaan tietämättäni ollut. (--) On ollut järkyttävä huomata, kuinka ihminen ”hyvää tarkoittaen” voidaan aivopestä... (nainen, kolmikymppinen, HEL)

Tuntui, että lähes kaikki oli kiellettyä, mikä ei liittynyt uskoon. (--) Kokouksia oli 3-5 kertaa viikossa ja kaikissa piti olla mukana. (--) Tuntui, että Jumala tai äiti heti rankaisee jos on pois yhdestäkin. (--) Usko on kuitenkin ihmisen ja Jumalan välinen asia, se joko syntyy tai sitten ei. Asiaa täytyy pitää esillä, mutta ilman painostusta ja väkivaltaa. (mies, s.1953, HEL)

Uskonnolliseen osallistumiseen liittyviin negatiivisiin kokemuksiin sisältyy usein ajatus, että henkilön täytyi ”esittää” olevansa jotakin muuta kuin todellisuudessa oli ollakseen kelvollinen vanhemmilleen ja muille uskovaisille. Lindqvist (2002, 178 - 179) puhuu häpeästä, jonka ytimessä on kokemus siitä, että on jotenkin vääränlainen ihminen, jonka ei kuuluisi olla olemassa sellaisena kuin on. Ruoho sanoo saaneensa vaikutelman, että mielenhallintaa harjoittavissa yhteisöissä esiintyy paljon teeskentelyä. Ihminen, joka ei pysty tuomaan julki epäileviä tai kyseenalaistavia ajatuksiaan ja tunteitaan, mutta ei toisaalta kykene myöskään irrottautumaan viiteryhmästään, muuttaa omaa käytöstään ja esittää uskovan roolia pitääkseen psyykensä tasapainossa. (mts., 110 - 111)

En ole koskaan kovin hyvin sopinut siihen kaavaan, muottiin tai malliin, johon vanhempieni mielestä oikeauskoinen tuli mahtua. (--) Uskonnollisuus opetti minut teeskentelemään. Oma minuus särkyi ja en vielääkään osaa olla täysin aito, sitä mitä haluan, kaipaan ja mitä todellisuudessa olen. (nainen, kolmikymppinen, HEL)

Meidän piti osata esiintyä niille saarnaajan kääkkänoille. (--) Pahinta minusta oli, kun nämä käppänät ryhtyivät kyselemään meiltä lapsilta, että mitenkäs oli uskon laita. Pienempänä rehellisenä hölmönä vastasin joskus, että en tiennyt. Silloin alkoi semmoinen mahdoton höykytys ja käännytystyö. Myöhemmin kirkkain silmin valehtelin, että uskossa ollaan. Silloin sain osakseni siunauksen toivotteluja ja pään silitystä. Inhotti! Oma sieluni oli kipeänä, kun olin mielestäni ollut epärehellinen. (nainen, n. 60-v, EVLUT/LAHK)

Vanhoillislestadiolaisuudesta irtautuneita tutkinut Tuomaala (2001, 3) puhuu siitä, kuinka ”muuttumatonta uskonnollista totuutta” ei itse ymmärretä fundamentalismiksi, eikä uskonnollisen yhteisön elämäkäytänteitä pystytä rationaalisesti refleктоimaan; nehan ovat ainoa oikea totuus ja perustuvat Jumalan sanaan. Uskonnollinen maailmankatsomus toimii kyseenalaistamattomana elämän kehyksenä huolimatta tietoisuudesta yhteisön ulkopuolisista järjestyksistä (mts., 108). Yhteistä kielteisiä kotikasvatuskokemuksia omaaville tutkittavilleni onkin vanhempien ehdottomuus uskonasioissa ja yleensäkin elämäkäytänteissä ja –valinnoissa. Se ei jätä sijaa avoimelle keskustelulle ja yhdessä pohtimiselle. Myös Kukkula (2007, 116 - 117) kertoo koko aineistonsa leimaa-antavana piirteenä olevan kyseenalaistamisen kieltämisen ja sen erityisesti lapsilla ja nuorilla ilmenevän negatiivisen vaikutuksen: henkilö ei ole voinut vapaasti rakentaa identiteettiään ja maailmankuvaansa oman näköisekseen, vaan häntä on kasvatettu oikeaan uskoon hinnalla millä hyvänsä.

Fundamentalistisesta uskonnollisuudesta ei ole olemassa valmiin mallin mukaista, kyseessä olevan suuntauksen hyväksymää irtautumisreittiä, vaan jokaisen irtautujan on rakennettava uloskäyntinsä itse (Tuomaala 2001, 108). Edessä on usein pitkä ja vaikea prosessi. Vaikeinta on usein niillä, jotka ovat olleet jäseniään tiukasti kontrolloivassa yhteisössä lapsesta saakka, ja joiden koko tukiverkosto sijaitsee ryhmän sisällä (Ruoho 2010, 71). Ruoho kertoo tutkittavistaan lähes puolen liittyneen tai tulleen liitetyksi uskonnolliseen yhteisöön joko lapsena tai heti syntymänsä jälkeen vähintäänkin itsestään selvästi, jopa pakonomaisesti ilman todellista valinnan mahdollisuutta. Vanhemmat ovat olleet vakuuttuneita vakaumuksensa oikeellisuudesta, ja lapsi on sitoutunut vanhempiensa tarjoamiin vaihtoehtoihin miellyttääkseen heitä ja välttääkseen ristiriitoja. (mts., 87 - 88)

Uskonnollisista ryhmistä irtautuneita tutkinut Laakso (2001, 95 - 96) raportoi haastattelututkimuksensa perusteella kaksi pääasiallista syytä, miksi ihminen luopuu aiemmin totuutena pitämästään opista. Ensinnäkin yhteisö on asettanut jäsenilleen suuria vaatimuksia koskien oikeaoppista elämää ja uskovaisena olemista, ja vaatii laatimiensa sääntöjen noudattamista ehdoitta. Tämä aiheuttaa usein ahdistusta ja riittämättömyyden tunnetta ja on ristiriidassa ihmisen oman halun kanssa. Toiseksi yhteisön uskomukset ja muualla yhteiskunnassa vallitsevat rationaaliset tietokäsitykset eivät sovi yhteen, ja lopulta ihminen ei enää voi uskoa yhteisön totuuksiin. Laakso (2001, 96 - 97) kertoo haastateltaviensa tunteneen itsensä yksinäisiksi irtautumisen

jälkeen, ja koko oma minuus sekä sosiaalinen todellisuus oli rakennettava uudelleen. Myös Heino (1995, 43) toteaa, että yhteisön ulkopuolelle jääminen saattaa tuntua vaikealta ja jättää tuntemuksen, että on yksin.

Kolme yksinomaan kielteisiä kokemuksia omaavaa kirjoittajaa neljästä on kuitenkin vaikean henkisen kamppailun jälkeen omaksunut henkilökohtaisen kristillisen vakaumuksen, joka poikkeaa lapsuuskodin uskonnollisuuden vaatimuksista ja toteuttamisesta. Myös Suomalaisen (2008, 83) hengellistä väkivaltaa kokeneet informantit ovat joissakin tapauksissa muovanneet omista uskonnollisista tarpeistaan lähtevän, oman uskonsa ja omat tapansa harjoittaa uskontoa.

Käyn joskus kirkossa. Uskon Jumalaan, joka on rakastava isä. Minulla on turvallinen olo. Hän näkee kaiken, ja siksi voin olla turvassa! ...Kirjoitin vain sen takia, koska olen kokenut ankaran uskovaisen kodin paineet tuhoavana. En koskaan halua tulla sellaiseksi, kuin he toivoivat! ... Kaikesta ihminen voi selvitä. Onneksi! ("Kiihkojen lapsi", nainen, 59-v, HEL)

Matka pois tuosta uskonnollisuuden vankilasta on ollut minulla pitkä ja vaikea. Olen huutanut Jumalaa avuksi usein, itkenyt vuoteni vesille ja etsinyt, lukenut, ihmetellyt. Uskon, että Rakkauden ja Armon Jumala on kuullut tuskaiset huutoni. Hän on ahdistusten kautta alkanut avartamaan tilaa, jossa astun. Se on todellista vapautta Kristuksessa. Saan olla juuri sellainen kuin olen, tehdä niitä asioita joista pidän ja voin iloita ja nauttia elämästä. En tiedä, miksi vasta kolmikymppisenä olen saanut tätä vapautta alkaa elää. (nainen, kolmikymppinen, HEL)

Aikaa on kulunut paljon, mutta uskoa en ole hylännyt. Tänään se on tosiaan voimavara, joka ei ahdistaa, vaan antaa voimaa elämään. Armo on tänä päivänä tärkeä asia, vaikka totuus pitää myös muistaa. (mies, s.-53, HEL)

Yksi näistä neljästä uskonnollisen kotikasvatuksensa negatiivisena kokeneista (nainen, n. 60-v, EVLUT/LAHK) kertoo olevansa katkera, että häneltä on viety usko. Hänen mielestään uskonnon pitää olla vapaaehtoista. Hänen kertomuksessaan on yhtymäkohtia Kukkulan (2007, 126 - 127) aineiston kuvauksiin, joissa uskonnollisen painostuksen

kokemus on aiheuttanut ankan ja rankaisevan Jumala-kuvan sekä kaikenlaisen uskonnollisuuden karttamista. Myös Suomalainen (2008, 65) kertoo, kuinka hengellinen väkivalta saattaa aiheuttaa yhteisöllisen uskonnollisuuden välttämistä, sillä siihen liittyy niin vahvasti ennakkoluuloja ja varautuneisuutta; pahimmillaan kaikki uskonnollisuus nähdään kielteisenä.

Olen kieltäytynyt lähes kaikesta kirkkoon liittyvästä toiminnasta. Pelkään himouskovaisia ihmisiä. (--) Mielestäni Jumala ei ole sellainen julmuri mitä minulle on syötetty. (nainen, n. 60-v, EVLUT/LAHK)

4.3.3 Kielteisiä ja myönteisiä kokemuksia

Lapsuuden kokemustaustasta paljastui myös ulkoa päin tarkasteltuna ristiriitaisiltakin kuulostavia kertomuksia. Kaksi vastaajaa kertoo voimakkaista syyllisyyden ja ahdistuksen tunteista aikuistuesssa ja aikuisena, mutta näkee silti lapsuudessaan turvallisuudentunnetta ylläpitäviä elementtejä.

Nuoruudessani irtiotto piti tapahtua voimakkaasti tehden selvä pesäero kotoa.(--) Itselläni se tapahtui 2 vuoden etäännyksenä, johon minulla ei ollut sanoja. Pysyin vain poissa enkä kommunikoinut lainkaan, mutta ahdistus ja syyllisyys oli suunnaton. (--) Kun ajattelen perhettämme ilman selkeää valittua peruslinjaa, voisi elämä olla ollut vielä mutkikkaampaa. Ongelmia, joista ei puhuttu olisi ollut varmaan enemmän. Katson kristillisyyden olleen perusturva. (mies, 43-v, EVLUT)

Toinen näistä kahdesta edellä mainitusta kirjoittajasta puhuu syyllisyyden lisäksi uskoon liittyvistä peloista.

Tuntui turvalliselta tietää, että äiti rukoilee puolestani, kun olen koulussa.(--) Mutta olen elämässäni mennyt sellaista sisäistä eheytyksen prosessia, jossa on paljastunut myös hengellistä haavoittuneisuutta. (--) Mulle iski kauheita pelkoja siitä, jos ei muista tai ehdi tunnustaa syntejä, kun Jeesus tulee, ja sitten en pääse

taivaaseen. (--) Nyt aikuisena kipuilen jossain määrin väärän syyllisyyden kanssa...(nainen, 33-v, HEL)

Erään vastaajan kirjoituksesta henkii uskonnollisen kotikasvatuksen turvallisena kokeminen, mutta seurakunnasta oli jäänyt pelkoja ja traumoja.

Pelkäsin tätä Jeesuksen tuloa todella kovasti. Kotona siitä ei puhuttu, mutta seurakunnassa aina välillä niin että todella ahdistuin.. (--)...olen joutunut tätä tulevaisuuden pelkoa käsittelemään aikuisena...(--) ...sellainen pelko ja ahdistus epävarmasta tulevaisuudesta oli siitä jäänyt. Muitakin traumoja on jäänyt nimenomaan seurakunnasta, lähinnä hieman vääristyneeseen Jumalakäsitykseen liittyen. (nainen, HEL)

Vuonna 1953 syntyneen naisvastaajan mielestä monet uskonnolliset tilaisuudet olivat ahdistavia ja syyllistäviä, vaikkei vanhempien uskonnollisuus sellaista ollutkaan.

Neljä viidestä sekä myönteisiä että kielteisiä kokemuksia omaavista vastaajista on omaksunut henkilökohtaisen kristillisen vakaumuksen. Yhden kirjoittajan vastauksesta tämä ei käy ilmi.

Elämässäni on ollut kriisejä, hyvin paljon vaikeita asioita, sairautta ja menetyksiä. itse en oikein osaa edes arvioida kuinka paljon minua on auttanut oma hiljainen vakaumukseni, ajatukseni kuin rukoukset, - mutta uskoisin että se on ollut minulle yksi tärkeä voimavara. ("Elämä ilman uskontoa", nainen, 40-v)

Uskonnollisuus on minulle osa arkeani, ollut aina ehkä koko elämäni. (mies, 43-v, EVLUT)

Miten helluntalaisuus on minuun lopulta vaikuttanut? Olen pitänyt vakaumukseni, vaikken sitä muille kuulutakkaan. (--) Mielestäni olen päässyt tasapainoon. (nainen, 26-v, HEL)

Olen kiitollinen siitä rakkaussuhteesta Kristukseen, mikä mulla on tänä päivänä. Ja kiitollisena muistan vanhempiani niistä hengellisenkin elämän eväistä, mitä kotoa sain. (nainen, 33-v, HEL)

4.3.3 Muut kokemukset

Kuusi vastaajaa kertoo erilaisuuden kokemisesta suhteessa ympäröivään ”normiluterilaiseen” elämäntapaan ja seurakunnan ulkopuolisiin ihmisiin. Tämä kokemus on voinut olla joko myönteisten tai kielteisten tunteiden sävyttämää.

Lapsena en aina ymmärtänyt, miksi meidän perheen piti joissakin asioissa olla erilainen. Silti minun ei ollut vaikeaa hyväksyä perheemme erilaisuutta... (“Nuori, onnellinen äiti”, VLEST)

En tietenkään voi kieltää, ettenkö olisi viettänyt hieman luterilaisista poikkeavaa elämää, enhän ole viettänyt esim. syntymäpäiviä tai joulua. Näiden kohdalla en kyllä koe jääneeni mistään paitsi...(--). On kuitenkin paljon asioita, jotka riippuvat vanhempien perhetaustasta ja luonteesta ei niinkään uskonnosta. (--). Raamattu itsessään ei määrää jokaista pientä yksityiskohtaa, joten siis paljon riippuu yksilön omastatunnosta ja kotikasvatuksesta. (nainen, 22-v, JT)

Oli paljon asioita joiden koin olevan eri lailla kuin muilla ikätovereillani. En kutsunut kavereita meille, enkä käynyt toisillakaan. Koin, että olemme erilaisia eikä äiti halua minun olevan väärällä tiellä. (mies, 43-v, EVLUT)

Kukkulan (2007, 104) informantit kertoivat häpeästä ja katkeruudesta erilaisuuden ja ulkopuolisuuden kokemisen seurauksena. Myös minun tutkittavieni kertomuksista nousi esiin kielteisiä erilaisuuden ja osattomuuden kokemuksia.

*Harrastusmahdollisuudet olivat rajattua. TV:tä meillä ei ollut ja pieni maailmani ympärillä kutistui entisestään. Koin jo koulussa olevani liian erilainen.
(nainen, kolmikymppinen, HEL)*

Kaksi vastaajaa omaksui nuoruusiässä itselleen rooleja kulloisenkin tarpeen mukaan. Merkillepantavaa on, että nämä molemmat henkilöt olivat miehiä, joita 25:stä kirjoittajasta oli vain neljä. Helve (2002, 19) toteaa, ettei nuorilla välttämättä ole jäsentynyttä arvo – ja aatemaailmaa ja pysyvää identiteettiä, vaan he toimivat tilannekohtaisesti eri rooleissa. Nekin nuorista, jotka ovat kiinnittyneet johonkin arvojärjestelmään, saattavat jossain tilanteessa valita järjestelmäänsä liittymättömien arvojen mukaan (mts., 223). Vaikka kyseessä olevat kaksi miesvastaajaa on kasvatettu voimakkaan uskonnollisissa kodeissa ja he ovat saaneet kotoa ja seurakunnasta hyvin vahvan käyttäytymisen ja olemisen mallin, se on poikennut ympäröivän laajemman yhteisön mallista ja johtanut vaikeuksiin oman yksilöllisen identiteetin muodostamisessa ja esille tuomisessa. Kukkula (2007, 106) kertoo myös oman tutkimuksensa nuorten tasapainoilusta kahden maailman ja elämäntyylin välillä; se on aiheuttanut ahdistusta ja ristiriitaisia ajatuksia perheen mustavalkoisen ajattelutavan vuoksi, sillä siihen on liittynyt tietoisuus, että jossakin vaiheessa on valittava vain toinen vaihtoehto. Kinnunen (1996, 42) puhuu siitä, kuinka autoritaaristen uskonnollisten perheiden lapset saattavat tuntea itsensä erilaiseksi toverien keskuudessa vanhempien asettamien kieltojen ja sääntöjen vuoksi, mutta kotonakaan he eivät tunne oloaan hyväksytyksi.

Murrosiässä sitten aloin vetää erilaisia rooleja aina tarpeen mukaan. Seurakunnassa tietty rooli, kotona tietty ja koulussa tietty jne. Ihan oikean itseni piilotin hyvin tiukan panssarin taakse, jota ehkä parhaille kavereille saattoi hieman aamuyöllä vilauttaa. (mies, s. -53, HEL)

Olin aktiivi seurakuntanuori, joka eli monijakoista elämää: kotiminä (kiltti ja tottelevainen ja pidättyväinen), koululainen (salasin ja peitin kaiken kirkkoonliittyvän aluksi, koska pelkäsin erilaisuutta), seurakuntanuori (koin sen puolen mieluisimmaksi minäkseni). (mies, 43-v, EVLUT)

Monien elämään kuului rajoituksia liittyen esimerkiksi meikkaamiseen, tanssimiseen, paheisiin (alkoholi, tupakka), avioliiton ulkopuoliseen seksiin tai muuhun maalliseksi katsottuun. Näistä kasvatuservoihin liittyvistä rajoituksista kertoo myös aiemmin mainittu Mustonen (2007, 121 - 131). Myös Kukkula (2007, 66) kuvaa erityisesti lapsille ja nuorille opetettuja ankariakin sääntöjä, joiden mukaan tulee elää. Lappalainen (1999, 66 - 69) vertasi tutkimuksessaan uskovaisten (tässä tapauksessa helluntailaisten) ja ei-uskovaisten nuorten elämäntapoja: erot ilmenivät nimenomaan suhtautumisessa seksiin, seurusteluun, päihteisiin ja vapaa-ajan viettoon. Uskovaiset olivat raittiita ja tupakoimattomia, seurustelivat avioliittotarkoituksessa ja mielsivät seksin kuuluvan vasta avioliittoon. Ei-uskovaiset pitivät seksiä hauskana ja luonnollisena asiana, joka kuuluu muutenkin elämään, ei vain avioliittoon. Seurustelusuhteen tarkoituksena ei välttämättä ole aviopuolison löytäminen. Ei-uskovaiset nuoret käyttivät alkoholia ja tupakoivat oman harkintansa mukaan, ja kävivät ravintoloissa ja pubeissa, toisin kuin uskovaiset. Oman tutkimuksenikin valossa näyttää siltä, että voimakkaan uskonnolliseen elämäntapaan sisältyy usein juuri tiettyihin elämäntilanteisiin kuten seksuaalisuuteen, päihteiden käyttöön tai ulkoiseen olemukseen liittyviä varauksia, joita halutaan siirtää myös seuraavalle sukupolvelle. Nämä olemisen ja elämisen ”reunaehdot” vaihtelevat jonkin verran sisällöltään ja jyrkkyydeltään uskonsuuntauksesta ja perheestä riippuen, mutta selvästi ne koskevat samoja asioita. Osa tutkittavistani omaksui tietyt ”säännöt” ihan itsekseen, osa hyväksyi rajoitukset ”mukisematta”, osa jossakin vaiheessa nuoruuttaan; jotkut uhmasivat niitä ja toiset ovat aikuisenakin nuoruutensa rajoituksista pahoillaan.

Seksi, viina, tupakka ja muut paheet olivat vaiettuja. Meillä ei käyty discoissa, ravintolassa jne. Itse koen etten tunne elämän kaikkia puolia kun nuorena olen torjunut ja minua on pidetty pussissa. (mies, 43-v, EVLUT)

Uskovan kodin perintönä en myöskään bilettänyt monien ystäväni tavoin. Diskoista keskustelimme kotona ja tanssimisesta, osallistuin kyllä tanssitunneille, mutta diskoilu ja sekoilu ylipäättään ei kiehtonut, siinä vaan oli jotain vastenmielistä. Sen puoleen helppoa vanhemmilleni, kun ei tarvinnut kieltää. (nainen, 31-v, HEL)

Pukeutumiseen liittyi joskus tiettyjä sääntöjä, kuten 31-vuotias nainen (HEL) kuvaa: ”Meiltä kotoa eivät tytöt menneet aamukokoukseen housut jalassa, paitsi tulipalopakasilla.” Hän kertoo myös, että esiintymistilanteissa täytyi päällä olla hame, joka oli ”tarpeeksi” pitkä. Ruoho (2010, 40) toteaa, että ulkonäköön liittyviä koodeja noudattamalla henkilö osoittaa kuuluvansa yhteisönsä ja saavuttaa sen hyväksynnän. Joissakin perheissä television katsominen oli täysin kiellettyä, kun taas joissakin perheissä vanhemmat seurasivat ja valitsivat, mitä ohjelmia lapset katsovat. Suhtautuminen näihin asioihin on tietenkin yhteydessä vanhempien arvoihin, mutta näen silti perustelluksi käsitellä näitä ulkoisen elämän rajoituksia myös tässä yhteydessä. Vanhempien suhtautumistavassa oli huomattavia eroja, olivatko nämä asiat suoranaisesti kiellettyjä, paheksuttavia, vältettäviä vai tarkkaan harkittavia.

Kiellettyjä olivat meikkaaminen, elokuvat, mutta kun aloin meikkaamaan yläaste iässä ja käymään elokuvissa ja lukiossa joskus diskossa, en saanut mitään rangaistusta tai muutenkaan huonoa omaatuntoa vanhempien osalta. ASENNE oli tämä: nämä asiat eivät ole HYÖDYLLISIÄ. ei siis että taivaaseen pääsy tai muu sellainen siitä nyt häiriintyisi. (nainen, HEL)

Perheessämme elokuvat, musiikki (muu kuin hengellinen), ehostus, tanssi, teatteri, kerhot (muut kuin srk:n) olivat synnistä. Eipä jäänyt kuin urheilu ja muu liikunta mitä voitiin harrastaa. (”Kiihkojen lapsi”, nainen, n. 60-v, EVLUT/LAHK)

Juhlapyhien vieton ohella yksi suuri eroavaisuus kodista tulleissa ohjeissa on ollut suhtautuminen seurusteluun ja sitä myöten esim. diskoihin. Jehovan todistaja seurustelee avioliitto tavoitteena ja mielellään toisen Jehovan todistajan kanssa. Tämän vuoksi en ole osallistunut koulun tai muihin diskoihin. (--) Vanhemmillani on ollut omia sääntöjään, kuten ”et saa meikata ennen kuin olet 15-vuotias” tms., joita tietenkin olen uhmannut. (nainen, 22-v, JT)

Myös suhtautuminen uskonnollisen yhteisön ulkopuolisiin ystäviin ja kavereihin vaihteli perheestä riippuen.

Kaverit olivat ihan ok, koskaan vanhemmat eivät kommentoineet siitä, minkälaisia uskovia tai ei, kaverini olivat. MUTTA, MUTTA, en tiedä miten asiat olisivat olleet, jos olisin ruvennut todella seurustelemaan ei-uskovaisen pojan kanssa. (nainen, HEL)

Muutenkin vanhempani ovat yrittäneet pitää minut poissa huonosta seurasta. Olen viettänyt aikaa kaikenlaisten ihmisten kanssa, mutta läheisimmät ystäväni ovat yleensä olleet Jehovan todistajia, joiden vanhemmat omat vanhempani ovat tunteneet ja joilla on ollut samat käyttäytymisnormit kuin meillä. (nainen, 22-v, JT)

Eräät Kukkulan tutkimuksen vastaajista kertovat elämästä vieraantumisesta suhteessa yhteisön ulkopuolisiin ihmisiin. Henkilö on voinut kokea hyvin ahdistavaksi ja rajoittavaksi sen, että hänen on täytynyt ”varoa” ystävyys- ja seurustelusuhteita sekä yhteistä vapaa-ajan viettoa kodin uskonnollisen suuntautumisen ulkopuolisten ihmisten kanssa (mts., 102). Vastaavia kokemuksia löytyy myös minun aineistostani.

Minulle ei suvaittu mielellään muita ystäviä, kuin mitä tässä pienessä yhteisössä lapsia oli. (--) Aviopuolison, jos sellaisen hankkisin, tulisi myös olla totta kai, helluntailainen. (nainen, kolmikymppinen, HEL)

5 JOHTOPÄÄTÖKSIÄ JA NIIDEN POHDINTAA

Aineistoni ja tutkimukseni perusteella näyttää siltä, että voimakkaan uskonnollista kotikasvatusta ei voi nimetä yksiselitteisesti taakaksi eikä voimavaraksi elämälle. Se voi kasvatettavan näkökulmasta muodostua joko taakaksi tai voimavaraksi, tai sisältää molempiin liittyviä kokemuksia. On huomattava, että uskonnollinen kotikasvatus tutkimukseni yleisenä käsitteenä tarkoittaa tutkimushenkilön itsensä määrittelemää kotikasvatusta, johon eittämättä on liittynyt voimakkaasti uskonnollinen perusta ja usein tiettyjä ulkoisiakin piirteitä. Uskonnollisen kotikasvatuksen koettu sisältö on kuitenkin vaihdellut huomattavasti perheestä riippuen, ja monessa tapauksessa varsinaiseen uskonnollisuuteen suoraan liittymättömät seikat ovat osaltaan muodostaneet kodin kasvatusilmaston joko taakoittavaksi tai voimauttavaksi.

Aihealuetani sivuavia tutkimuksia (esim. Yli-Luoma 1996, Lappalainen 1999, Hiironen 2008) on aiemmin tehty kiintymysteoreettisesta näkökulmasta, jolloin vanhempien ajattelumalleihin sosiaalistuminen on usein nähty seurauksena onnistuneesta kiintymyssuhteen rakentumisesta vanhempien ja lasten välille. Se olisi voinut olla yksi näkökulma pureutua aiheeseeni, mutta aineistoni tuntui tarjoavan luontevimpana vaihtoehtona nimenomaan vanhempien kasvatustietoisuuden, valtakäsityksen ja erityisesti arvojen merkityksen uskonnolliselle kotikasvatukselle ja sen kokemukselle kasvatettavan kohdalla. Nämä kaikki ovat kytköksissä keskenään, ja varmasti tähän kuvioon liittyy myös vanhempien ja lasten välisen kiintymyssuhteen laatu. Millä tavoin vanhemmat käytännön kasvatustoimintaansa harjoittavat, miten käyttävät ja oikeuttavat valtaansa, ja miten vanhempien tosiasialliset arvot ilmenevät käytännössä vaikuttaa vanhempien ja lasten väliseen kiintymyssuhteeseen. Tämä seikka ilmenee monista sekä kotikasvatuksesta myönteisesti että kielteisesti kertovien henkilöiden kirjoituksista.

Vanhempien kasvatustietoisuuden merkitys tulee esille monista myönteisistä kertomuksista. Kun vanhempien päämääränä on ollut itse ajattelustaan ja elämästään päättävän yksilön kasvattaminen omasta vahvasta uskostaan huolimatta, ja kasvatustietoisuus on ollut pääsääntöisesti ohjaavia ja dialogisia, kasvatettava on saavuttanut myönteisen kokemuksen uskosta ja uskovista ihmisistä sekä perheessään että monessa tapauksessa myös uskonnollisen yhteisön piirissä. Hän on saanut riittävästi

tukea ja ohjausta oman identiteetin ja ajattelumallien muodostamiseen, mutta hän on selvästi ollut kuitenkin itse oman elämänsä subjekti. Vaikka monessa tapauksessa uskonnollisen yhteisön toimintaan osallistuminen ja uskonnon harjoittaminen on ollut kasvuvuosina vähintäänkin itsestään selvää, henkilö ei ole tuntenut sitä pakoksi. Hän on kokenut vanhempiensa käyttävän valtaansa oikeutetusti ja hänen parhaakseen. Parhaimmillaan lapsi on varttunut ohjaavassa kasvatusilmastossa, joka on ilmentänyt lämpöä, välittämistä ja turvallisuutta. Vanhempien arvot ovat olleet sisäistettyjä, hyviä ja aitoja: vanhemmat ovat toimineet esimerkkinä lapsilleen, mikä on luonut hyvän perustan arvotajunnan kehittymiselle. Lapselle asetetut rajoitukset eivät ole olleet liiallisiksi koettuja, ja ne on käsitetty oikeutetuiksi ja johdonmukaisiksi. Lapsen on ollut suhteellisen helppoa rakentaa uskonnollinen vakaumus osaksi identiteettiään. Niinpä hän kokee kotikasvatuksensa, myös uskonnollisen, voimavarakseen, ja on siitä vanhemmilleen kiitollinen.

Kun kokemukset ovat olleet sekä kielteisiä että myönteisiä, henkilöllä on voinut esiintyä monenlaisia kasvukipuja suhteessa uskontoon. Toisaalta myönteinen puoli tunnustetaan, mutta kielteiset kokemukset esimerkiksi pakottamisesta tiettyyn ajattelumalliin ovat olleet vaikeita. Taustalla voidaan tunnistaa pelkoja, turhaa syyllisyyttä ja painostamista. Useissa tapauksissa vanhempien osuus kasvatuksessa on ollut suhteellisen myönteinen, mutta seurakunnan toimintaan ja tilaisuuksiin on liittynyt kielteisiä kokemuksia, esimerkiksi eskatologisilla aiheilla pelottelua. Tällöin oman vakaumuksen muodostaminen ei ole ollut niin yksinkertaista, mutta uskonnollisesta kotikasvatuksesta on kuitenkin jäänyt ”rakennuspuita” oman, useissa tapauksissa vanhemmista jonkin verran poikkeavan katsannon perustaksi. Osa tämän ryhmän vastaajista puhuu kotinsa arvojen merkityksestä myönteisessä mielessä, mutta osa kertoo kodin arvoilmapiirin ahtaudesta ja rajoittavuudesta. Vaikka lapsuuden ja nuoruuden kokemukset näyttäytyvät muistoissa ristiriitaisia aineksia sisältävinä, usko nähdään silti elämän voimavarana. Eräs tämän ryhmän vastaaja kertookin uskon olleen vaikeuksista huolimatta elämän perusturva, jonka puuttuessa kodin tilanne olisi ollut vielä heikompi.

Kun kokemukset ovat olleet yksiselitteisen kielteisiä, vanhempien kasvatustietoisuuteen liittyvän menetelmätietoisuuden taso ei liene ollut kovin korkea, ja päämääränä on ollut siirtää vanhempien uskonnollinen ajattelutapa lapsille sellaisenaan hinnalla millä hyvänsä. Tämä hinta onkin sitten osoittautunut varsin

korkeaksi, sillä nämä lapset ovat kärsineet syvästi sekä kasvuvuosinaan että aikuisina. Aineistolainaukset osoittavat heidän kärsineen pakottamisesta, syyllistamisestä ja pelottelusta eli uskonnollisesta painostuksesta ja hengellisestä väkivallasta ja se on johtanut vaikeaan henkiseen kuormitukseen ja jopa mielenterveyden vaarantumiseen. Vanhemmat ovat olleet autoritaarisia ja järjestäneet elämän ylenpalttisten sääntöjen, rajoitusten, määräysten ja odotusten mukaan. Lapsi on kokenut heidän rakkautensa ja hyväksyntänsä ehdolliseksi eikä ole tuntenut kelpaavansa heille ja uskonnolliselle yhteisöllekään sellaisena kuin on. Kodin arvot ovat jääneet hahmottomatta, ja lapsuutta sekä nuoruutta ovat leimanneet kodin paineet, teennäisyys ja ulkokultaisuus ja tuomitseva ilmapiiri. Tällaisten kotien lapsilla on ollut vaikeuksia muodostaa omaa uskonnollista identiteettiä, ylipäänsä omaa identiteettiä. Monien, usein koko elämän, kestäneiden kipuilujen jälkeen he ovat muovanneet oman, vanhempien uskonnollisuudesta poikkeavan uskonnollisen näkemyksen. Tosin eräs tämän ryhmän vastaaja kertoo kokemuksiansa olleen niin haavoittavia, että ”häneltä on riistetty usko”. Merkilläpantavaa onkin, että ahdistus ja muu henkinen kuormitus on jäänyt pahimmassa tapauksessa vaikuttamaan pitkälle loppuelämään, eli uskonnollinen kotikasvatus on koettu yksinomaan taakaksi.

Kinnunen (1996, 45) toteaa Sundenia lainaten, että lasten on tärkeää kokea vanhempien rakkautta ja huolenpitoa voidakseen omakohtaisesti sitoutua siihen, mitä vanhemmat pitävät arvokkaana. Kasvatustavoitteita asetettaessa vanhemmat ovat perimmäisten kysymysten äärellä: millainen on hyvä elämä ja ihminen; mikä on elämän tarkoitus? Myönteisten arvojen kuten rakkaus, moraalinen vastuu, yksilöllisyys, ystävyys, tieto ja vapaus, tulisi olla keskiössä lapsia kasvatettaessa. (Puolimatka 2010, 29). Arvot antavat elämälle tarkoituksen. Lisäksi kasvatuksen tulee johdattaa kasvatettava sekä olemassa olevan tiedon omaksumiseen, ymmärtämiseen että arvioimiseen. Jotta kasvatus tapahtuisi moraalisesti hyväksyttävällä tavalla, oikeutettuja ovat vain kasvavan ihmisarvoa kunnioittavat menetelmät, jotka antavat mahdollisuuden omaehtoiseen ja tiedostavaan toimintaan. (mts., 37 - 38) Kasvattajan tehtävänä on auttaa lasta ja nuorta rakentamaan elämänsä hyvän ja oikean varaan (mts., 43). Korostaisin juuri tätä seikkaa; kasvattaja voi vain auttaa ja ohjata, mutta hän ei voi rakentaa kasvatettavan elämän perustaksi mitään valmista. Puolimatka (2010, 43) toteaa, että tieto hyvästä elämästä on tärkeintä minuuden rakentamisessa. Minuus on kuitenkin rakennettava itse ollakseen aitoa. Mielestäni Coyte, Gilbert & Nicholls (2007, 320)

käsitellessään hengellisyyden, arvojen ja henkisen terveyden monimutkaista suhdetta kiteyttävät periaatteen, joka sopii myös uskonnolliseen kotikasvatukseen: ihminen kaipaa usein opastusta, mutta kun hän samalla saa ympäristöltään sekä tukea että vapautta löytää oma tiensä, hän voi luoda itse oman hengellisyytensä ja omat arvonsa. Karppinen (1994, 46) toteaa, että uskonyhteisöjen ohjailu ja manipulointi tuottaa vain vääristynyttä uskonelämää, josta puuttuu aitous. Näin voidaan arvioida tutkimukseni perusteella olevan myös silloin, kun vanhemmat painostavat lapsiaan uskonnollisuuteen ja sen vaatimaan elämäntapaan.

Lindqvistin mielestä vaarallisinta on hyvään naamioituva paha, joka luulee itseään hyväksi ja uskoo tietävänsä, mikä on toisille parhaaksi. Joskus tällaista ajattelun ja toiminnan vääristymää tapahtuu itseriittoisissa, sisäänpäin kääntyneissä uskonnollisissa yhteisöissä. Ideologia, instituutio tai pyrkimys saattaa verhoutua hyvän tarkoituksen ja oikeassa olemisen kaapuun ja vilpittömästi uskoa omaan hyvyyteensä, vaikka siihen liittyisi vääristynyttä vallankäyttöä, ihmisarvon loukkaamista ja epäoikeudenmukaisuutta. (mts., 125 - 127) Pitäisi kuitenkin muistaa, ettei kenelläkään ole oikeutta päättää toisen ihmisen elämän ja ajattelun sisällöstä ja siitä, mikä on hänen ”hyvänsä”, eikä käyttää kyseenalaisia keinoja kuten syyllistäminen, häpeän ruokkiminen, epäsuora uhkaaminen, mielistely ja vetoaminen oman vaikutusvaltansa ylläpitämiseksi (mts., 143 - 144). Karppinen (1994, 49) toteaa, että uskon tulisi rikastuttaa elämää, eikä kapeuttaa tai jähmettää sitä saati tehdä siitä muusta elämästä vieraantunutta suorittamista.

YK:n yleiskokouksen vuonna 1981 hyväksymässä julistuksessa kaikenlaisen uskontoon ja vakaumukseen kohdistuvan suvaitsemattomuuden ja diskriminoinnin poistamiseksi, sen viidennessä artiklassa, todetaan muun muassa, että ”uskonnon ja vakaumuksen muodot, joihin lapsi on kasvatettu, eivät saa olla vahingollisia hänen ruumiilliselle tai hengelliselle terveydelleen tai koko hänen kehitykselleen” (Heino 1995, 36 - 38). Euroopan ihmisoikeussopimuksen lisäpöytäkirjassa (1995) taasen on vanhempien oikeuksia koskeva täydennys, joka antaa vanhemmille varsin laajan oikeuden taata lapsilleen ”sellainen kasvatus ja opetus, joka on sopuosinnussa heidän oman uskonnollisen tai filosofisen vakaumuksensa kanssa” (mts., 38 - 39). Tulkitsen nämä yhdistettynä siten, että vanhemmilla on oikeus kasvattaa lapsiaan uskonnollisten arvojensakin mukaisesti, mutta heidän tulee käytännön toiminnassaan ottaa huomioon tietyt reunaehdot lapsen kokonaisvaltaisen kehityksen ja hyvinvoinnin turvaamiseksi.

Useimmille vanhemmille nämä seikat lienevätkin sisäistettyjä. Kuten Heino (1995, 42) toteaa, uskonnon päämäärä on ihmisyyden täysi toteutuminen; elämänhalua, elämänlaatua ja keskeinen voimavara. Uskonnollisen yhteisön luonne, tavoitteet ja toimintatavat vaikuttavat siihen, onko uskonto uhka vai voimavara ihmisen kokonaisvaltaiselle hyvinvoinnille (mts.). Näin voidaan ajatella myös perhetasolla. Millainen on kodin ilmapiiri ja toimintakulttuuri; mitkä ovat ensisijaiset kasvatustavoitteet ja miten niihin pyritään?

Kun tarkastelee tutkimukseni tuloksia, voi tulla mieleen, olivatko tulokset itsestään selviä. Ainakaan minulle tutkijana ne eivät olleet ennalta arvattavia, vaikka jotakin aiheeseen liittyviä arveluja ehkä olikin. Halusin vilpittömästi ottaa voimakkaan uskonnollisen kotikasvatuksen kokemuksesta ja sen koetuista vaikutuksista selvää pureutumalla vähän tutkittuun aiheeseen. Sitä paitsi jos nämä asiat olisivat kaikille selviä, varmaankin vain hyvin harva ihminen joutuisi kokemaan uskonnollista painostusta tai hengellistä väkivaltaa kotonaan, sillä sen seuraukset lasten elämässä eivät näytä tutkimusten valossa kovin toivotuilta tai tavoitelluilta vanhempienkaan kannalta. On paradoksaalista, että kun vanhemmat oikein yrittävät saada lastaan omaksumaan ”ainoan oikean totuutensa”, lapsi sen todennäköisemmin hylkää kuin saadessaan itse muovata maailmankuvansa ja elämäkatsomuksensa ohjaavan ja lasta tukevan kasvatuksen ilmapiirissä. Ehkäpä osa näistä kielteisistä kasvatuskokemuksista johtuu vanhempien kyvyttömyydestä toimia tarkoituksenmukaisella tavalla lasten parhaaksi. Alleviivaisin myös tiedon merkitystä: kaikkien vanhempien, myös voimakkaan uskonnollisesti orientuneiden, tulisi saada tietoa kasvatuksen lainalaisuuksista ja dialogisen kasvatussuhteen merkityksestä.

Tässä kohdin voisi pohtia koulun merkitystä tiedon välityksessä. Voisiko esimerkiksi vanhempainillan järjestää kotikasvatus-teeman ympärille ja sitä kautta kertoa tutkimusten esiin nostamaa kasvatustietoa eteenpäin? Yksittäinen opettaja ei useinkaan voine ryhtyä ”henkilökohtaiseksi kasvatusneuvojaksi” vanhemmille, vaikka näkisi sille tarvettakin, mutta kotikasvatukseen keskittyvä vanhempainilta mahdollisine asiantuntija-alustuksineen voisi toimia ajatusten herättäjänä ja jopa muutoksen viritäjänä kasvatuskäytännöissä. Koulun uskonnon- ja elämäkatsomustiedon opetuksessa voisi myös selvästi korostaa jokaisen ihmisen oikeutta päättää itse uskonnollisesta elämäkatsomuksestaan. Uskoisin näin monesti tapahtuvankin. Näkisin myös, että luokassa käytävät syvälliset keskustelut arvoista ja niiden merkityksestä ja

isompien oppilaiden ollessa kyseessä myös lasten kasvatuksesta sekä luokan käytännöissä ilmenevä ohjaava, keskustelevalle toimintakulttuuri voisi omalta osaltaan vaikuttaa tulevaisuuden vanhempien harjoittamaan kotikasvatukseen. Ainakin yksittäinen opettaja voi edustaa turvallisen aikuisen mallia kaikille lapsille; myös niille, joiden kotona vallitsee pelkoa, ahdistusta ja syyllisyyttä ruokkiva ilmapiiri.

On ymmärrettävää, että uskovaiset vanhemmat haluavat enemmän kuin mitään muuta myös lastensa ottavan uskon ja uskovaisen elämäntavan omakseen. Vanhempien tulisi tiedostaa, että parhaiten tämä onnistuu ohjaavan kasvatuksen ja hyväksyvän rakkauden keinoin ilman liiallisia rajoituksia ja pakkoa. Vanhemmat voivat tukea omalla esimerkillään ja arvopohdintoihin rohkaisevalla kasvatustoteellaan lapsen ja nuoren maailmankuvan kehittymistä ja elämäntapavalintoja (Kuusisto 2005, 136). Ja silti: jos lapsi tai nuori valitsee toisin, hänellä on siihen oikeus, vaikka se tekisikin vanhemmille kipeää. Jokaisen on saatava itse valita oma tiensä, eikä vanhempien rakkaus saisi olla ehdollista, riippuvaista siitä, että lapsi valitsee samoin kuin vanhempansa.

LÄHTEET

- Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.
- Alhanen, K. 2007. Käytännöt ja ajattelu Michel Foucault'n filosofiassa. Helsinki: Gaudeamus.
- Berger, P. L. & Luckman, T. 2009. Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen: Tiedonsosiaalinen tutkielma. 5. painos. Helsinki: Gaudeamus.
- Coyte, M. E., Gilbert, P. & Nicholls, V. 2007. Concluding Thoughts. Teoksessa M. E. Coyte, P. Gilbert & V. Nicholls. (toim.) Spirituality, Values and Mental Health. London: Jessica Kingsley Publishers, 318 - 320.
- Eskola, J. 2010. Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen tutkimuksen analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 3. painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 179 - 203.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Gjerstad, E. 2009. Valta kotikasvatuksessa. Väitöskirja. Helsingin yliopiston Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 225. Helsinki: Yliopistopaino.
- Heikkinen, H. L. T. 2010. Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena. Teoksessa Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 3. painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 143 - 159.
- Heino, H. 1995. Uskonnonvapaus, ihmisoikeudet ja uskonnollisten yhteisöjen asema. Suomen lainsäädäntö. Kansainväliset ihmisoikeussopimukset. Teoksessa H. Heino, P. Lahti & K. Salonen (toim.). Uskonnon kahdet kasvot: mielenterveyden tuki vai taakka. Helsinki: Suomen mielenterveysseura, 33 - 39.
- Heino, H. 1995. Uskonto ja terveys. Arvosidonnaisuus. Ihmisyyden täysi toteutuminen. Teoksessa H. Heino, P. Lahti & K. Salonen (toim.). Uskonnon kahdet kasvot: mielenterveyden tuki vai taakka. Helsinki: Suomen mielenterveysseura, 41 - 44.
- Helve, H. 2002. Arvot, muutos ja nuoret. Helsinki: Yliopistopaino.

- Hiironen, M. 2008. Kodin emotionaalisen ilmapiirin vaikutus lapsen moraalin kehittymiseen. Kasvatustieteen pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto: kasvatustieteiden laitos .
- Hirsjärvi, S. 1981. Aspects of consciousness in child rearing. University of Jyväskylä. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 43. Jyväskylä.
- Hirsjärvi, S. 2009. Metodologiset ja teoreettiset lähtökohdat. Teoksessa S. Hirsjärvi, P. Remes & P. Sajavaara. Tutki ja kirjoita. 15. painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 123 - 166.
- Hirsjärvi, S. 2009. Tutkimuksen reliäabelius ja validius. Teoksessa S. Hirsjärvi, P. Remes & P. Sajavaara. Tutki ja kirjoita. 15. painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 231 - 233.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Huuhtanen, P. 1989. Rukous luterilaisessa kirkossa. Teoksessa A-M. Raittila (toim.). Rukouksen kirja: suomalaisen rukouselämän perinteestä luterilaisessa, katolisessa ja ortodoksisessa kirkossa. Porvoo: WSOY, 17 - 85.
- Hämäläinen, J. 2010. Kotikasvatuksen arvot lapsen henkisenä pääomana. Teoksessa T. Jantunen ja E. Ojanen (toim.) Arvot kasvatuksessa. Helsinki: Tammi. 57 - 74.
- Järventie, I. 2001. Eriarvoisen lapsuuden muotokuvia. Teoksessa I. Järventie & H. Sauli (toim.). Eriarvoinen lapsuus. Porvoo: WSOY, 83 - 112.
- Kallioniemi, A. 2001. Varhaiskasvatuksen uskontokasvatus tiedonalana ja tutkimuskohteena. Teoksessa Salminen, J. (toim.) Varhaiskasvatuksen uskontokasvatus. Studia Paedagogica 24. Helsinki: Hakapaino, 31 - 58.
- Kallioniemi, A. 2010. Lapsen kokonaisvaltainen hyvinvointi uskontokasvatuksessa. Teoksessa M. Ubani, A. Kallioniemi & J. Luodeslampi (toim.). Kokonaisvaltainen kasvatus, lapsi ja uskonto. Helsinki: Lasten Keskus Oy, 169 - 187.
- Karppinen, S. 1994. Ahtaasta uskosta avarammalle. Kokemuksia ja keskustelua uskomisen eri kehitysvaiheista. Hämeenlinna: Päivä Oy.
- Ketola, K., Kääriäinen, K. & Niemelä, K. 2007. Näkyykö usko elämässä? – Uskonnollisuuden vaikutus suomalaisten asenteisiin, arvomaailmaan ja moraalikäsitteisiin. Teoksessa S. Borg, K. Ketola, K. Kääriäinen, K. Niemelä & P.

- Suhonen. Uskonto, arvot ja instituutiot: suomalaiset World Values –tutkimuksissa 1981 - 2005. Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston julkaisuja 4: Tampere, 60 - 85.
- Ketola, K., Kääriäinen, K. & Niemelä, K. 2007. Suomalaisten uskonnollisuuden muutokset. Teoksessa S. Borg, K. Ketola, K. Kääriäinen, K. Niemelä & P. Suhonen. Uskonto, arvot ja instituutiot: suomalaiset World Values – tutkimuksissa 1981 - 2005. Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston julkaisuja 4: Tampere, 47 - 59.
- Kinnunen, S. 1996. Luottamustehtävä – koti lapsen hengellisen kasvun tukijana. Helsinki: Karas-sana.
- Kinnunen, S. 2005. Anna mun olla lapsi. Helsinki: Kirjapaja. 2. painos.
- Kukkula, T. 2007. Mikä tekee uskonnosta painostavan? Tutkimus uskonnollisen painostuksen kokemuksesta kokijan näkökulmasta. Uskontotieteen pro gradu - tutkielma. Turun yliopisto: Kulttuurien tutkimuksen laitos.
- Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Kuusisto, A. 2005. Arvojen välittyminen uskonnollisessa kotikasvatuksessa – kokemuksia kodin uskonnollisesta sosialisatiosta. Teoksessa P. Hilska, A. Kallioniemi & J. Luodeslampi (toim.). Uskontokasvatus monikulttuurisessa maailmassa. Helsinki: Kirjapaja, 125 - 138.
- Kuusisto, A. 2009. Growing up within a Religious Community: A Case Study of Finnish Adventist Youth. *Journal of Empirical Theology* 22 (2009), 47 - 69.
- Kuusisto A. 2011. Growing up in Affiliation with a Religious Community. A Case Study of Seventh-day Adventist Youth in Finland. *Research on Religious and Spiritual Education*, vol. 3. Münster: Waxmann.
- Kääriäinen, K. , Niemelä, K. & Ketola, K. 2005. Religion in Finland: decline, change and transformation in Finnish religiosity. Publication/ Church Research Institute; 54. Publication of the Research Institute of the Lutheran Church in Finland. Tampere: Church Research Institute.
- Laakso, H. 2001. Yhteisön turvallisista kahleista vaikeaan vapauteen. Tutkimus uskonnollisesta ryhmästä irtautumisesta. *Sociologia* pro gradu –tutkielma. Helsingin yliopisto: valtiotieteellinen tiedekunta.
- Lahti, P. 1995. Mielenterveysajattelun lähtökohdat. Mielen terveyden ja sairauden määrittely. Teoksessa H. Heino, P. Lahti & K. Salonen (toim.). Uskonnon kahdet

- kasvot: mielenterveyden tuki vai taakka. Helsinki: Suomen mielenterveysseura, 45 - 51.
- Laine, T. 2010. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 3. painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 28 - 45.
- Lappalainen, M. 1999. ”Uskikset ja eikkarit”. Vanhempien ja lasten välisen kiintymyksen merkitys nuoren sosialisatiossa ja elämäntavan muotoutumisessa. Sosiaalipolitiikan pro gradu –tutkielma. Helsingin yliopisto: valtiotieteellinen tiedekunta.
- Lindqvist, M. 2002. Hyvä, paha ja pyhä. Helsinki: Otava.
- Mannerheimin Lastensuojeluliitto/ Vanhempainnetti.
http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/vanhemmuus_ja_kasvatus/kasvatuksen_tapoja/ 12.6.2012.
- Moilanen, P. & Räihä, P. 2010. Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 3. painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 46 - 69.
- Mustonen, N. 2007. ”Kasvatammehan pienokaisiamme ennen kaikkea taivasta varten”: kasvatusarvot vanhoillislestadiolaisuudessa Päivämies-lehden välittämänä 1970-1979 ja 2000-2005. Kasvatustieteiden pro gradu –tutkielma. Lapin yliopisto: Rovaniemi.
- Mäkilä, P. & Siren, S. 1988. Kodin arvojen, kasvatuskäytäntöjen ja lapsen itsearvostuksen välisistä yhteyksistä. Kasvatustieteen projektitutkielma. Tampereen yliopisto: Hämeenlinnan OKL.
- Niiniluoto, I. 1993. Arvojen muutos ja moraalikasvatus. Teoksessa M. Hillilä & P. Räihä 2008. SAMALTA VIIVALTA 2. Kasvatusalan valintayhteistyöhankkeen (VAKAVA) kirjallisen kokeen aineisto 2008. Opetus 2000. Jyväskylä: PS-kustannus, 15 – 36. Alun perin Aikuiskasvatus 2/1993, 84 – 94.
- Ojanen, E. 2010. Arvot, tosiasiat ja sivistys. Teoksessa T. Jantunen & E. Ojanen (toim.) Arvot kasvatuksessa. Helsinki: Tammi, 7 - 16.

- Pietarinen, J. 2002. Eettiset perusvaatimukset tutkimustyössä. Teoksessa S. Karjalainen, V. Launis, R. Pelkonen & J. Pietarinen. Tutkijan eettiset valinnat. Helsinki: Gaudeamus, 58 - 69.
- Pulkkinen, L. 1977. Kotikasvatuksen psykologia. Jyväskylä: Gummerus.
- Pulkkinen, L. 2002. Mukavaa yhdessä. Sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys. Keuruu: PS-kustannus.
- Pulkkinen, L. 2003. Lapsuusiän kasvatusilmapiiri ja aikuisiän sosiaalinen toimintakyky. Teoksessa M. Hillilä & P. Räihä 2008. SAMALTA VIIVALTA 2. Kasvatusalan valintayhteistyöhankkeen (VAKAVA) kirjallisen kokeen aineisto 2008. Opetus 2000. Jyväskylä: PS-kustannus, 167 – 171. Alun perin Lääketieteellinen Aikakausikirja Duodecim 119, 1801 - 1803.
- Puolimatka, T. 2010. Kasvatuksen mahdollisuudet ja rajat. Minuuden rakentamisen filosofia. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.
- Puolimatka, T. 2011. Kasvatus, arvot ja tunteet. Suunta-kirjat: Helsinki.
- Puustjärvi, A. 2010. Uskonto ja lapsen mielenterveys. Teoksessa M. Ubani, A. Kallioniemi & J. Luodeslampi (toim.). Kokonaisvaltainen kasvatus, lapsi ja uskonto. Helsinki: Lasten Keskus Oy, 157 - 168.
- Ruoho, A. 2010. Päästä meidät pelosta. Hengellinen väkivalta uskonnollisissa yhteisöissä. Käytännöllisen teologian pro gradu –tutkielma. Helsingin yliopisto: teologinen tiedekunta.
- Sajavaara, P. 2009. Viittauskäytännöt. Teoksessa S. Hirsjärvi, P. Remes & P. Sajavaara. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi, 349 - 366. 15. painos.
- Sorri, H. 1995. Uskonnollisuus ja mielenterveys tutkimuksessa. Teoksessa H. Heino, P. Lahti & K. Salonen (toim.). Uskonnon kahdet kasvot: mielenterveyden tuki vai taakka. Helsinki: Suomen mielenterveysseura, 57 - 62.
- Suomalainen, M. 2008. Uskolla loukattu lapsuus. Hengellinen väkivalta lapsuuskokemuksena ja sen merkitys aikuisen uskonnollisuudelle. Uskontotieteen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto: teologinen tiedekunta.
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko.
<http://evl.fi/EVLfi.nsf/Documents/68ED832793E78AF5C22575EF003AD029?OpenDocument&lang=FI> 30.8.2012

- Takala, M. 1979. Yhteistyössä Leena Alasen, Jorma Luolajan ja Pirjo Pölkin kanssa. Perheen elämäntapa, vanhempien kasvatustietoisuus ja lasten sosiaalinen kehitys. Kokonaisraportti tutkimushankkeesta Sosiaalis-emotionaalisen kommunikoinnin luonteesta sekä sen yhteydestä lasten sosiaalisten taitojen omaksumiseen eri kasvuympäristöissä. Reports from the department of psychology. University of Jyväskylä.
- Tuomaala, E. 2001. Yhteisön rajamailla. Vanhoillislestadiolaisuudesta irtautumisen kerrontaa. Sosiologian pro gradu –tutkielma. Helsingin yliopisto: valtiotieteellinen tiedekunta.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Turunen, K. E. 1988. Ihmisen kasvatusta. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.
- Turunen, K. E. 1993. Arvojen todellisuus. Johdatus arvokasvatukseen. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.
- Turunen, K. E. 1997. Halut, arvot ja valta. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.

LIITTEET

LIITE 1 AINEISTOPYYNTÖ

Opiskelen neljättä vuotta Jyväskylän yliopiston kasvatustieteellisessä tiedekunnassa ja aloittelen pro gradu-työtäni voimakkaan uskonnollisen kotikasvatuksen koetuista vaikutuksista ihmisen myöhempään elämään ja valintoihin.

Jos sinut on kasvatettu mielestäsi voimakkaan uskonnollisessa kodissa ja koet asialla olleen tiettyjä vaikutuksia elämäntilanteesi, kirjoita siitä minulle vapaamuotoisesti. Koetko kasvatuksesi olleen sinulle voimavara elämää varten vai elämääsi raskauttava taakka? Kerro myös, millaista kotikasvatuksesi oli ja mitä piirteitä siihen liittyi.

Lähetä minulle sähköpostia tai tavallinen kirje xxxxxxxx päivään mennessä. Voit käyttää nimimerkkiä mutta toivoisin sinun laittavan mukaan yhteystietosi mahdollista haastattelupyynnön varten. Henkilö- ja yhteystietosi ovat ehdottoman luottamuksellisia. Kiitos!

Kirjoitelmat osoitteeseen Jyväskylän yliopisto/Opettajankoulutuslaitos/(nimi), PL 35, 40014 Jyväskylän yliopisto tai (sähköpostiosoite)